

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Kamila Trojanová

Kulturní publicista A. J. Liehm

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Bc. Kamila Trojanová**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

TROJANOVÁ, Kamila. *Kulturní publicista A. J. Liehm*. Praha, 2013. 87 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Abstrakt

Diplomová práce zachycuje průřez novinářské tvorby a životních osudů kulturního publicisty A. J. Liehma působícího od 40. let 20. století ve významných československých kulturních periodikách. Práce dále seznamuje s dobovým kontextem minulého století a přelomovými mezníky naší historie.

Významným periodikům, ve kterých A. J. Liehm působil, jsou věnovány samostatné kapitoly. Jedná se o kulturní týdeníky *Kulturní noviny* a *Literární noviny*. Další periodika jsou zmíněna zejména v souvislosti s autorovou exilovou tvorbou. V neposlední řadě práce zkoumá francouzský časopis *Lettre Internationale*, který autor založil v 80. letech v Paříži.

Autor se setkával s řadou kulturně a umělecky orientovaných osobností, a to zejména z filmové oblasti. Po emigraci z Československa v roce 1969 pokračoval v publikační činnosti v exilu a opakovaně se účastnil diskuzí a rozhovorů na téma Pražského jara a československé kultury. Práce se snaží sběrem informací, ať již z různých oficiálních zdrojů, či na základě osobní komunikace se samotným autorem, podat ucelený přehled o jeho osobnosti a životě.

Abstract

This thesis provides an overview of the journalistic work and life story of the cultural publicist A. J. Liehm acting from the 1940s in the most important Czechoslovak cultural periodicals. Furthermore, the thesis shows the contemporary context of the last century and turning points in our history.

The most important periodicals, in which content the author was involved, are described in two separate chapters. They relate to the weekly periodicals *Kulturni noviny* and *Literarni noviny*. Other periodicals are mentioned particularly in relation to author's exile

work. Finally, the thesis explores the French magazine *Lettre Internationale*, which the author founded in the 1980s in Paris.

The author used to meet a huge number of culturally and artistically oriented personalities, especially from the film industry. After emigrating from Czechoslovakia in 1969 he continued to publish from exile and repeatedly has been involved into discussions and interviews related to the Prague Spring and Czechoslovak culture. This thesis aims to collect information both from various official sources and by virtue of personal contact with the author himself and to provide an overview of his personality and life.

Klíčová slova

A. J. Liehm – Pražské jaro – Československá nová vlna – exil – komunismus – kultura

Keywords

A. J. Liehm – Prague Spring – Czechoslovak New Wave – exile – communism – culture

Rozsah práce: 156 326 znaků s mezerami

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. května 2013

Kamila Trojanová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za cenné rady během psaní práce.

Mé poděkování taktéž patří A. J. Liehmovi za ochotu, vstřícnost a podnětné připomínky při vzniku práce a také za jeho vlastní vzpomínky, které mi pomohly objasnit řadu souvislostí.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Trojanová Kamila	Razítko podatelny: <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px auto; width: fit-content;"> Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd <hr/> Došlo dne: - 4 -02- 2011 -1- <hr/> Čj: 1495 Příloh: 2 Skartační heslo: </div>
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2010	
E-mail diplomantky/diplomanta: k.trojanova@gmail.com	
Studijní obor/typ studia: Mediální studia	
Předpokládaný název práce v češtině: Kulturní publicista A. J. Liehm	
Předpokládaný název práce v angličtině: Cultural publicist A. J. Liehm	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012): LS 2012	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): A. J. Liehm je doposud žijícím novinářem, překladatelem a filmovým kritikem, který svou kariéru odstartoval ve čtyřicátých letech, a to spoluprací s E. F. Burianem na časopisu Kulturní politika. Dále v šedesátých letech vedl filmovou a zahraniční rubriku v Literárních novinách. Především se však angažoval s nástupem Nové české vlny, generace česko-slovenských filmových scénáristů a režisérů jako je Miloš Forman nebo Jiří Menzel. V roce 1969 odešel do exilu do Paříže, kde v osmdesátých letech založil mezinárodní kulturní revue La Lettre Internationale. Tento časopis začal vycházet i v dalších zemích včetně česko-slovenské verze. A. J. Liehm během exilu přednášel na univerzitách v zahraničí a publikoval v exilových a zahraničních časopisech a sbornících. Jeho knihy jsou často vedeny formou rozhovorů s významnými osobnostmi, přinášejícími ucelený přehled o naší kultuře. Celoživotní tvorba bude posuzována ze tří perspektiv: poválečného období, exilové tvorby a činnosti po roce 1989.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Cílem této práce je zachytit životní dílo kulturního publicisty A. J. Liehma, ovlivněné řadou historických událostí, kulturních proměn našich novodobých dějin a činností významných kulturních osobností. Práce se zaměří na popis jednotlivých časopisů a jejich rubrik, které vydával, nebo na jejichž tvorbě se podílel, a také knižní, překladatelské a kritické filmové tvorby. Ráda bych tímto vytvořila ucelený portrét osobnosti A. J. Liehma prostřednictvím shrnutí jeho dosavadní tvorby a rozboru autorova přínosu do české a francouzské kultury. Svou prací usiluji přispět k dokumentaci směřování kulturního exilového tisku ve Francii po roce 1968. Přínosem bude zkoumání náhledu z francouzské literární perspektivy.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): <ol style="list-style-type: none"> 1. Úvod 2. Tvorba do roku 1968 <ol style="list-style-type: none"> 2a) historický kontext 2b) časopis Kulturní politika 2c) časopis Literární noviny 3. Exilová tvorba <ol style="list-style-type: none"> 3a) historický kontext 3b) kulturní revue La Lettre Internationale 	

4. Tvorba po roce 1989

4a) historický kontext

4b) dvouměsíčník pro kulturu a dialog *Listy*

4c) knižní tvorba v českém tisku

5. Rozhovor s pamětníkem

5. Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. tituly a období, za které budou analyzovány):

Vybrané tituly časopisu *Kulturní politika* (v letech 1945-1949)

Vybrané zahraniční a filmové rubriky časopisu *Literární noviny* (v letech 1952-1968)

Vybrané tituly francouzského kulturního časopisu *La Lettre Internationale* (v letech 1984-1999)

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Historická analýza.

Badatelská práce v pařížském a pražském archívu.

Rozhovor s A. J. Liehmem (pokud to bude možné).

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

Liehm, Antonín Jaroslav. *Generace*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990. 466 s.

Kniha přináší rozhovory s českými a slovenskými spisovateli z let 1966-1968, mezi nimiž figurují například Laco Novomeský, Ester Krumbachová, Milan Kundera, Josef Škvorecký, Ludvík Vaculík, Jiří Mucha, Jaroslav Putík, Dominik Tatarka, Eduard Goldstücker, Alfonz Bednár, Lumír Čivrný, Jan Skácel, Petr Karvaš, Ivan Klíma, Václav Havel, Karel Kosík, Egon Hostovský nebo Jiří Voskovec.

Liehm, Antonín Jaroslav. *Rozhovor*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1966. 231 s.

Knížka obsahuje dvanáct chronologicky uspořádaných rozhovorů, původně otištěných od roku 1962 v *Literárních novinách* se spisovateli, režiséry, teoretiky literatury i divadla a výtvarníky. Patří sem například rozhovory s francouzskými spisovateli Vercorsem, Robertem Merlem, Elsou Trioletovou a Aragonem, Simone de Beauvoir, Jean-Paul Sartrem, rozhovory kolem Kafkovské konference s Maxem Brodem, Ernstem Fischerem aj.

Liehm, Antonín Jaroslav. *Ostře sledované filmy: československá zkušenost*. Vyd. 1. Praha: Národní filmový archiv, 2001. 470 s.

Soubor 35 rozhovorů s osobnostmi českého filmu v letech 1964-1969. Texty jsou uvedeny předmluvou autora a jeho zamyšlením nad fenoménem nové filmové vlny. Součástí knihy tvoří černobílá fotografická příloha a rejstříky filmů a televizních inscenací. Publikace má vysokou dokumentární hodnotu především proto, že mnozí z oslovených již nežijí.

Liehm, Antonín Jaroslav. *Minulost v přítomnosti*. Vyd. 2. Praha: Mladá fronta, 2002. 198 s.

V této knize autor shrnuje svoji novinářskou a životní zkušenost. Dílo tvoří osobní novinářské texty, úvahy a komentáře o povaze kultury, politiky a literatury v dějinném prostoru Československa 2. pol. 20. století. Z textů se dá vyčíst autorovo vlastní směřování, názory a důležité životní epizody. Autor na pozadí vývoje kulturně-politické scény shrnuté do črt zachycujících dění kolem stěžejních českých společenských periodik odhaluje dějiny své vlastní osoby.

Liehm, Antonín Jaroslav. *Příběhy Miloše Formana*. Vyd. 1. Brno: Host, 1993. 196 s.

Jedna z nejprodávanějších knih exilového nakladatelství manželů Škvoreckých 68 Publishers v kanadském Torontu, která je tvořena rozhovory s Milošem Formanem, které mapují několik let Formanova života počínaje studiem na pražské FAMU až do doby jeho amerického triumfu.

Brod, Toman. Liehm, A. J. Navrátil, Jaromír. Turek, Otakar. Vančura, Jiří. Vaněk, Miroslav.

Proč jsme v listopadu vyšli do ulic. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 1999. 160 s.

Seďm autorů odpovídá na otázku, zda by raději chtěli žít v časech, které listopadem 1968 skončily. Publikace slouží jako připomínka vlastních záporných zkušeností v období Československé socialistické republiky.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Zdražil, Filip: Diplomová práce: Literární noviny jako příloha deníku Lidové noviny v letech 1990 a 1991 a jejich recepce literatury, Masarykova Univerzita, Mediální studia a žurnalistika, 2011.

Datum / Podpis studenta/ky

6. 2. 2011

Jaroslav Kamila

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Barbora Kojálová
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ UK FSV. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU KOPIÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE DOPORUČENÉ PEDAGOGEM/PEDAGOŽKOU BUDE VEDENÍ IKSŽ POUZE BRÁT NA VĚDOMÍ, TEZE PODÁVANÉ STUDENTEM/KOU SAMOSTATNĚ BUDE PROJEDNÁVAT.

Obsah

ÚVOD	2
1. KDO JE ANTONÍN JAROSLAV LIEHM	4
2. HISTORICKÁ SITUACE V LETECH 1945-1956	9
2.1 NASTUPUJÍCÍ KOMUNISTICKÁ VLÁDA A KULTURNÍ PŘEDSTAVITELÉ	9
2.2 VÍTĚZNÝ ÚNOR, NÁSTUP TOTALITNÍ MOCI A OPATŘENÍ VŮČI KULTUŘE.....	12
2.3 SPOLEČENSKÁ PYRAMIDA VERSUS PARALELNÍ REALITA	13
2.4 POLITICKÉ PROCESY 50. LET	14
3. ČASOPIS KULTURNÍ POLITIKA: 1945-1949	17
3.1 E. F. BURIAN A VZNIK ČASOPISU	17
3.2 SLOŽENÍ REDAKCE A OBSAH ČASOPISU	19
3.3 A. J. LIEHM V KULTURNÍ POLITICE	24
3.4 ZÁNİK ČASOPISU KULTURNÍ POLITIKA	26
4. ČASOPIS LITERÁRNÍ NOVINY: 1952-1968	30
4.1 VZNIK ČASOPISU LITERÁRNÍ NOVINY	30
4.2 SLOŽENÍ REDAKCE A OBSAH ČASOPISU	32
4.3 A. J. LIEHM V LITERÁRNÍCH NOVINÁCH.....	36
4.4 ZÁNİK ČASOPISU LITERÁRNÍ NOVINY	39
5. NA CESTĚ K PRAŽSKÉMU JARU	44
5.1 A. J. LIEHM Z POZICE PŘEKLADATELE.....	44
5.2 A. J. LIEHM JAKO FILMOVÝ TEORETIK.....	48
5.3 PRAŽSKÉ JARO.....	49
5.4 A. J. LIEHM V EXILU	51
5.4.1 <i>Učitel'ská praxe</i>	51
5.4.2 <i>Časopis Listy</i>	52
5.4.3 <i>Časopis 150 000 SLOV – Texty odjinud</i>	53
5.4.4 <i>Časopisy Text a Svědomí</i>	54
6. FRANCOUZSKÁ LETTRE INTERNATIONALE: 1984-2000	56
6.1 VZNIK ČASOPISU A JEHO ROZMACH.....	56
6.2 SLOŽENÍ REDAKCE A OBSAH ČASOPISU	59
6.3 ZÁNİK ČASOPISU LETTRE INTERNATIONALE	61
7. PO LISTOPADU 1989	64
7.1 HISTORICKÁ SITUACE ROKU 1989	64
7.2 A. J. LIEHM A KNIŽNÍ TVORBA	65
7.3 SPOLUPRÁCE S ČESKÝM CENTREM V PAŘÍŽI.....	66
7.4 SPOLUPRÁCE S ČESKÝMI PERIODIKY	67
ZÁVĚR	70
SUMMARY	72
ZDROJE	73
SEZNAM ZKRATEK	79
SEZNAM PŘÍLOH	80
PŘÍLOHY	81

Úvod

Antonín Jaroslav Liehm je kulturním publicistou, překladatelem a filmovým kritikem do roku 1969 aktivně působícím v československých periodikách a posléze v exilu. Zpočátku byl pro mne neznámou tváří, asi jako pro většinu nezasvěcených, kteří se československé kultuře 20. století nikdy detailněji nevěnovali. Není překvapením, že toto období, nevyjímaje poslední roky před liberalizací Československa, může pro dnešní mladou generaci působit velmi vzdáleně.

Diplomová práce si klade za cíl využitím historické analýzy objasnit průřez celoživotní autorovy tvorby a zasadit ji do dějinného rámce doby. Vykreslení historického kontextu nám pomůže pochopit společensko-kulturní situaci, kterou A. J. Liehm zažil na vlastní oči a o níž by mohl vést několikahodinové přednášky, jak ostatně činil během svých exilových let na zahraničních univerzitách v Americe a ve Francii.

Analýza aplikovaná v diplomové práci předpokládá deskripci vybraných kulturních periodik, na jejichž fungování a existenci se autor podílel, ať už z řídicí pozice, nebo z redaktorského úhlu. Bádání zároveň směřuje ke snaze shromáždit veškeré dostupné informace o autorovi z veřejných i soukromých zdrojů. Využitý archivní materiál pochází z Českého centra v Paříži, Národního archivu České republiky v Praze, archivu Ústavu pro českou literaturu a Archivu bezpečnostních složek.

Největší přínos této práce spočívá ve dvou rozhovorech se samotným autorem, které se mi v časových odstupech podařilo zrealizovat. Naše první setkání v Paříži se uskutečnilo 2. února 2012 v Café Fusain na rohu ulice Saint-Ambroise a Parmentier, pouze několik minut chůze od místa, kde A. J. Liehm bydlel. V té době jsem se v rámci evropského studijního výměnného programu vzdělávala na univerzitě Sorbonne. Setkání odstartovalo několikaměsíční bádání, na jehož základě vznikly rozhovory z 31. května 2012 v Paříži a o necelý rok později, 24. března 2013, v Praze. Zajímavé je, že autor se doposud vlastními rozhovory s předními evropskými kulturními představiteli vždy spíše stavěl do pozice tazatele, zatímco v tomto případě je jeho vlastní dlouholetá činnost mapována a dokumentována někým jiným.

Obsah diplomové práce koresponduje s osnovou předem vytyčených tezí. Informace z historie jsem čerpala zejména z knihy „Dějiny české literatury“ od Pavla Janouška a „Kultura a politika v Československu“ od Alexeje Kusáka. Doplnující informace vedoucí k orientaci v autorově životním putování pocházejí z jeho vlastních pamětí „Minulost v přítomnosti“. A nakonec kniha „Jak to vlastně bylo“ od Stanislava

Budína posloužila jako vodítko k počátkům časopisu *Kulturní politika* a k objasnění vztahů jejího zakladatele E. F. Buriana s A. J. Liehmem.

Z historické perspektivy se práce dělí na tři časově ohraničené a chronologicky sestavené úseky: období 40. a 50. let, 60. léta vrcholící Pražským jarem a rok 1989 do současnosti s vymezením historického kontextu v relaci ke kultuře. V první kapitole bude pro lepší přehlednost dalšího rozboru nastíněna autorova biografie jako taková. Druhá kapitola se bude věnovat dobové situaci příznačné pro formování komunistického režimu 50. let. Třetí kapitola bude obsahovat prvopočáteční aspekty autorovy tvorby v časopise *Kulturní politika*. Čtvrtá kapitola bude určující pro vývoj periodika s názvem *Literární noviny*. Pátá kapitola bude pracovat s tematikou Pražského jara a Liehmovy činnosti z oblasti překladatelství, filmu a v exilu. Předposlední kapitola se zaměří na unikátní projekt mezinárodního časopisu *Lettre Internationale*. Poslední kapitola se bude zabírat momentální situací v míře, do jaké ji bylo možno zportrétovat.

1. Kdo je Antonín Jaroslav Liehm

„Člověk se rodí do světa, který ještě nechápe, a odchází ze světa, který už nechápe.“
A. J. Liehm v rozhovoru pro Českou televizi v roce 1997.¹

A. J. Liehm se narodil 2. března 1924 v Praze v rodině advokáta. Od raného dětství bydlel v městské části Žižkov, kde chodil do obecné školy v Krásově ulici. Maturoval v roce 1943 na reálném gymnáziu v Praze ve Slovenské ulici. Po maturitě od roku 1943 pracoval na velkostatku v Žehušicích u Čáslavi jako lesní praktikant a od června 1944 na velkostatku v Kostelci nad Černými lesy, kam byl přeložen úřadem práce jako lesní dělník. Posléze přešel do kanceláře účetního, ve které působil do konce dubna 1945. Během této praxe se ve styku s dělníky v lese a při četbě tehdejší době dostupné sovětské a marxistické literatury upevňovalo jeho levicové politické přesvědčení.²

Z lesů v Čáslavi se pravidelně v neděli vydával do Prahy. V Praze v rodinách svých kamarádů potkával známé osobnosti jako například spisovatele Vladimíra Neffa, Marii Majerovou nebo básníka Františka Halase a diskutoval s nimi o soudobých otázkách politicko-kulturního života.³ Zpočátku náhodná setkání s umělci a intelektuály, s nimiž měl příležitost přijít do styku zejména za účasti rodiny spisovatele Václava Řezáče, v něm podněcovala zájem o kulturní prostředí a levicově orientované politické směřování.⁴ S rodinou Řezáče a dalšími významnými osobnostmi se měl možnost seznámit díky svému otci: „*Můj tatínek byl za války malíř a měl ateliér v posledním patře v Lucerně na Václaváku, kde se scházeli různí kamarádi. Nebyla to politická záležitost. Mně bylo tehdy 18 let a směl jsem tam chodit. Ohromně mě to zajímalo. Řezáč měl dva syny, s jedním z nich jsem se dal dohromady. [...] Sedávalo se tam vždycky v neděli odpoledne, scházeli se tam spisovatelé a intelektuálové jako Václav Černý⁵, Marie Majerová, Marie Pujmanová...*“⁶

¹ LIEHM, A. J. *Ještě jsem tady*. In: *Česká televize* [online]. 1997 [cit. 2012-09-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1059542845-jeste-jsem-tady/29736313806-antonin-j-liehm/>

² NAČR, fond Archiv Syndikátu novinářů, A. J. Liehm.

³ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 21.

⁴ NAČR, fond Archiv Syndikátu novinářů, A. J. Liehm.

⁵ (* 26. března 1905, † 2. července 1987) – významný literární kritik, před válkou založil Kritický měsíčník, v roce 1944 vězněn na Pankráci. In: CHURAN, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. Praha: Libri, 1998, str. 95.

⁶ Z osobního rozhovoru s A. J. Liehmem dne 24. března 2013. In: Příloha diplomové práce č. 2.

Po praxi vykonané v lesích následoval návrat do Prahy: „2. května 1945 jsem přijel do Prahy a ve snaze nějak se zapojit jsem se přihlásil na novinovou výzvu Mezinárodního Červeného kříže, který hledal dobrovolníky pro práci u transportů vězňů z koncentračních táborů. Začal jsem zde pracovat 4. května, kde mne také zastihla květnová revoluce, kterou jsem prožil v MČK především jako telefonista. 10. května jsem z MČK odešel a na vyzvání s. Drdy⁷ a Řezáče nastoupil jako kulturní redaktor v redakci *Práce*⁸. V těchto dnech jsem rovněž vstoupil do KSČ (v okrese Žižkov).“⁹

Koncem května 1945 se A. J. Liehm s repatriční výpravou vydal do Lübecku s cílem přivést zpět Emila Františka Buriana¹⁰. Po návratu pro něj začal pracovat jako tajemník divadla D 50.¹¹ Dle Liehma v redakci *Práce* zůstal pouze krátce: „Práci dělal Řezáč a Drda a protože mě znali z Lucerny jako mladého kluka, vzali mě do redakce, ale trvalo to asi jen půl roku, bylo to hned po válce. Pak jsem jel do koncentráku pro Buriana.“¹²

V té době jednadvacetiletý Liehm se od 14. září 1945 stal redaktorem a od 1. listopadu 1945 vedoucím a odpovědným redaktorem časopisu *Kulturní politika*¹³, který E. F. Burian založil 14. září 1945.

1. dubna 1948 Liehm nastoupil na Ministerstvo zahraničních věcí do tiskového odboru na post referenta pro styk se zahraničními novináři a od 1. února 1949 na post přednosta informačního oddělení. S *Kulturní politikou* nadále spolupracoval jako člen redakční rady až do konce září 1949. Paralelně v letech 1946-1949 studoval na Politické fakultě Vysoké školy politické a sociální v Praze.¹⁴

V redaktorském prostředí mu bylo umožněno stát se od 1. května 1945 členem Svazu českých novinářů jako redaktor z povolání. V roce 1951 díky pozici redaktora

⁷ (* 4. dubna 1915, † 28. listopadu 1970) – po válce pracoval v deníku *Práce*, v roce 1948 se stal šéfredaktorem *Lidových novin* a o rok později předsedou Svazu čs. spisovatelů. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. Praha: Libri, 1998, str. 114.

⁸ List revolučního odborového hnutí, 1. číslo vyšlo v roce 1945.

⁹ NAČR, fond Archiv Syndikátu novinářů, A. J. Liehm.

¹⁰ (* 11. června 1904, † 9. srpna 1959) – od roku 1933 do roku 1941 umělecký režisér a ředitel Divadla D 34 v Praze. V březnu 1941 byl uvězněn a odvezen do koncentračního tábora Dachau a odtud do Neuengamnen. Do Československa se vrátil 6. června 1945. In: Památník národního písemnictví, fond Literární archiv, Kabinet EFB.

¹¹ NAČR, fond Archiv Syndikátu novinářů, A. J. Liehm.

¹² Z osobního rozhovoru s A. J. Liehmem dne 24. března 2013. In: Příloha diplomové práce č. 2.

¹³ *Kulturní a politický týdeník vycházející v letech 1945-1949*. Časopisu bude věnována kapitola 3.

¹⁴ NAČR, fond Archiv Syndikátu novinářů, A. J. Liehm.

Československé tiskové kanceláře (ČTK) získal novinářský průkaz Svazu československých novinářů.¹⁵

A. J. Liehm byl 15. února 1950 v důsledku disciplinárního řízení vedeného Komunistickou stranou Československa (KSČ) pro porušení stranické bdělosti v souvislosti s prací v Kulturní politice přeložen do zahraniční redakce ČTK – Pragopress¹⁶. Od doby, kdy přestala vycházet Kulturní politika, tj. 30. září 1949, externě spolupracoval s Lidovými novinami v kulturním oddělení.¹⁷

Dle dochované zprávy ČTK A. J. Liehm po vykonání základní vojenské služby a vojenského cvičení v nakladatelství Naše vojsko¹⁸, které trvaly od 1. října 1950 do 21. října 1952, nastoupil dne 26. října 1952 jako redaktor ČTK do zpravodajství ze zahraniční angloamerické oblasti. Od 1. června 1956 přešel na Ministerstvo zahraničních věcí za účelem práce v tiskovém odboru.¹⁹

Od roku 1952 začal působit v zahraničním oddělení týdeníku Svazu československých spisovatelů – Literárních novinách²⁰. První číslo novin vyšlo 9. února 1952. V Literárních novinách se od roku 1959 začal zabývat filmem, od 15. října 1960 měl svou vlastní rubriku o filmu „Kino a my“.

Filmu a jeho představitelům věnoval knihu „Ostře sledované filmy“²¹, díky níž je někdy považován za teoretika tzv. československé nové vlny²², fenoménu československé kinematografie 60. let.

¹⁵ Novinářská organizace sdružující novináře. První sjezd čs. novinářů proběhl v Praze 23. a 24. října 1948 a veřejně se přihlásil k budování socialismu. Členství v organizaci bylo povinné pro všechny novináře vykonávající novinářskou praxi. In: Národní knihovna, 1. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948: (Sbírka projevů, referátů a resoluce).

¹⁶ Tisková agentura, která vznikla 1. ledna 1947, vydávající informační bulletiny pro zahraničí o dění v Československu. Pracoval zde i Stanislav Budín, Liehmův pozdější spolupracovník v Kulturní politice. In: GROMAN, Martin. *Ztraceni v davu: Osudy novinářů ve 20. století*. Praha: Matfyzpress, 2005, str. 86. Ministerstvo informací a osvěty, zpráva o včlenění Pragopressu do ČTK ze dne 17. dubna 1950: „Podle plánu práce na měsíc duben 1950 měla být se zpravodajskou společností Pragopress za účasti ČTK projednána otázka včlenění Pragopressu do ČTK po stránce administrativní, účetní a rozpočtové dne 6. dubna.“ In: NAČR, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, fond 05/3.

¹⁷ NAČR, fond Archiv Syndikátu novinářů, A. J. Liehm.

¹⁸ Např. 30. listopadu 1951 měsíčník Naše Vojsko na poslední straně otiskl Liehmův článek „Několik poznámek nad románem N. A. Ostrovského: Jak se kalila ocel“ a 14. listopadu 1951 článek „Film nové Číny“.

¹⁹ NAČR, fond Archiv Syndikátu novinářů, A. J. Liehm.

²⁰ Týdeník Svazu československých spisovatelů vydávaný v letech 1952-1968. Na jeho vznik, obsah a zánik se soustředí 4. kapitola.

²¹ Kniha o československé kinematografii 60. let, konkrétních režisérech a jejich filmech, obsahující soudobé fotografie s A. J. Liehmem a filmovými představiteli. In: LIEHM, A. J. *Ostře sledované filmy: československá zkušenost*. Praha: Národní filmový archiv, 2001.

V roce 1969, po Pražském jaru, emigroval do Paříže a po neúspěšném pokusu o nalezení práce ve Francii v roce 1970 odjel do USA, aby se zde živil učitelstvím. Mezi roky 1970 a 1976 působil na University of the city of New York jako profesor specializující se na evropskou literaturu a film. V letech 1976 a 1977 vyučoval na britské National Film School v Beaconsfieldu. Od roku 1977 do roku 1982 přednášel na institutu pro mezinárodní kulturu na University of Pennsylvania, v roce 1982 na Université de Genève, od roku 1983 do roku 1987 na Université de Paris a v letech 1988 a 1989 na École des Hautes Études en Sciences Sociales v Paříži.²³

V 70. a 80. letech publicisticky působil v exilu. Liehmovy články lze dohledat například v časopise *Listy*²⁴ a v jeho příloze *Čtení na léto*²⁵. Dále v exilu redigoval časopis 150 000 SLOV – Texty odjinud²⁶ a od roku 1971 přispíval do časopisu *Text*²⁷.

V člancích se Liehm nejčastěji podepisoval pod šifrou AJL nebo ajl. V časopise *Listy* navíc pravidelně používal pseudonym Dalimil.²⁸

V létě roku 1984 založil v Paříži francouzsky psaný kulturní časopis *Lettre Internationale*²⁹, který v různých jazykových verzích postupně expandoval do dalších evropských států, a to zejména díky spolupráci s lokálními šéfredaktory časopisu daných zemí.³⁰

²² Jednalo se o novou generaci československých režisérů a filmových scénáristů, mezi nimiž figuroval například Jiří Menzel nebo Miloš Forman. In: LIEHM, A. J. *Ostře sledované filmy: československá zkušenost*. Praha: Národní filmový archiv, 2001, str. 35.

²³ AV ČR, biografický archiv, A. J. Liehm.

²⁴ Časopis československé socialistické opozice vydávaný z Říma od roku 1970 pro československé čtenáře jako časopis levicové exilové a domácí opozice. In: FORMANOVÁ, Lucie, GRUNTORÁD, Jiří, PŘIBÁŇ, Michal. *Exilová periodika: Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek ve spolupráci s Libri prohibiti, 1999, str. 84.

²⁵ V letech 1980-1989 vycházelo 3. číslo ročníku časopisu *Listy* v podobě beletristického *Čtení na léto* s texty neoficiálně publikujících autorů. In: Tamtéž, str. 85.

²⁶ Čtvrtletník vycházel mezi lety 1982-1991 v Kolíně nad Rýnem s překlady textů z celého světa z oblasti umění, filozofie, literatury a politiky. In: *Listy*. Řím, 1983, roč. 13, č. 4, str. 21.

²⁷ Československý nezávislý měsíčník vycházející v Mnichově od roku 1969 do roku 1972. In: FORMANOVÁ, Lucie, GRUNTORÁD, Jiří, PŘIBÁŇ, Michal. *Exilová periodika: Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek ve spolupráci s Libri prohibiti, 1999, str. 183.

²⁸ AV ČR, biografický archiv, A. J. Liehm.

²⁹ Mezinárodní kulturní časopis, který A. J. Liehm založil v roce 1984 v Paříži (viz kapitola 6).

³⁰ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 143.

Od roku 1989 publikuje články v českých periodikách, např. v Literárních nebo Divadelních novinách. Zásadní spolupráci navázal s časopisem *Listy*, kde působí jako stálý fejetonista. Krátké fejetony a eseje dodnes několikrát ročně zasílá do redakce.³¹

V roce 2007 ve francouzštině vydal knihu o československé kultuře a období 60. let pod názvem „Culture tchèque des années 60“³². Po roce 2000 se na toto téma účastnil diskuzí a přednášek v Českém centru³³ v Paříži.

A. J. Liehm se 2. března 2013, v den svých 89. narozenin, po více než 30 letech trvalého pobytu v Paříži vrátil do Prahy.

³¹ Antonín J. Liehm. In: *Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*. [online]. [cit. 2012-10-28]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/autori.php?jmeno=liehm>

³² V překladu „Česká kultura 60. let“.

³³ České centrum sídlí od roku 1997 v ulici Bonaparte 18 v Paříži. Jeho úkolem je podpořit aktivní prezentaci České republiky v oblasti kultury, vědy, obchodu, školství a cestovního ruchu a rozvíjet dialog se zahraniční veřejností. In: *České centrum* [online]. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://paris.czechcentres.cz/cs/o-nas/>

2. Historická situace v letech 1945-1956

„V sedmačtyřicátém jsem vzal anglického novináře a muzikologa Alexandra Wertha do Národního na Maryšu. Přijel z Moskvy, kde byl celou válku a kde teď řádil Ždanov: ‚Tohle vy tu můžete hrát jen tak? Bojím se, že brzy nebudete!‘ “ A. J. Liehm.³⁴

Na vývoj československé kultury a činnost periodik, v nichž se A. J. Liehm realizoval, je důležité nahlížet z historické perspektivy. Situaci totiž nelze dostatečně analyzovat bez pochopení historického kontextu. Proto se tato práce nejprve zaměří na fakt, že se ve druhé polovině 40. let začal formovat nový komunistický režim, který ovlivnil nejen kulturní dění. Na to naváže okolnostmi a následky Vítězného února a dalším společenským vývojem, aniž by opomenula politické procesy 50. let. V podkapitole 2.3. se bude věnovat hypotéze o mocenské pyramidě, již A. J. Liehm zmiňoval v exilových pracích.

2.1 *Nastupující komunistická vláda a kulturní představitelé*

Kapitulace nacistického Německa 8. května 1945 vyústila v konec druhé světové války. Tato situace přinesla do společnosti úlevu od válečných útrap a od okupační nejistoty. Vězni z koncentračních táborů znovu nabyli svobody a emigranti mohli využít možnosti vrátit se domů.³⁵

Před poválečným Československem poznamenaným německou okupací se začaly rýsovat politické změny vedoucí k zahájení mocenské éry nové československé vlády – Národní fronty.

O složení Národní fronty bylo rozhodnuto 5. dubna 1945 přijetím tzv. Košického vládního programu, který byl moskevským vedením KSČ formulován pod oficiálním názvem „Program nové Československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků“. Jako základ směřování nové vlády měly posloužit socialistické principy společenského uspořádání a orientace na Sovětský svaz.³⁶

³⁴ BURIAN, Jan. *Nežádoucí návraty E. F. Buriana*. Praha: Galén, 2012, str. 105.

³⁵ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, str. 215.

³⁶ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: I. 1945-1948*. Praha: Academia, 2007, str. 27.

Pro komunistickou stranu měla kultura velký význam, zvláště pak jako součást ideového působení na obyvatelstvo. Z tohoto důvodu strana dosazovala své prominentní osobnosti do čela orgánů spravujících kulturu.³⁷

Kulturním děním se s příchodem nové vlády zabývalo již existující ministerstvo školství a navíc nově vytvořené ministerstvo informací. Tyto resorty byly spravovány komunistickými příslušníky. V čele ministerstva informací stál referent výkonného výboru Kominterny Václav Kopecký³⁸ a v čele ministerstva školství a osvěty Zdeněk Nejedlý³⁹. Oba tito představitelé strávili okupaci v Sovětském svazu. Ministerstvo informací se rozdělilo do šesti odborů: informačního, tiskového, publikačního, rozhlasového, filmového a odboru zacíleného na kulturní styky se Západem a Východem. Delegováním pravomocí prostřednictvím těchto odborů ministerstvo převzalo dozor nad všemi sférami uměleckého života a mediální komunikace.⁴⁰

Propojování politiky a kultury bylo zřetelné ve funkcích zastávaných významnými umělci tehdejší doby. Ministerstvo informací se vydalo cestou dosazování předních umělců a literátů do čela jednotlivých odborů s cílem zajistit si pozitivnější prezentaci a profil strany navenek. Konkrétní příklady se týkaly působení básníka Vítězslava Nezvala ve filmovém odboru, dosazení básníka Františka Halase do čela publikačního odboru, spisovatele Ivana Olbrachta do rozhlasového odboru a spisovatele Adolfa Hoffmeistera do odboru pro kulturní styky. Většina umělců, včetně těch dříve politicky nevyhrazených, či podporujících jiné politické strany, se nechala zlákat atraktivitou komunistické strany a v letech 1945-1946 následovala všeobecnou tendenci aktivně do ní vstupovat.⁴¹

Historik Toman Brod vysvětluje, za jakých podmínek komunistická strana nabývala popularity: „*Komunistická strana zaznamenala po květnu 1945 enormní příliv členů a sympatizujících. Dosáhla zanedlouho milionové členské základny. Vstupovali do ní lidé přesvědčení, že ona opravdu změní k lepšímu chod jejich života a země. Občané zklamání selháním předválečných demokratických institucí a doufající, že je komunisté*

³⁷ Tamtéž, str. 31.

³⁸ (* 27. srpna 1897, † 5. srpna 1961) – komunistický novinář a politik, v letech 1945-1953 pracoval jako ministr informací. In: BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, str. 227.

³⁹ (* 10. února 1878, † 9. března 1962) – ministr školství v letech 1945-1953 s přestávkou mezi roky 1946 až 1948, kdy se stal ministrem práce a sociální péče. In: CHURAN, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: II. díl N-Ž*. Praha: Libri, 1998, str. 13-14.

⁴⁰ RAUCHOVÁ, Jitka. *Spoutané divadlo: Jindřich Honzl, Jiří Frejka a Emil František Burian v systému kulturní politiky (1945-1959)*. České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny, 2011, str. 46-47.

⁴¹ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha: Torst, 1998, str. 173-174.

*nejlépe ochrání před recidivami fašismu a nacismu a že spolu se Sověty budou garancí bezpečnosti a nezávislosti republiky.*⁴²

Levicových intelektuálů byla celá řada. Těsně před druhou světovou válkou k nim lze zařadit např. Václava Černého, výše zmiňovaného básníka Františka Halase nebo Jaroslava Seiferta.⁴³ Z oblasti literatury po roce 1948 lze uvést jak umělce z proletářské kultury, např. Vaška Káňu⁴⁴ a Milana Jariše⁴⁵, tak bývalé příslušníky avantgardy Jaroslava Pokorného⁴⁶ a Miroslava Kouřila⁴⁷. Do komunisticky orientovaných listů přináleželo mimo jiné Rudé právo, Tvorba, Nový život, Směna nebo Kulturní politika. Významné pozice komunisté zaujímali i v uměleckých svazích, např. Jan Drda a Jan Pilar⁴⁸ ve Svazu spisovatelů.⁴⁹

Vedle Svazu českých novinářů existovala profesní odborová organizace Syndikát českých spisovatelů⁵⁰, která byla od roku 1945 centrálně zastřešovaná Ústřední radou odborů. Existence Syndikátu měla směřovat k boji proti literárnímu braku spojovanému především s nacistickou kulturní politikou, neboť se hlásil k denacifikaci a k zdůraznění zájmu o spolupráci s pokrokovými spisovatelskými svazy, a to především z rodícího se východního bloku.⁵¹

⁴² BROD, Toman. LIEHM, A. J. MĚCHÝŘ, Jan. NAVRÁTIL, Jaromír. TUREK, Otakar. VANČURA, Jiří. VANĚK, Miroslav. *Proč jsme v listopadu vyšli do ulic*. Brno: Doplněk, 1999, str.17.

⁴³ CABADA, Ladislav. *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890-1938*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, str. 180.

⁴⁴ (* 23. dubna 1905, † 30. dubna 1985) – novinář, prozaik a dramatik, po roce 1948 psal komedie z dělnického prostředí. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, str. 125-126.

⁴⁵ (* 13. srpna 1913, † 4. října 1986) – spisovatel, v letech 1935-1939 redaktor Rudého práva. In: Tamtéž, str. 117.

⁴⁶ (* 13. listopadu 1920, † 23. září 1983) – divadelní teoretik a dramatik. V letech 1940-1941 působil jako lektor v divadle E. F. Buriana. In: Tamtéž, str. 195.

⁴⁷ (* 15. října 1011, † 29. září 1984) – architekt a výtvarník, spolupracovník E. F. Buriana v D 34. In: Tamtéž, str. 140.

⁴⁸ (* 9. září 1917, † 19. října 1996) – český básník a komunistický funkcionář, od roku 1954 šéfredaktor Literárních novin. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: II. díl N-Ž*. Praha: Libri, 1998, str. 67-68.

⁴⁹ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha: Torst, 1998, str. 272-273.

⁵⁰ O novém předsedajícím složení Syndikátu v roce 1945 informoval kupříkladu list Práce: „Dne 15. května bylo revoluční cestou vytvořeno nové předsednictvo Syndikátu českých spisovatelů, do jehož čela byl postaven básník František Halas. Dalšími členy předsednictva jsou doc. Dr. Václav Černý, T. Svatopluk, Josef Kopta, Václav Řezáč, Jarmila Glazarová, Jan Drda, Jiří Pober a Jiří Mařánek. Z výboru odstoupilo několik starších členů, z nově kooptovaných jmenujeme Marii Pujmanovou, Marii Majerovou, Ilju Barta, Karla Nového, Lumíra Čivrného.” In: Práce. Praha, 1945, roč. 1, č. 8, str. 4.

⁵¹ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: I. 1945-1948*. Praha: Academia, 2007, str. 37.

2.2 Vítězný únor, nástup totalitní moci a opatření vůči kultuře

Pojem Vítězný únor 1948 označuje totalitní převzetí vedoucí úlohy KSČ, k němuž došlo ve dnech 17.–25. února 1948.⁵²

Historik Jiří Vančura definuje totalitární formu státu následujícím způsobem: „*Totalitní stát nepřipouští iniciativy, kromě těch, které byly předem politicky schváleny, případně, a to většinou, vymyšleny na stranických sekretariátech. Každý totalitní stát, jakmile uchopí moc, zruší dřívější bohatý rejstřík organizací, spolků a zájmových sdružení, všechno, na čem je založena občanská společnost. Vytváří pak velké a jednotné organizace, odborové, mládežnické, sportovní a další, do jejich vedení dosadí své exponenty a v souladu se Stalinovým učením je prohlásí za ‚převodové páky‘ komunistické strany.*“⁵³

Od přelomu léta a podzimu 1945 bylo pro kulturní dění charakteristické nastolení tzv. ostrého kurzu aneb snahy administrativně vybudovat samostatnou socialistickou kulturu prostřednictvím tzv. socialistického realismu⁵⁴. Její realizace s Únorem 1948 nabyla reálnější podoby.⁵⁵

KSČ 25. února 1948 zřídila Ústřední akční výbor Národní fronty, v jehož čele stál náměstek předsedy vlády Antonín Zápotocký a místopředseda Rudolf Slánský. Ustavením výboru mělo dojít k očistě veřejného života od reakčních živlů.⁵⁶

Komunistický režim si obecně opatřeními akčních výborů kladl za cíl udržovat kontrolu nad všemi kulturními institucemi. První poúnorová etapa zahrnovala vylučování aktivních odpůrců komunistické strany včetně umlčování nepohodlných osob z kulturní fronty, mezi něž patřili spisovatelé, publicisté, rozhlasoví pracovníci nebo divadelníci.⁵⁷ Represe proti svobodně myslící inteligenci umocnily vlnu emigrace příslušníků kulturní

⁵² KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 1021.

⁵³ BROD, Toman. LIEHM, A. J. MĚCHÝŘ, Jan. NAVRÁTIL, Jaromír. TUREK, Otakar. VANČURA, Jiří. VANĚK, Miroslav. *Proč jsme v listopadu vyšli do ulic*. Brno: Doplněk, 1999, str. 78.

⁵⁴ Socialistický realismus byl umělecký směr prosazovaný v období stalinismu jako jediný správný umělecký program. Na jeho propagaci se v 50. letech podílely především tvůrčí svazy a Svaz čs. spisovatelů. Socialistický realismus se zpravidla vymezoval odkazy na sovětské vzory a na texty sovětského ideologa A. A. Ždanova. Mezi jeho rysy patřila typizace, stranickost a lidovost. In: KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 841-842.

⁵⁵ Tamtéž, str. 22.

⁵⁶ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1948-1958*. Praha: Academia, 2007, str. 15.

⁵⁷ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 20.

elity, např. básníka Ivana Blatného, spisovatele a novináře Ferdinanda Peroutky, spisovatele Egona Hostovského nebo dramatika Jiřího Voskovce.⁵⁸

Syndikát českých spisovatelů si obdobně v roce 1948 prošel transformací spojením se Spolkem slovenských spisovatelů v jednu celostátní instituci a přejmenoval se na Svaz československých spisovatelů (SČSS) v čele s Janem Drdou. Stanovy nového sdružení měly vycházet ze sovětského modelu: podněcovat spisovatele k socialistickému budování vlasti a seznamovat je s učením marxismu-leninismu.⁵⁹

Akční výbory začaly redukovat umělecké spolky a kulturní organizace, a to buď jejich úplným rozpuštěním, nebo sloučením s jinými organizacemi. S únorovými čistkami se dále pojí likvidace kulturních periodik odebráním vydavatelských povolení. Ministerstvo tímto způsobem odstraňovalo periodika, která se od svého vzniku profilovala spíše nekomunisticky, např. *Listy*, *Kritický měsíčník* nebo *Akord*.⁶⁰

2.3 Společenská pyramida versus paralelní realita

V návaznosti na přijetí pravidel socialistického realismu v 50. letech se tato kapitola zaměří na hypotézu o mocenské pyramidě stalinského systému.

Podle této hypotézy vztah mezi kulturou a komunistickou politikou vyjadřuje boj kultury uprostřed komunistické mocenské pyramidy. A. J. Liehm tuto hypotézu aplikoval na československou společnost po roce 1948, kterou rozdělil na dvě struktury: legální strukturu – orgány moci; a paralelní strukturu – realitu existující mimo legální strukturu.⁶¹

V procesu boje kultury proti komunistické moci docházelo k odlučování kultury od legální struktury a k jejímu přechodu k paralelní struktuře. Zatímco legální struktura pomalu mizela, paralelní nabývala na důležitosti. Jako příklad Liehm uvedl vývoj uměleckých svazů původně tvořících legální strukturu a transformujících se v politické orgány paralelní struktury.⁶² Tímto způsobem se stupňovala míra osvobození od orgánů moci a vydobytí si vlastních privilegií v rámci mocenské struktury. K tomu došlo např. během Pražského jara a v průběhu IV. sjezdu Svazu čs. spisovatelů v červnu 1967, po

⁵⁸ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1948-1958*. Praha: Academia, 2007, str. 20-21.

⁵⁹ Tamtéž, str. 28-29.

⁶⁰ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 22.

⁶¹ Překlad z francouzštiny. In: LIEHM, A. J. *Le passé présent: Le socialisme oriental face au monde moderne*. Paříž: JC lattès, 1974, str. 47-48.

⁶² KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha: Torst, 1998, str. 436-437.

němž se vedení KSČ rozhodlo udeřit proti inteligenci, ale jindy kooperující ústřední výbor se proti němu vzbouřil.⁶³

Podle A. J. Liehma komunistická mocenská pyramida vycházela z modelu tzv. stalinské společenské pyramidy a formovala se kolem malé skupiny obklopené politickým, vojenským a policejním aparátem. Na pyramidě moci byla závislá i neexistence tisku a demokratických forem života veřejnosti, ve které všichni občané představovali zaměstnance státu. Přetrvávala snaha, aby vše korespondovalo s idejemi na vrcholu. Paralelní struktura však zaručovala, že oficiální pyramida nemohla smazat ekonomické a společenské autonomní struktury ve společnosti, která má své konkrétní a reálné problémy. Proto se oficiální pyramida k jistým věcem stavila s tolerancí, nebo s odmítnutím, ať už se jednalo o kulturu, cestování, ohled na individuální svobodu či politické vnější otázky.⁶⁴

Při rekapitulaci této hypotézy aplikované na stalinský systém je podstatné, že se rozhodnutí nejvyšších orgánů strany vždy provádělo shora dolů. Se smrtí Stalina dne 5. března 1953 špička pyramidy znejistěla překonáním fenoménu tzv. kultu osobnosti⁶⁵ a nastupující ekonomickou krizí a systém začal fungovat obráceně, tudíž zespona nahoru. Lidé a spisovatelé si postupně začali klást otázky a odpovídat na ně.⁶⁶ Mocenská legální struktura ztratila absolutní nadvládu.

2.4 Politické procesy 50. let

Od roku 1951 se na dalším fungování komunistického režimu podepsala nejen krize a první hospodářské těžkosti, ale především soupeření v samotném vedení strany mající za následek pronásledování agentů třídního nepřítele ve vlastních řadách.⁶⁷ Krize kulminovala politickými procesy s vrcholovými komunistickými funkcionáři. Politické procesy představovaly největší formu politické perzekuce po Únoru 1948 vůbec.⁶⁸

⁶³ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 63.

⁶⁴ Překlad z francouzštiny. In: LIEHM, A. J. *Le passé présent: Le socialisme oriental face au monde moderne*. Paříž: JC lattes, 1974, str. 47-48.

⁶⁵ Termín "kult osobnosti" se začal používat od roku 1956 v souvislosti se zahájením destalinizace. Označení představovalo Stalinovo diktátorství spojené s nekritickým zbožštěním jeho osoby. In: KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 463.

⁶⁶ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 62.

⁶⁷ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 85.

⁶⁸ KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 690.

Na jedné straně se v nich reprodukoval zápas skupin uvnitř KSČ, na druhé straně vycházely ze sovětského tlaku, jenž měl za následek řešení politických úkolů nepoliticky prostřednictvím čistek. Docházelo tak ke konstruování obvinění, teroru, represím a ritualizaci soudních přelíčení. Jejich cílem bylo přivést členy komunistické strany a občany státu k naprosté poslušnosti a disciplíně.⁶⁹

Nejvýznamnější čistky mezi samotným aparátem komunistické strany se týkaly případu generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského.⁷⁰ Rudolf Slánský, a jeho prostřednictvím taktéž celý ústřední stranický aparát, byl kritizován za vlašnost kádrové politiky a na podzim roku 1951 byl odvolán z funkce. Jeho odvolání odstartovalo další hledání nepřátelských agentů uvnitř strany.⁷¹ Rudolf Slánský byl interpretován jako protisovětský sionista, který se snažil vytvořit druhé centrum moci uvnitř strany a jehož vláda vedla k centralizaci a sovětizaci Československa.⁷² V Československu se od konce roku 1951 ujal pojem „slánština“. Tento pojem označoval vše, co souvisí s činností bývalých státních funkcionářů, tj. spiklenců, sektářů a vulgarizátorů.⁷³

V procesech bylo vyneseno celkem 232 rozsudků smrti.⁷⁴ Politickým čistkám padl také za oběť např. levicový intelektuál Závaš Kalandra⁷⁵, který byl odsouzen k trestu smrti v procesu s Miladou Horákovou⁷⁶.

Liehm narazil na tuto problematiku v rozhovoru s Eduardem Goldstückerem⁷⁷ ve své knize „Generace“⁷⁸. Zde se Goldstücker zamýšlí nad otázkou organizování politických procesů: „*Strana, která má v rukou veškerou a nedělitelnou moc, nemůže často a ani čas*

⁶⁹ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha: Torst, 1998, str. 259.

⁷⁰ KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 691.

⁷¹ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 111.

⁷² KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha: Torst, 1998, str. 384.

⁷³ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 154.

⁷⁴ BEDNAŘÍK Petr. JIRÁK, Jan. KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, str. 249.

⁷⁵ (* 10. listopadu 1902, † 27. června 1950) – levicový český publicista, historik a kritik. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. Praha: Libri, 1998, str. 306.

⁷⁶ (* 25. prosince 1901, † 27. června 1950) – česká politička, po okupaci se podílela na odbojové činnosti, od roku 1945 členka ústředního výboru národněsocialistické strany. Ve vykonstruovaném procesu byla 27. června 1950 odsouzena k smrti oběšením. In: Tamtéž, str. 236-237.

⁷⁷ (* 30. května 1913, † 23. října 2000) – germanista a komunistický diplomat, v roce 1967 zvolen předsedou Svazu čs. spisovatelů. In: Tamtéž, str. 173-174.

⁷⁸ V roce 1990 nakladatelství Československý spisovatel v Praze poprvé v češtině vydalo knihu „Generace“, dokumentující rozhovory napříč třemi generacemi s českými a slovenskými spisovateli, o jejíž vydání se A. J. Liehm neúspěšně pokusil již v roce 1969. Po více než dvaceti letech je obohacena o doslov Jean-Paul Sartra – předmluvy k francouzskému vydání. V knize figurují jména jako Laco Novomeský, Milan Kundera, Ludvík Vaculík, Ivan Klíma, Václav Havel, Egon Hostovský, Jiří Voskovec a další. In: LIEHM, A. J. *Generace*. Praha: Československý spisovatel, 1990.

od času předstupovat před občany, když se něco nepovede. [...] Proto je třeba chyby a neúspěchy vysvětlovat působením nepřátelských sil. Jelikož uvnitř země již nejsou žádné nepřátelské síly dosti mocné, aby takové chyby či neúspěchy způsobily, je třeba vyvolat dojem, že k nim došlo působením agentů vnějšího nepřítele. [...] Jinými slovy, zklamání veřejnosti z neúspěchů a chyb je třeba odstraňovat prastarým prostředkem nejprimitivnějšího kultu, obětními beránky.“⁷⁹

Situace v Československu se od smrti Stalina začala pomalu a postupně uvolňovat a na řadu přišla rehabilitace. Řada odsouzených v politických procesech odvolávala svá přiznání jako vynucená násilím.⁸⁰

K úmrtí Stalina se vrací Toman Brod: *„V únoru 1956 na XX. sjezdu sovětské komunistické strany přednesl její generální tajemník Nikita Chruščov tajnou zprávu pojednávající o Stalinových zločinech. Protože však toto ‚tajemství‘ brzy proniklo do světových sdělovacích prostředků, všude, a také v Československu, vyvolalo vzrušený ohlas. Nastalo období, jež se eufemisticky nazývalo ‚překonáváním kultu osobnosti‘.“⁸¹*

A. J. Liehm smrt Stalina aplikoval na situaci ve Francii spojenou s úmrtím Ludvíka XIV.: *„V roce 1917 zemřel Ludvík XIV., který prohlásil: ‚Stát jsem já‘. Tuto dobu jsme nenazývali totalitním režimem, lidé sice neměli žádná práva, protože církev kontrolovala jejich myšlení a ideologii. Téměř vše bylo řízeno několika privilegovanými osobami. Po smrti Krále slunce se všechno začalo měnit. V letech, která následovala, se hierarchie začala hroutit, ‚totalitní režim‘ pokračoval, lidé méně respektovali stát a církev, díky čemuž se mohl začít objevovat např. Montesquieu, Voltaire a jiní.“⁸²*

Další vývoj v Československu představoval pozvolnou emancipaci kultury od politických úkolů. Československá kulturní politika si postupně prošla znovunalezením své identity a utvořením nového politického vědomí v letech 1956-1968.⁸³ Vidina svobodné existence byla umocněna Pražským jarem, o němž tato práce bude referovat v šesté kapitole.

⁷⁹ Tamtéž, str. 186.

⁸⁰ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000, str. 376.

⁸¹ BROD, Toman. LIEHM, A. J. MĚCHÝŘ, Jan. NAVRÁTIL, Jaromír. TUREK, Otakar. VANČURA, Jiří. VANĚK, Miroslav. *Proč jsme v listopadu vyšli do ulic*. Brno: Doplněk, 1999, str. 30-31.

⁸² Překlad z francouzštiny. In: WELNER-POSPIŠIL, Michael. PÁLENÍČEK, Jean-Gaspard. LIEHM, A. J. *Culture tchèque des années 60*. Paříž: L'Harmattan, 2007, str. 11.

⁸³ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha: Torst, 1998, str. 439.

3. Časopis Kulturní politika: 1945-1949

„*Socialismus (dnes se říká komunismus) je náboženství, víra. Strana je jejich církev.*“ A. J. Liehm v e-mailu Janu Burianovi v červnu 2011.⁸⁴

Časopis Kulturní politika ve 2. polovině 40. let oslovoval širokou intelektuální společnost. Jednalo se o podobu levicově smýšlejícího časopisu reagujícího na nedostatek kvalitního tisku v poválečném Československu. A. J. Liehm v Kulturní politice zastával významnou redaktorskou pozici, a to v letech 1945-1949.

V této kapitole bude rozebrán vznik, cíle, obsah, redakční složení časopisu a okolnosti jeho zániku.

3.1 E. F. Burian a vznik časopisu

Časopis je výtvozem E. F. Buriana, který byl na začátku 40. let uvězněn a umístěn do německého koncentračního tábora Neuengammen.⁸⁵

A. J. Liehm o Burianově situaci průběžně informoval v době svého působení v časopisu Práce. Dle článku z 30. května 1945: „*Po dlouhém pátrání, jehož se plnou měrou účastnila také česká veřejnost a všichni přátelé E. F. Buriana a jež bylo několikrát odvedeno na nesprávnou stopu, přichází první pozitivní zpráva. Pan Miroslav Svoboda, který se vrátil pěšky jako vězeň z koncentračního tábora v Neuengammen, nám oznámil, že E. F. Burian je živ a zdrav a čeká v Lübecku na první možnost návratu domů.*“⁸⁶

V dalším článku z 9. června 1945 lze zaznamenat posun v pátrání po Burianovi: „*Čtvrtek, 7. června, několik minut po půl desáté večer. Zapínáme radio... Po letech slyšíme skutečný hlas E. F. Buriana. V úterý večer před půlnocí se vrátil do Prahy spolu se 70 koncentračníky z tábora Neuengammen u Lübecku.*“⁸⁷

⁸⁴ BURIAN, Jan. *Nežádoucí návraty E. F. Buriana*. Praha: Galén, 2012, str. 164.

⁸⁵ „*Ze zhruba deseti tisíc vězňů, které nalodili Němci na čtyři lodě u Neudstadtu a jež 3. května 1945 bombardovalo britské letectvo, přežije asi dvacetina; EFB mezi nimi. Než se dostane do bezpečí, prožije dramatickou pěší cestu do Lübecku, která mu později slouží jako námět k románu Vítězové. Zapojuje se do organizování návratu vězňů a teprve po měsíci (6. června 1945) se vrací do Prahy se skupinou sedmdesáti politických vězňů koncentračního tábora Nuengamme. Přiváží ho výprava zorganizovaná Kruhem přátel D.*“ In: Tamtéž, str. 453-454.

⁸⁶ LIEHM, A. J. E. F. Burian konečně na světě. *Práce*. Praha, 1945, roč. 1, č. 20, str. 3.

⁸⁷ Čihák, František. *Díky, E. F. Buriane!*. *Práce*. Praha, 1945, roč. 1, č. 29, str. 3.

Stanislav Budín⁸⁸, člen redakční rady Kulturní politiky od 23. srpna 1946, vzpomíná na Burianův návrat: „V létě 1945 se Emil Burian vrátil do Prahy po několika letech v německém koncentráku, traumatizovaný strašlivým zážitkem v posledních válečných dnech, kdy nacisté nasadili na lodě tisíce politických vězňů a pustili je na širé moře. Lodě bombardovalo britské letectvo a tisíce jeho kamarádů zahynuly, on sám se zachránil jen zázrakem.“⁸⁹

E. F. Burian po návratu 14. září 1945 založil s pomocí přátel z Legiobanky týdeník Kulturní politika.⁹⁰ Legiobanka byla českou bankou financující divadlo E. F. Buriana a nově i časopis Kulturní politika. Banka časopisu poskytla zázemí a zasedací místnost. Týdeník měl 30 000 výtisků týdně, což byl na tu dobu vysoký náklad, a proto investice banky nebyly ztrátové.⁹¹

S. Budín hovoří o vzniku časopisu následovně: „Prvním problémem byl vydavatel. Zákon teď zbavil jednotlivce práva vydávat periodické publikace, takže nový časopis nemohl být majetkem E. F. Buriana. Obešlo se to tak, že vznikl Svaz přátel divadla D 34, a ten se stal majitelem týdeníku. Vydavatelem se stalo nakladatelství Čin, které řídil Burianův přítel a ctitel ing. Bohumil Přikryl. [...] Burian se omezoval pouze na úvodník v každém čísle a hledal další spolupracovníky. Prvního našel v dvacetiletém chlapci, duší a tělem oddaném, v A. J. Liehmovi. Znal ho z předválečných let jako malého kluka z letoviska Dobrá voda u Telče, kde v penzionu manželů Mácových trávil několikrát dovolenou a kam také dojížděli Liehmovi rodiče.“⁹²

Týdeník za pomoci legionářského nakladatelství Čin dostal hlavičku z písmen KP. Okraje vnitřních stran lemovalo heslo „Fašismus je špatný vkus“. Tisk byl zajištěn v tiskárně Tempo. V té době legionářské nakladatelství existovalo bez podpory jiné instituce či politických stran, od kterých by získávalo instrukce.⁹³

⁸⁸ (* 23. března 1903, † 12. srpna 1979) – 23. července 1934 na zasedání sekretariátu ÚV KSČ dosazen do funkce šéfredaktora Rudého práva (v letech 1934-1936). Po návratu z USA (14. července 1946) byl pověřen ministrem informací Václavem Kopeckým vedením tiskové agentury Pragopress. Dominantní část své publicistické práce odvedl v letech 1946-1949 v Kulturní politice. In: GROMAN, Martin. *Ztraceni v davu: Osudy novinářů ve 20. století*. Praha: Matfyzpress, 2005, str. 71 a 86.

⁸⁹ BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha: Torst, 2007, str. 105-106.

⁹⁰ BURIAN, Jan. *Nežádoucí návraty E. F. Buriana*. Praha: Galén, 2012, str. 453-454.

⁹¹ Z osobního rozhovoru s A. J. Liehmem dne 24. března 2013. In: Příloha diplomové práce č. 2.

⁹² BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha: Torst, 2007, str. 380.

⁹³ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 32.

S. Budín blíže upřesňuje, o jaký typ instrukcí jde: „*Politická příslušnost šéfredaktora a velké většiny pravidelných spolupracovníků vtiskovala Kulturní politice jednoznačně ráz komunistického časopisu. Ale nebyl to nikdy list řízený stranou. Nikdy se nestalo, aby byli vedoucí redaktori týdeníku pozváni na tiskový odbor ústředního výboru strany, aby se jim dostávalo nějakých instrukcí, aby byli informováni o politice strany apod. Poprvé přišel zástupce ústředního výboru KSČ Jiří Hendrych⁹⁴ na schůzi redakční rady teprve v září 1949, aby oznámil zastavení týdeníku.*“⁹⁵

E. F. Burian si kladl za cíl představit KP jako: „*Nezávislý levicový týdeník, který bude usilovat o kulturní dimenzi politiky, nebo lépe o spojení kultury s politikou ve smyslu vzájemné odpovědnosti, nikoliv nadřazenosti. Kultura se tu měla stát tím, co v Čechách spojuje a nikoliv rozděluje.*“⁹⁶

V prvním čísle Burian v úvodním slovu přišel s myšlenkou zkvalitnit žurnalistickou tvorbu, která často podněcuje čtenáře k nákupu několika novin za účelem obdržení adekvátní a úplné informace, a dodává: „*Už před válkou jsme trpěli nedostatkem dobrých novin. Neříkáme, že právě Kulturní politika bude hned zpočátku vzorem takového listu. Ale rozhodně je to náš cíl. Chceme se poučovat jak ze Západu, tak z Východu a chceme najít takový typ novin, které by byly především stráží vkusu. Domníváme se totiž, že pro další vývoj Československé republiky – jako ostatně každého slušného státu – je výchova vkusu nesmírně důležitá.*“⁹⁷

3.2 Složení redakce a obsah časopisu

Kulturní politika vycházela jedenkrát týdně, zpravidla v pátek, výjimečně v sobotu, po dobu čtyř let v rozmezí 6 a 16 stran, zpočátku s podtitulem „*Nezávislý týdeník*“, který se od 46. čísla 3. ročníku, které vyšlo 25. června 1948, změnil na „*Nezávislý týdeník SČS*“ (Syndikát českých spisovatelů) a od 13. čísla 4. ročníku, vycházejícího k 1. dubnu 1949, na „*Týdeník Svazu čs. spisovatelů*“. Názvy podtitulů se měnily společně s vydavatelem. List původně spadl pod Kruh přátel divadla

⁹⁴ (* 18. prosince 1913, † 16. května 1979) – český komunistický politik. V letech 1946-1971 člen ÚV KSČ a 1948-1969 poslanec Národního shromáždění. In: CHURAN, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. Praha: Libri, 1998, str. 210.

⁹⁵ BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha: Torst, 2007, str. 380.

⁹⁶ BURIAN, Jan. *Nežádoucí návraty E. F. Buriana*. Praha: Galén, 2012, str. 189.

⁹⁷ BURIAN, E. F. *Kulturní politika*. Praha: Čin, 1945, roč. 1, č. 1, str. 1.

E. F. Buriana v nakladatelství Čin, poté pod Syndikát českých spisovatelů a nakonec pod Svaz československých spisovatelů – viz obrázky níže.

Kulturní politika byla vydávána v Praze, tiskla se v Jungmannově ulici 24 v tiskárnách Pokrok, ČSOL tiskárna-Národní osvobození a Tempo a od 3. ročníku v Lidové tiskárně v Brně.

Nezávislý týdeník (Kruh přátel divadla E. F. Buriana v nakladatelství Čin), číslo 2, 21. září 1945

Nezávislý týdeník SČS (Syndikát českých spisovatelů), číslo 46, 6. srpna 1948

Týdeník Svazu čs. spisovatelů (Svaz československých spisovatelů), číslo 20, 20. května 1949

V redakčním kruhu poprvé uvedeném v 8. čísle z 1. prosince 1945 působili například Pavel Eisner⁹⁸, Jiří Pober⁹⁹, Jaroslava Reitmánová¹⁰⁰, Emanuel Uggè¹⁰¹, Adolf

⁹⁸ (* 16. ledna 1889, † 8. července 1958) – literární kritik a esejista, překladatel z češtiny do němčiny, překládal např. Kafku. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. Praha: Libri, 1998, str. 131.

Hoffmeister, Stanislav Budín a František Němec. Od ledna 1947 přibyl Václav Běhounek a od dubna 1948 Hana Budínová.

Vedle šéfredaktora E. F. Buriana místo odpovědného redaktora připadlo Jiřímu Poberovi, od 8. čísla 1. ročníku z 1. prosince 1945 A. J. Liehmovi, od 28. čísla 3. ročníku z 2. dubna 1948 Emanuelu Uggé a od 28. čísla 4. ročníku z 15. července 1949 E. F. Burianovi.

Kulturní politika pravidelně pořádala redakční porady. Dle slov jejich účastníků byly velmi rozmanité.

S. Budín popisuje svoji první přítomnost na poradě: *„Porada mě velmi udivila. Přišlo na ni velké množství lidí, většinou mladých a mně neznámých, o nichž bylo jasné, že nemohou být členy redakce týdeníku. Pak se ukázalo – a tak to trvalo po celou dobu vycházení časopisu do září 1949 – že na redakční poradě, která se konala pravidelně každý týden po vyjití čísla, mají přístup všichni přispěvatelé, pravidelní i nahodilí, že každý tam má slovo v přátelské diskuzi, že se tam také ochotně chodí, protože se tam debatuje o zajímavých politických a kulturních problémech.“*¹⁰²

A. J. Liehm na redakční porady vzpomíná obdobným způsobem: *„Legiobanka měla velkou zasedačku naproti Jiráskova mostu, kde se každý čtvrtek scházeli spolupracovníci. Redakce měla dva lidi. Bylo to pokračování toho, co bylo za protektorátu, scházeli se tam lidé napříč politickým spektrem. Nebyla to ani tak redakční rada, mohl tam přijít kdokoliv, kdo spolupracoval. I aféra s pamfletem vznikla tam. Chodila tam spousta zajímavých slavných lidí.“*¹⁰³

Nakonec V. Běhounek líčí svoji redakční zkušenost: *„Redakční rada listu byla nejživějším a nejdružnějším pracovním kolektivem, jaký jsem kdy poznal a zažil. Burian přísně předsedal a hřímal. Lacina trousil vtipy, pro Pelce se vymýšlely nápady, jež vtěloval do útočných karikatur, benjamínek Liehm sršel mladistvými nápady, vysluhovali si tu ostruhy mladí politici, národohospodáři, hudební, výtvarní a literární publicisté.“*¹⁰⁴

⁹⁹ (* 18. dubna 1910, † 8. července 1976) – překladatel. V letech 1945-1949 odpovědný redaktor Kulturní politiky. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, str. 194.

¹⁰⁰ (* 7. srpna 1908, † 9. ledna 1995) – spisovatelka. V letech 1945-1949 reportérka a redaktorka Kulturní politiky. In: Tamtéž, str. 205.

¹⁰¹ (* 21. března 1900, † 2. března 1970) – hudební pracovník. V letech 1945-1948 redaktor Kulturní politiky a do července 1949 její odpovědný zástupce. In: Tamtéž, str. 241.

¹⁰² BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha: Torst, 2007, str. 376.

¹⁰³ Z osobního rozhovoru s A. J. Liehmem dne 24. března 2013. In: Příloha diplomové práce č. 2.

¹⁰⁴ BURIAN, Jan. *Nežádoucí návraty E. F. Buriana*. Praha: Galén, 2012, str. 189.

Na první straně časopisu se pravidelně objevovalo úvodní slovo šéfredaktora zamýšlejícího se nad aktuálním stavem kultury a nad politickými otázkami.

Např. v 35. čísle 1. ročníku z 14. června 1946 Burian hovoří o nedostatecích v umělecké tvorbě: „*Všechna odvětví naší umělecké tvorby zápasila letos především s potížemi organizačními. Jsou lidé, kteří, dostanou-li moc, nevědí často, co s ní. Vykládají si svá práva všelijak a hlavně pohodlně pro sebe. Užívají jich naplno bez zřetele ke svým povinnostem. Potíže organizační hrozily státi se již uprostřed sezóny vážným problémem a vidíme-li v našich divadlech, v našich kinech, ve výtvarných spolcích a v koncertních síních umělecké nedostatky, hledejme vinu jednak v lidech, přetížených úkoly a prací, především však v organizačních nesnázích.*“¹⁰⁵

Ve 22. čísle 4. ročníku z 3. června 1949 se Burian vyjadřuje k IX. sjezdu KSČ: „*V pronikavých projevech Klementa Gottwalda, R. Slánského, A. Zápotockého, V. Kopeckého a dalších zobrazil z hloubky a šířky do všech důsledků všechny naše problémy a ukázal jejich správné a bezpečné řešení. Očekávali jsme, pravda, že jeho obsah bude otřesný, ale jeho programová útočnost, kritičnost a sebeanalýza byly nad všechna očekávání. Ze všech projevů i diskuzí kolem referátů vyzníval jeden tón: Vpřed – vpřed – se soudruhem Klementem Gottwaldem vpřed k socialismu.*“¹⁰⁶

Druhá strana časopisu se orientovala na zahraniční dění běžně formulované v krátkých odstavcích a s nadpisy jako např. „André Gide pracuje pro francouzský film“, „Londýnský list News Chronicle vzpomíná stého výročí svého založení“, „Návrat ruských emigrantů z Francie do SSSR“, „Dějiny amerických černochů“, atp. Články orientované na zahraničí v časopise přetrvaly až do posledního čísla. V prvním a druhém čísle navíc najdeme rozhovory se zástupci Spojených národů, např. s ředitelem Americké informační služby Dr. S. H. Thompsonem, tiskovým britským atašé v Praze Cecilem Parrottem, kulturním atašé francouzského velvyslanectví v Praze Rogerem G. Lacombe, prvním tajemníkem holandského vyslanectví v Praze Aimé van Santenem, atd.

Všechny čtyři ročníky měly velmi podobnou strukturu a primárně se věnovaly kultuře, politice a umění. V prvním ročníku se objevovaly titulky typu „Z barikád 1848“, „Kolaborant před kolaboranty“, „Zbytný statek: o hospodářské krizi divadel“, „Skepe dvacetiletých od Vladimíra Neffa“, „Třikrát ano nad svízelnou cestou polské

¹⁰⁵ BURIAN, E. F. *Kulturní politika*. Praha: Čin, 1946, roč. 1, č. 35, str. 1.

¹⁰⁶ BURIAN, E. F. *Kulturní politika*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1949, roč. 4, č. 22, str. 1.

demokracie“, aj. V druhém ročníku lze najít články s tématy jako je „Sjezd skladatelů“, „Kulturní plánování“, „Málo známý Jungmann“, atd. Ve třetím ročníku časopis seznamoval např. s články typu „První máj v městě Leninově“, „O socialistickém realismu“, „Devalvace franku“, „Mlčení nad Jiráskem?“. Čtvrtý ročník uvedl „Boj německých spisovatelů“, „Protektorátní statut“, „Slovenské národní povstání“, „Pražské jaro 1949 – A jak dále?“, „Lenin a kultura“, a spoustu dalších článků.

Mezi pravidelné rubriky spadal „Zápisník KP“ obsahující zápisky typu glos a kurzívek. Odlehčeným tónem informoval o aktuálním dění, např. o návštěvách důležitých zahraničních filmařských osobností, příhodách hostů spisovatelů, uvedení nových knih, důležitých výročních datech, mezinárodních výstavách a jiných stručných a praktických informacích.

Rubrika „Týdenní horlení“ (později „Horlení týdne“) byla spíše fejetonického rázu. Nejčastěji do ní přispívali František Němec a Jaroslava Reitmannová. Pro představu uvedu úryvek z článku Františka Němce „Pokoj lidem dobré vůle a konec Satoriusové“, ve kterém se zamýšlí nad osudem paní Satoriusové: *„Tak jsem si přečetl, že to s těmi zvýšenými dodávkami sovětské pšenice přece jen není v pořádku, protože se předseda vlády vlastně ani nezeptal, jestli ji vůbec budeme chtít. I řekl jsem si, že to je námět pro Satoriusovou. Ale poslouchala mě velmi zdrženlivě. Pak mi rovnou řekla, ať s ní pro příště nepočítám: jde do ilegality!“*¹⁰⁷

Rubrika „A co říkáte tomuhle“ obsahovala vybrané citace z jiného tisku, např. z časopisu Práce: *„Podle zprávy UP výbor kuchyně v anglické dolní sněmovně ohlásil, že za dobu šesti měsíců zmizelo z kuchyně dolní sněmovny a z místnosti, v nichž se podává občerstvení, 2359 stříbrných lžic, misek a jiných předmětů.“*¹⁰⁸ Jednalo se zejména o úryvky vytržené z kontextu, citace ironického rázu, věty určené k zasmání, ale i k zamyšlení.

Rubrika „Jací jsme“ čerpala z autorovy korespondence se čtenáři.

Rubrika „A jde se“ kriticky reagovala na články redakcí jiných titulů a jejich redaktorů. Kulturní politika zpravidla vstupovala do polemik s nekomunisticky profilovanými periodiky. Jedním z nich byl časopis *Obzory*¹⁰⁹. Jako ukázka nám poslouží

¹⁰⁷ NĚMEC, František. Horlení týdne. *Kulturní politika*. Praha: Čin, 1948, roč. 3, č. 15, str. 3.

¹⁰⁸ N. N. A co říkáte tomuhle?. *Kulturní politika*. Praha: Čin, 1947, roč. 2, č. 48, str. 4.

¹⁰⁹ Do roku 1946 byl členem jeho redakce Pavel Tigríd. Časopis byl zaměřený protikomunisticky a hájil demokracii, svobodu a víru. In: DOKOUPIL, Blahoslav. *Slovník českých literárních časopisů*,

polemika o míře vlivu mínění Henry Wallace na Ameriku: „*Pro Obzory je měřítkem, že přes všechny evropské (rozuměj: naše) sympatie, bude Wallacův bezprostřední vliv na americkou politiku menší. Proto nás Obzory spěchají ujistit, že je svrchovaně pochybné vydávat soukromé mínění Henry Wallace za autentický hlas Ameriky nebo si namlouvat, že Wallacovými ústy k nám hovoří dnešní Amerika.*“¹¹⁰

Rubrika „Knihy a jejich svět“ seznamovala čtenáře s československou literaturou a jejími autory, např. „Kroniky F. Kolářové“, „Svět slovanský“, „Česká próza o roce 1848“, „Masaryk o literatuře v literatuře“, apod.

Časopis na posledních stranách doporučoval čtenářům kulturní pořady, ať už filmy, divadlo, výstavy, nebo zahraniční rozhlasové stanice. Z hlediska ilustrací byly některé strany časopisu doplňovány o černobílé kresby a fotografie, jejichž častým autorem byl Antonín Pelc, nebo čerpaly z francouzského periodika *Les Lettres Françaises*.

3.3 A. J. Liehm v Kulturní politice

A. J. Liehm se v časopise od samého počátku angažoval jako redaktor a od 1. listopadu 1945 jako odpovědný redaktor. Od 2. dubna 1948, kdy časopis přešel pod působnost Syndikátu čs. spisovatelů, je v časopise veden jako člen redakčního kruhu a nakonec od 15. července 1949 řídí časopis společně s E. F. Burianem a S. Budínem až do posledního čísla z 30. září 1949.

Liehmovy příspěvky se vyznačovaly vyšší mírou kritického až polemického pohledu na společnost a její chování.

Historicky první článek podepsaný zkratkou –al– vyšel v 1. čísle časopisu na 3. straně pod titulem „Výkladní skříně jsou výstavou ulice“. Liehm se v článku nechvalně vyjadřuje k nevkusné výzdobě výkladních skříní v pražských ulicích: „*A jak se vám líbí skříňka firmy Spanilý na Národní třídě vedle Batovců? Umazané prkno a na něm papírové vlajky Československa a spojenců. To je vlastně ještě zbytek protektorátu. Vlajky patří do ulic jen o velkých národních svátcích. Jsou symbolem něčeho, před čím stojíme v pozoru, a jejich zneužívání by mělo být trestné...*“¹¹¹

periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000. Brno: Host, Olomouc: Votobia, 2002, str. 171.

¹¹⁰ N. N. A jde se. *Kulturní politika*. Praha: Čin, 1947, roč. 2, č. 21, str. 5.

¹¹¹ LIEHM, A. J. Výkladní skříně jsou výstavou ulice. *Kulturní politika*. Praha: Čin, 1945, roč. 1, č. 1, str. 3.

V příspěvku z 5. října 1945 s názvem „Američan vychovává pražské snoby“ se zaobírá problematikou chování pražského koncertního publika, které se při slavnostním koncertu České Filharmonie řízené americkým dirigentem W. Duclouxem neumělo společensky chovat a nemělo ani tolik slušnosti, aby o přestávce zůstalo sedět a počkalo, až se zvedne prezident republiky.¹¹²

Některé články lze dohledat přímo na titulní straně. Konkrétně 3. ročník Liehmovi na úvodní straně věnuje více prostoru. Většinou zaznamenáváme články orientované politicky. Např. v souvislosti s Vítězným únorem ve 23. čísle z 27. února 1948 článkem „Lid, ano lid“ reaguje na politickou změnu ve společnosti a vyjadřuje zklamání ze směřování politické strany Národní fronty: *„Snaha zvrátit dosavadní vývoj ve státě, obrátit cestu, po které se jeho lid vydal za socialismem, vytrhnout republiku ze svazku slovanských lidových demokracií a obrátit její zahraniční kurs žalostně ztroskotala. Národní fronta se nestane politickou koalicí. To, co se děje ve všech krajích Čech, Moravy, Slovenska, tempo, jakým jsou zřizovány akční výbory národní fronty za účasti poctivých demokratů a pokrokových lidí ze všech politických stran, ukazuje, že není v ničí moci zabránit tomu, aby Národní fronta přestala být tím útvarem, ve který se v posledních měsících vyvinula, a aby byla obnovena ve své původní koncepci, to jest jako Národní fronta pracujícího lidu měst a venkova...“*¹¹³

V 56. čísle na 9. straně z 15. října 1948 Liehm přináší celostránkovou „Reportáž z paláce Chaillot“, kde již téměř čtyři dny zasedá Valné shromáždění Spojených národů. Liehm dokumentuje průběh shromáždění.¹¹⁴

Poslední Liehmův článek je otištěn v předposledním 38. čísle časopisu z 23. září 1949. Na titulní straně reaguje na článek Luciana Bendy „Pád libry“ otištěném na stejné straně: *„Nepřátelé sedí v New Yorku, Londýně i v Paříži. Ale také do zemí lidové demokracie pronikli jejich agenti. Z Budapešti zazněl hlas, ukazující na ně a zároveň před nimi varující. Nelekají se ničeho. Žádný prostředek jim není dost hnusný, aby se ho nechopili v boji proti socialismu...“*¹¹⁵

¹¹² LIEHM, A. J. Američan vychovává pražské snoby. *Kulturní politika*. Praha: Čin, 1945, roč. 1, č. 4, str. 3.

¹¹³ LIEHM, A. J. Lid, ano lid. *Kulturní politika*. Praha: Čin, 1948, roč. 3, č. 23, str. 1.

¹¹⁴ LIEHM, A. J. Reportáž z paláce Chaillot. *Kulturní politika*. Praha: Syndikát českých spisovatelů, 1948, roč. 3, č. 56, str. 9.

¹¹⁵ LIEHM, A. J. Naše odpověď. *Kulturní politika*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1949, roč. 4, č. 38, str. 1.

3.4 Zánik časopisu *Kulturní politika*

V roce 1948 byl redaktor *Kulturní politiky* Jiří Honzík¹¹⁶ pověřen napsáním recenze na novou sbírku Vítězslava Nezvala, *Veliký orloj*. Tato sbírka obsahovala surrealistické verše o komunistické straně, jejích představitelích a o Rudé armádě. Z recenze vzešla parodická báseň s názvem *Socialistická láska*, která byla odhalena stranickým aparátem, aniž by kdy v periodiku vyšla.¹¹⁷

A. J. Liehm na původ básně vzpomíná takto: „*Dva studenti na filozofické fakultě z toho udělali pamflet, parodii na Nezvalovu knihu. Třetí student ji přinesl na redakční poradu do Kulturní politiky, kde se to přečetlo. Všichni se ohromně bavili, byla to taková studentská legrace. Burian řekl: ‚To je výborné, to musím mít‘, a tak se to muselo opsat na stroji s průklepy, každý si vzal jednu verzi pro sebe. Někdo z těch, kteří tam byli, to odnesl na redakční poradu do Mladé fronty, kde zase seděl další člověk, který měl dobré kontakty na partajním sekretariátu, a odnesl jim to. Tam okamžitě objevili, že je to protistátní pamflet a studenty/autory vyhodili ze školy.*“¹¹⁸

Předkládám originální podobu parodické básně:

*„Až mé mužství bude kulminovat ve znamení Panny
Tvůj prs bude sladký podpaží hořké klín slany*

*Jak mořské ryby rozhození na divany
Jak sůl země Jak politika naší strany*

*Dnes po celou noc budu hrát si
S tvým tělem jež se v mou náruč skácí
V tvé zahrádce tak rádi sídlí ptáci
Jak básníci na ministerstvu informací*

*Když jemně dráždíš moje bérce
Vzdávám se cele křehké efemérce*

¹¹⁶ (* 19. dubna 1924) – člen KSČ od roku 1945. V roce 1949 nucen odmlčet se v souvislosti obvinění z šíření pamfletu na Nezvala. V letech 1962-1964 kulturní redaktor Rudého práva. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, str. 105.

¹¹⁷ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 38.

¹¹⁸ Z osobního rozhovoru s A. J. Liehmem dne 24. března 2013. In: Příloha diplomové práce č. 2.

*Opouštím úlohu i masku herce
Jak úderník z Libčic při prověřce*

*Jsme opilý jak Baudelairem Šalda
Jak Hakenem tak milovaná avantgarda
Tvé údy chvějí se jak roztančená Esmeralda
Jak únorový lid jenž čeká na Gottwalda*

*V pokoji s růžovou záclonou září tvá nahota
Na niž se vrhám s lačností hladového Skota
Ježž enervuje na úpatí břicha Venušina kóta
Jak společnost v níž není nadhodnota*

*Až veliký orloj odbije pátou na Hradu
A změníš své tělo v jedinou rozkvetlou zahradu*

*Pak pocítíš mou vášeň zezadu
Jak zemdlená barikáda vítězstvím zpitou
Rudou armádu*

*A vysílenu ukryješ svůj bok
Vlahý jak břehy Kaspického moře Jak úrodou požehnaný rok
Já k ránu políbím tě nad rozkrok
Kupředu Kupředu Zpátky ni krok*

*Jaro 1949.*¹¹⁹

Na sekretariátu ÚV KSČ byla báseň označena jako pamfletová aféra na V. Nezvala, který v té době zaujímal nezanedbatelný post ve vedení filmového odboru ministerstva informací.¹²⁰

¹¹⁹ JUNGSMANN, Milan. *Literárky – Můj osud*. Brno: Atlantis, 1999, str. 8-9.

¹²⁰ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 68.

Mladí komunističtí intelektuálové očekávali od nové sbírky, že se přihlásí k socialistickému dnešku, V. Nezval do ní však zahrnul i básně z doby okupace a doby pokvětnové. Za finální autory básně byli označeni dva studenti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kteří parodii distribuovali do redakcí kulturního tisku. Pracovníci komunistického aparátu parodii označili za protistranickou provokaci a zahájili vyšetřování. S jeho skončením dospěli k zákazu Kulturní politiky. Aféra negativně poznamenala ovzduší poúnorové politiky a poskytla jeden z impulzů k vyhledávání nepřátel uvnitř komunistické strany.¹²¹

Milan Jungmann¹²² ve svých pamětech zpětně kriticky hodnotí počínání redaktorů Kulturní politiky: „*Svaz se ujal vydávání týdeníku E. F. Buriana Kulturní politika, netuše, že v jeho redakci je parta mladých nadšenců, kteří brali – bláhovci – doslova řeči o kritické podstatě marxismu. Kulturní politika se stala populární právě díky tomu, že na rozdíl od partajní tvorby byla v daných poměrech svobodomyšlná a bezstarostně se prohřešovala proti stranické pravověrnosti. Jiří Honzík například už nadpisem recenze ‚Cizí dnešku‘ odsoudil sbírku Vítězslav Nezvala Veliký orloj. Vrcholem mladické drzosti pak bylo, když se v redakci Kulturní politiky zrodil takzvaný protistátní pamflet, parodie Nezvalových veršů Socialistická láska. [...] Začalo přísné vyšetřování, které mělo zjistit nejen autory parodie, ale všechny jednotlivce, kteří ji slyšeli v nějaké společnosti recitovat. Z vysokých škol bylo vyloučeno několik studentů a mnoha lidem zasáhly stranické tresty na řadu let do jejich životních osudů, museli odejít mimo Prahu, jejich jména se nesměla objevit v tisku apod.*“¹²³

Kulturní politika naposledy vyšla dne 30. září 1949. V tomto čísle E. F. Burian poukázal na nedostatek schopných pracovníků před rokem 1948, ale i na neúspěch získat pro časopis více spolupracujících spisovatelů: „*Pro tyto velké překážky se někdy Kulturní politika dopouštěla chyb. Z těchto důvodů někdy přestřelila, protože se bála nedostřelit. Ne ze zlého úmyslu. Prohlížíme-li však obsah všech ročníků, můžeme být vcelku spokojeni s úrovní, které tento list i za těžkých okolností nabyl a kterou nakonec zvítězil i nad nejtěžšími útoky reakce před Únorem 1948 v závažných diskusích, jímž dal za pravdu jak*

¹²¹ KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 657-658.

¹²² (* 18. ledna 1922, † 27. ledna 2012) – literární kritik a redaktor Literárních novin, v období normalizace politicky perzekuován. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, str. 122.

¹²³ JUNGSMANN, Milan. *Literárky – Můj osud*. Brno: Atlantis, 1999, str. 7-8.

*pozdější Sjezd národní kultury, tak dnešní situace, a k jejichž tématům se budeme jistě v budoucnosti znovu obracet.*¹²⁴

Kulturní politika se na popud Svazu čs. spisovatelů sloučila s Lidovými novinami. E. F. Burian v úvodníku posledního čísla nastínil novou situaci: *„Po únoru 1948 bylo neúnosné, aby Svaz československých spisovatelů vedl s jedněmi a týmiž lidmi deník, týdeník a měsíčník. Uznáváme, že by to po únoru bylo plýtvání sil a že bude správnější méně a lépe. Svaz československých spisovatelů se proto rozhodl ponechat si pouze deník Lidové noviny a měsíčník Nový život a silami z Kulturní politiky posílit tyto své časopisy. [...] Proto vítáme, že se redakci Kulturní politiky dostane širšího uplatnění v rámci deníku Lidových novin, a že úsilí, jež reprezentuje jejich šéfredaktor, slibuje rozvinutí všech našich nejlepších redakčních sil ve smyslu budování kultury pracujícího lidu lidově demokratického Československa.*¹²⁵

K okolnostem ukončení časopisu S. Budín dodává: *„E. F. Burian musel ve svém úvodníku zdůvodnit, proč přestává vycházet. Nezbylo mu nic jiného než psát o ‚zbytečném tříštění sil‘, o tom, že Svaz spisovatelů měl dosud deník, týdeník a měsíčník, což je příliš mnoho, a proto týdeník přestane vycházet a jeho redaktori přejdou do redakce deníku. Nic z toho nebyla pravda, nikdo z KP do Lidovek – které byly za necelé dva roky zastaveny s výmluvou, že v SSSR má Svaz spisovatelů jen měsíčník, nikoliv deník, a Sovětský svaz je přece náš vzor – nepřešel.*¹²⁶

¹²⁴ BURIAN, E. F. *Kulturní politika*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1949, roč. 4, č. 39, s. 1-2.

¹²⁵ Tamtéž

¹²⁶ BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha: Torst, 2007, str. 455-456.

4. Časopis Literární noviny: 1952-1968

„Období od poloviny padesátých let do konce roku sedmašedesátého nazývám sám pro sebe ‚dlouhý pochod‘ k Československému jaru, na němž pro jedny komunismus jen ‚zavíral a věšel‘ a pro druhé se Václav Havel mohl stát na českých jevištích slavným evropským dramatikem.“ A. J. Liehm v roce 2002.¹²⁷

Časopis Literární noviny se nejprve orientoval po vzoru Sovětského svazu a pounorového vedení kulturní politiky.

V 60. letech se zřetelnějším odklonem od komunistického vnímání světa snažil vymanit českou kulturu z izolace a konfrontovat ji se světem. Literární noviny byly vnímány jako prostředník mezi širokou veřejností a kulturní frontou především před obdobím Pražského jara.

V této kapitole budou zmapovány počátky listu, jeho osudy a okolnosti zániku, přičemž bude operováno se 17 ročníky novin.

4.1 Vznik časopisu Literární noviny

Lidové noviny jako nástupce časopisu Kulturní politika disponovaly rozsáhlou kulturní rubrikou. Šéfredaktor novin, Jan Drda, noviny nehospodárnou finanční politikou zadlužil a ministerstvo informací odmítlo tyto dluhy nadále splácet. Východiskem se jevila možnost vydávání deníku zastavit a nahradit jej čistě kulturním týdeníkem, který by nahradil Kulturní politiku, na základě čehož v roce 1952 vznikly Literární noviny.¹²⁸

Literárním novinám se stal příkladem již existující titul sovětského spisovatelského svazu, Litěraturnaja gazeta – jednalo se o jeho doslovný překlad, se kterým redakce ihned od založení časopisu navázala těsné styky.¹²⁹

Šéfredaktorem nově vzniklého listu byl jmenován František Branislav¹³⁰, který časopis řídil společně s redakčním kruhem. Redakci zastavených Lidových novin nebylo

¹²⁷ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 61.

¹²⁸ JUNGSMANN, Milan. *Literárky – Můj osud*. Brno: Atlantis, 1999, str. 10.

¹²⁹ DOKOUPIL, Blahoslav. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, Olomouc: Votobia, 2002, str. 135.

¹³⁰ (* 19. června 1900, † 25. září 1968) – básník, šéfredaktor Literárních novin od 9. února 1952 do 26. června 1954. V letech 1954-1958 šéfredaktor měsíčníku Nový život. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, str. 57-58.

možné rychle a operativně nahradit, což byl také jeden z důvodů, proč si list některé redaktory ponechal z předchozí redakce. Zůstali v ní např. Jaroslav Kolařík, Josef Jarušek, Jiří Jirotko, výtvarník Otakar Mrkvička, Jaroslav Putík, Ludvík Veselý, Zdeňka Neumanová a Miroslava Rektorisová.

Milan Jungmann popisuje noviny následovně: *„Literární noviny (zkracovaly se od začátku jako LN) prvních ročníků byly bezbarvé, nezajímavé a až běda konformní, šedivé obsahem i graficky. Měly ovšem do začátků nedocenitelnou výhodu: převzaly předplatitele Lidovek.“*¹³¹

V prvním vydání Literárních novin z roku 1952 SČSS v úvodníku prohlašuje, že si je vědom kulturních úkolů vyvstávajících v souvislosti s vytvořením nového listu a je připraven řídit se slovy ministra školství, věd a umění Zdeňka Nejedlého: *„Na kulturní frontě máme přátele i nepřátele. S nepřáteli si víme rady, ale těm kulturním pracovníkům, kteří jdou s námi, i když to ještě neumějí, pomůžeme a musíme pomoci. Budeme proto neúprosně bojovat proti všem druhům sektářství, vulgarisátorství a schematismu, které se v poslední době u nás objevily a které brzdily rozvoj naší kultury.“*¹³²

Časopis dále slibuje, že bude čtenáře seznamovat s problémy výstavby socialismu prostřednictvím děl Marxe, Lenina, Stalina a Engelse: *„Jak ukazuje podtitul Literárních novin, bude se tento týdeník pro kulturně politické otázky zabývat nejen literaturou a uměním, ale všemi problémy našeho života, s nímž bude udržovat nejužší spojení. [...] Naší společnou snahou bude, abychom přispívali k vytvoření kultury odpovídající velikosti naší doby, opravdu humanistické, kultury socialistické. Lenin a Stalin nás učí, že budování socialismu je spojeno s hlubokou revolucí kulturní.“*¹³³

KSČ měla zájem na tom, aby její ideologie pronikla nejen do literatury, ale i do médií. Ve dnech 3.–5. prosince 1953 proběhlo plenární zasedání ÚV KSČ, v jehož rámci vystoupil Antonín Novotný s referátem na téma „Některé otázky ideologické, masové politické a organizační práce strany“. Projevem nabádal komunistické příslušníky, aby si ohlíželi ideové zaměření vědy a umění prostřednictvím agitace, kultury a propagandy a aby v literatuře potírali projevy schematismu, šedivosti a povrchnosti.¹³⁴

¹³¹ JUNGSMANN, Milan. *Literárky – Můj osud*. Brno: Atlantis, 1999, str. 11-12.

¹³² N. N. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1952, roč. 1, č. 1, str. 1.

¹³³ Tamtéž

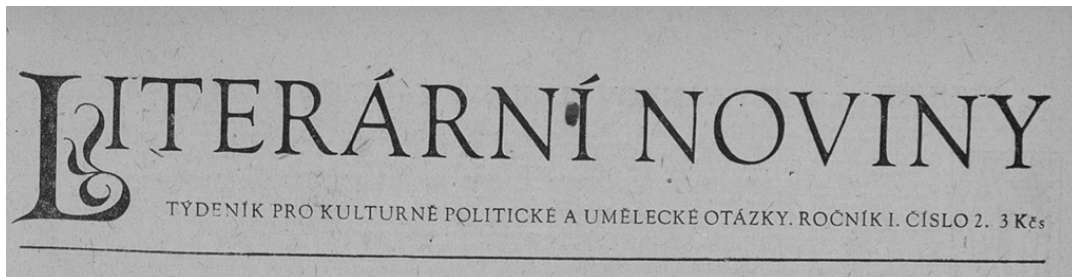
¹³⁴ NOVOTNÝ, Antonín. Některé otázky ideologické, masové politické a organizační práce strany. *Rudé právo*. Praha: ÚV KSČ, 1953, roč. 4, č. 6, str. 1-3.

4.2 Složení redakce a obsah časopisu

Literární noviny vycházely od 9. února 1952 jednou týdně s podtitulem „Týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky“ a od 4. ledna 1964 s podtitulem „Týdeník Svazu československých spisovatelů“ – viz obrázky níže.

Týdeník měl většinou 12 stran, zpočátku se tiskl v tiskárně ORBIS v ulici Stalinově 46 a od roku 1959 v tiskárně Knihtisk v ulici Slezské 13. Redakce po dobu existence listu trvale sídlila v Betlémské ulici 1. Poslední 39. číslo spadající pod SČSS vyšlo 29. září 1967.

Týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky (Svaz čs. spisovatelů), číslo 2, 16. února 1952

Týdeník Svazu československých spisovatelů (Svaz čs. spisovatelů), číslo 50, 12. prosince 1964

Po Františku Branislavovi (9. února 1952 – 26. června 1954) časopis postupně vedl Jan Pilař¹³⁵ (3. července 1954 – 7. března 1959), Josef Rybák¹³⁶ (14. března 1959

¹³⁵ (* 9. září 1917, † 19. října 1996) – český básník, od roku 1949 tajemník české sekce Svazu čs. spisovatelů. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*: II. díl N-Ž. Praha: Libri, 1998, str. 67-68.

¹³⁶ (* 1. května 1904, † 15. prosince 1992) – literární divadelní a výtvarný kritik. V letech 1948-1958 vedl kulturní rubriku Rudého práva. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, str. 207-208.

– 25. dubna 1964), Jiří Šotola¹³⁷ (30. dubna 1964 – 30. května 1964) a Milan Jungmann (6. června 1964 – 19. března 1966). Po Jungmannovi měla časopis na starost redakční rada až do 29. září 1967. Po ní nastoupil Jan Zelenka¹³⁸ (7. října 1967 – 13. ledna 1968).

Za doby Jana Pilaře figurovaly v redakční radě např. osobnosti jako Karel Dvořák, Pavel Kohout, Jan Kopecký, Karel Kosík, František Kubka, Václav Lacina, Sergej Machonin¹³⁹, Václav Pekárek, Jaroslav Putík a Václav Řezáč. Rada se v průběhu ročníků měnila.

Oproti tomu s Josefem Rybákem byli v redakční radě uvedeni např. František Buriánek, Jan Drda, Karel Dvořák, Ivo Fleischmann, Jarmila Glazarová, Jiří Hájek, František Hrubín, Milan Jungmann, Vašek Káňa, Peter Karvaš, Jiří Kotalík, Sergej Machonin, Marie Majerová, Vlado Mináč, Karel Nový, Václav Pekárek, Jindřich Srovnal, Ludvík Veselý nebo František Vrba.

V prvních ročnících v období 50. let se z velké části objevovaly články charakteristické pro socialistický realismus. Např. dvoustránkový článek Vladimíra Dostála¹⁴⁰ s názvem „Boj Konstantina Biebla o dnešní socialistickou poesii“ v 10. čísle 1. ročníku z 24. května 1952 hovoří o Bieblově nové sbírce „Bez obav“ a nazývá jej jedním z největších socialistických básníků současnosti: „*Široké vývojové rozpětí sbírky Bez obav od ojedinelých málo srozumitelných básní, zatížených ještě prachem minulosti, až k bojovně protimperialistickým, vpravdě realistickým básním posledního oddílu, odráží cestu, kterou za deset let ušla celá naše kultura...v tom je to tajemství její pravdivosti, upřímnosti a neschematicnosti.*“¹⁴¹

Ve 34. a 36. čísle 7. ročníku z 23. srpna a 6. září 1958 stejný autor napsal článek na obranu socialistického umění vyjadřující se k pojmu socialistického realismu. Vladimír Dostál v příspěvku „Na obranu socialistického realismu“ obhajuje sovětskou literaturu

¹³⁷ (* 28. května 1924, † 8. srpna 1989) – český básník, dramatik a prozaik. V roce 1958 šéfredaktor časopisu Květen. V letech 1964-1967 ve funkci 1. tajemníka Svazu českých spisovatelů. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: II. díl N-Ž*. Praha: Libri, 1998, str. 192.

¹³⁸ (* 5. prosince 1923, † 21. února 1998) – novinář, v letech 1955-1962 šéfredaktor Večerní Prahy. V roce 1989 ústřední ředitel ČST. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, str. 256.

¹³⁹ (* 29. prosince 1918, † 24. listopadu 1995) – divadelní a literární kritik. V letech 1954-1969 redaktor Literárních novin. In: Tamtéž, str. 159.

¹⁴⁰ (* 2. října 1930, † 19. ledna 1975) – literární kritik, teoretik a historik. V roce 1952 člen redakční rady měsíčníku Nový život. In: Tamtéž, str. 73-74.

¹⁴¹ DOSTÁL, Vladimír. Boj Konstantina Biebla o dnešní socialistickou poesii. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1952, roč. 1, č. 10, str. 5.

a znovu se vrací k pojmu schematismus, který nazývá cizopasníkem na těle socialistického umění a rodným bratrem dogmatismu.¹⁴²

Vedle oslavy socialistického realismu najdeme zmínky od autorů s polemickým postoji. Například František Vrba hodnotí sbírku básníka Jiřího Šotoly „Svět náš vezdejší“: „*Vstoupil tím do literatury po druhé právě v době, kdy zejména mezi mládeží narůstá odpor proti láci a deklarativnosti některých literárních děl hlásících se k socialismu, kdy mladí naléhavě pociťují potřebu ohmatat poesii samy nejvšednější základy lidského světa.*“¹⁴³

Úvodník časopisu Literární noviny neměl prioritně v režii pouze šéfredaktor, což lze zaznamenat v časopise Kulturní politika. K čtenářům v každém čísle promlouvá jiná osobnost, např. Zdeněk Nejedlý a Jan Drda v prvních číslech nebo Vladimír Diviš a Jan Lipavský v posledních číslech.

Týdeník pravidelně zařazoval zprávy z činnosti Svazu čs. spisovatelů. Tato tematika byla obsáhleji rozpracována v době konání sjezdů Svazu čs. spisovatelů. Jako ukázka bude uveden III. sjezd z 22.–24. května 1963. V 18. a 19. čísle časopis otiskl rozhovor s 1. tajemníkem Svazu Ivanem Klímou o tom, co od sjezdu očekává. 21. číslo bylo z velké části orientováno na průběh sjezdu. Na titulní straně figuroval projev vedoucího delegace ÚV KSČ Jiřího Hendrycha spolu s fotografiemi ze sjezdu. Další příspěvky ze sjezdu byly uveřejněny ve 22. a 23. čísle. Vzhledem k širokému prostoru věnovanému sjezdu na stránkách časopisu lze konstatovat, že měl sjezd vysokou důležitost pro další fungování kultury. Časopis Literární noviny v podstatě tlumočil vztah mezi SČSS a KSČ.

Z tohoto sjezdu vyplynul požadavek na další úděl literatury: „*Cílem je pak vytvoření takových podmínek, aby socialistická literatura mohla v národních i mezinárodních souvislostech naplnit své pravé historické poslání. Poslání, které Milan Kundera ve svém sjezdovém příspěvku dobře vyjádřil slovy: ,Organizovat kontinuitu světové literatury, odpovídat za ni, stát se znovu její avantgardou, její nejiniciativnější,*

¹⁴² DOSTÁL, Vladimír. Na obranu socialistického realismu. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1956, roč. 5, č. 34, str. 7.

¹⁴³ VRBA, František. Svět náš vezdejší. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1958, roč. 7, č. 11, str. 4.

nejvlivnější částí, která bude za sebou svými myšlenkami, problémy a obsahy strhávat postupně celý světový vývoj. ¹⁴⁴

Ve 27. čísle 12. ročníku z 6. července 1963 noviny při příležitosti 80 let od narození Franze Kafky otiskly tři povídky přeložené ze souborného německého vydání Kafkova díla: „Most“, „Mlčení sirén“ a „Rána na vrata“. Články přeložil Zdeněk Lorenc. Povídky byly uvedeny připomenutím narození F. Kafky před 80 lety (3. července 1883).¹⁴⁵

Překladů zahraniční beletrie a rozhovorů s významnými osobnostmi začalo od roku 1963 přibývat. A. J. Liehm v čísle z 23. listopadu 1963 udělal rozhovor „Páté přes deváté“ s J. P. Sartre a Simone de Beauvoir, v čísle z 11. července 1964 vyzpovídal Maxe Broda po 25 letech v Praze a 23. dubna 1966 vydal rozhovor pod názvem „Dva dny s Novomeským“.

30. dubna 1964 noviny změnilly podtitul na „Týdeník Svazu československých spisovatelů“, začal je řídit Jiří Šotola jako zastupující šéfredaktor s redakční radou, v níž zasedal Miroslav Holub, Karel Kosík, Ivan Kříž, Ladislav Mňačko, Milan Kundera, Jan Otčenášek, Laco Novomeský, Felix Vodička a Jan Procházka.

První ročníky neměly silnou tendenci zařazovat pravidelné rubriky. Mezi jedny z prvních rubrik 50. let patřil „Literární medailon“ referující o literárních osobnostech, např. o Karolíně Světlé, Karlu Poláčkovi, J. Š. Baarovi, aj.

Další rubrika s názvem „Odevšad“ přinášela krátké zprávy z celého světa, většinou z hlavních metropolí – Moskvy, Berlína, Říma, Varšavy, Budapešti, Paříže, Londýna a New Yorku. Autor rubriky nebyl uveden.

Od roku 1956 zajímavou součástí časopisu tvořila rubrika „Zápisníček“ psaná formou fejetonů. Mezi její autory patřili např. Ludvík Veselý, Miroslava Rektorisová nebo Karel Dvořák.

Českému jazyku se věnovala rubrika „Jazykový koutek“. Rubrika „Hlasy a ohlasy“ vytvářela prostor pro čtenářské připomínky. Oddíl „Od neděle do neděle“ shrnoval kulturní dění v republice. Od roku 1959 přibyla rubrika „Glosy“ a „Krátce o knihách“ ve formě knižních recenzí.

¹⁴⁴ N. N. První myšlenky po sjezdu. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1963, roč. 12, č. 22, str. 1.

¹⁴⁵ N. N. Franz Kafka. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1963, roč. 12, č. 27, str. 7.

V 60. letech časopis zařadil na poslední strany rubriku „Knižní novinky“ a v roce 1964 rubriku „EX“. Ta otiskovala krátké úryvky z jiných periodik jako byl článek Antonína Brouska „Podřezávání větvě“ z Knižní kultury nebo článek Jana Šindeláře „Humanismus ve světě vědy techniky“ z Rudého práva.

V roce 1967 se rubrika „Hlasy a ohlasy“ přejmenovala na „Čtenáři soudí“ a vznikl krátký sloupek s názvem „Můj tip“ s různými kulturními doporučeními našich umělců. Např. Václav Havel doporučil sborník Anglické absurdní divadlo a Milan Kundera desku Supraphon Leoše Janáčka v provedení Českého pěveckého sboru.

4.3 A. J. Liehm v Literárních novinách

A. J. Liehm s časopisem navázal spolupráci ihned po jeho založení: „*Od doby, kdy mě vyhodili z ministerstva, jsem šel do Četky a pak do Literárních novin. Tam se lidé dávali z trestu, nikoliv, že byli dobří. Většina lidí tam nebyla proto, že uměla psát, ale že nebyla dost spolehlivá.*“¹⁴⁶

První historicky otištěný článek podepsaný celým jménem A. J. Liehm pochází z 3. čísla časopisu z 22. února 1952 pod názvem „Optimistický smích Jana Wericha“, ve kterém hovoří o Janu Werichu jako o umělci a tvůrci komedie Císařův pekař – Pekařův císař.

Od roku 1955 Liehmovy články směřují stále více ke kinematografii. Patří mezi ně např. titulky „Děti vůbec a děti naše“ odkazující k filmu Punt'a a čtyřlístek a „Sůl nad zlato“ nebo „Věrní současnosti“ odkazující k týdnu maďarského filmu. V roce 1956 spojuje tematiku filmu s komunistickým režimem. Např. v jednostránkovém článku „Bude se na sjezdu diskutovat o filmu?“ se kriticky vyjadřuje k současné filmové situaci před II. sjezdem SČSS: „*Všechno by se mělo na sjezdu odrazit v diskuzi, která by otevřeně a do hloubky analyzovala nejen příznaky, ale také příčiny vleklé choroby, jíž trpí naše filmové umění po mnoho let a které se málem podařilo zbavit naší filmovou tvorbu charakteru umění a přeměnit ji v umělecký průmysl s důrazem někdy větším na prvním, někdy na druhém slově.*“¹⁴⁷

¹⁴⁶ Z osobního rozhovoru s A. J. Liehmem dne 24. března 2013. In: Příloha diplomové práce č. 2.

¹⁴⁷ LIEHM, A. J. Bude se na sjezdu diskutovat o filmu?. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1955, roč. 5, č. 15, str. 7.

Od roku 1956 Liehm pravidelně informuje o průběhu filmového festivalu v Karlových Varech. Od 15. října 1960 v Literárních novinách vzniká jeho vlastní rubrika „Kino a my“ ve formě filmových sloupků podepsaných pod zkratkou AJL. V těchto sloupcích píše o různých filmových novinkách ze zahraničí pronikajících do našich kin, tedy namátkou o japonském filmu „Sedm samurajů“, italském filmu „Zmýlená neplatí“ nebo o filmu „Slepá ulička“.

Film mu umožnil čas od času vyjet nejen na festival do Karlových Varů, ale i na zahraniční filmové festivaly, což v té době nebylo příliš obvyklé. On sám říká: „*Film byl samozřejmě nejen záminkou k výjezdům, ale i k mnoha jiným věcem. Například moje pravidelné filmové sloupky z Literárek 60. let jsou dnes spíš než studnicí moudrosti o filmové estetice jakousi kronikou našich tehdejších šarvátek a zápasů, jejichž bitevním polem byla i filmová tvorba těch let.*“¹⁴⁸ Od roku 1961 se v Literárních novinách pravidelně objevují reportáže z filmového festivalu v Cannes.

Kromě filmového zaměření v Literárních novinách Liehm působil v zahraničním oddělení. Jedna z jeho redaktorek, Františka Faktorová, vzpomíná na svůj příchod do redakce: „*Osazenstvo zahraniční rubriky (zpravidla tříčlenné) bylo stabilní až po roce 1965: A. J. Liehm, Igor Hájek, já, Jarda Putík. [...] Já nastoupila až za Pilaře, 1. října 1954, bylo mi 28 roků. Vojtěcha pak vystřídal Ivo Fleischmann, Jardu vystřídal Dušan Pokorný (vedoucí rubrik) – to bylo zhruba v roce 1959, Ivo šel do Paříže, na jeho místo nastoupil Igor. A na místo Pokorného přišel A. J. Liehm, který ale už v redakci pracoval: u Sergeje měl na starosti film.*“¹⁴⁹

V 21. čísle z 23. května 1964 A. J. Liehm napsal článek po 15 letech od aféry na Nezvalovu sbírku adresovaný současným čtenářům jako „Pokus o odpověď“. V článku nejprve hovořil o tom, jaká byla jeho generace roku 1945: „*Bylo nám v pětáctýřicátém přibližně tolik jako dnes vám. Měli jsme – na rozdíl od vás – dvojnásobnou zkušenost: buržoazní republiku a okupaci. Měšťáckou společnost jsme znali ne ze zahraničního rozhlasu ani z knížek či časopisů, ale z autopsie, ať už zevnitř nebo zvenčí. [...] Mnichov nás přivedl k přemýšlení o politické stránce věci a okupace nás definitivně utvrdila v přesvědčení, že nestačí změnit jenom vnější podobu, nýbrž samu podstatu... První setkání s komunismem, s Leninem, s Marxem, nám bylo v temnotě okupace zjevením, klíčem ke dveřím, na které jsme bušili, hledající cestu ze světa, do něhož jsme se*

¹⁴⁸ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 49-50.

¹⁴⁹ JUNGSMANN, Milan. *Literárky – Můj osud*. Brno: Atlantis, 1999, str. 353.

*narodili, ke světu, který jsme chtěli vytvořit pro sebe i pro vás, které jsme tehdy spíš jenom tušili [...].*¹⁵⁰

A. J. Liehm zde nazval skutečný socialismus avantgardou historie se snahou objasnit, jaké negativní následky měl žert na Nezvalovu sbírku, který přerostl v celostátní pamflet. Po aféře podle všeho redakce žila v silné sebekritice: „*Přijali jsme nakonec tezi o nezbytnosti zostřování třídního boje v průběhu upevňování socialismu, a to byl předpoklad, abychom uznali, že uvnitř této logiky se i ‚nedostatek bdělosti‘ vůči takovým věru drobnostem jako byl ‚pamflet‘, odrážející jeden v podstatě literární nebo nanejvýš kulturně politický spor, může stát téměř zločinem proti straně a proti socialismu. [...]* Možná totiž, že se nyní budete méně divit, když vám povím, jaká byla naše první reakce na obvinění a zatýkání, na jejichž konci stály známé procesy ze začátku padesátých let. [...] Mezi těmi, kteří byli tehdy hromadně vylučováni ze strany, byli totiž i takoví, o nichž jsme věděli, že se vážně angažovali ve zmíněné aféře, že ji vyvolali a nafoukli do rozměrů, kterých nakonec nabyla, nebo se na ní alespoň nějak podíleli.“¹⁵¹

Poslední Liehmův článek lze dohledat v čísle z 27. května 1967, měsíc před IV. sjezdem SČSS. Článek „Bilance zázraku“ charakterizuje československou novou vlnu jako kvalitní filmovou kulturu vznikající v Československu s vysokým potenciálem prorazit do Evropy: „*Podíváme-li se zblízka na bilanci zázraku po pěti letech, zjišťujeme, že to už není zázrak, ale v podstatě ani móda, že tu zřejmě vznikla filmová kultura. Což je konec konců také největší naděje a patrně jediná možná záruka existence kvalitní československé kinematografie v budoucnu.*“¹⁵²

¹⁵⁰ LIEHM, A. J. Pokus o odpověď. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1964, roč. 13, č. 21, str. 3.

¹⁵¹ Tamtéž

¹⁵² Liehm, A. J. Bilance zázraku. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1967, roč. 16, č. 21, str. 3.

4.4 Zánik časopisu *Literární noviny*

Rok 1967 výrazně zostřil vztahy mezi komunistickou mocí a kulturou. Týdeník Svazu čs. spisovatelů se od roku 1966 intenzivněji zaměřoval na publikování statí významných zahraničních autorů. Navíc se redakce v té době v čele s Milanem Jungmannem (6. června 1964 – 19. března 1966) nevěnovala pouze umělecké a kulturní oblasti, ale i sociologickým a ekonomickým tématům, a proto stoupal počet cenzurních zásahů proti listu.¹⁵³

Důležitou roli v té době hrála Ideologická komise ÚV KSČ zainteresovaná průběhem spisovatelských sjezdů. Mezi lety 1958 a 1968 existovaly celkem tři komise. U zrodu Ideologické komise stál Jiří Hendrych, který ji vedl od října 1958 do roku 1960 a poté znovu od dubna 1965. Komise byly zřizovány za účelem konzultace aktuálních problémů a přípravy koncepčních stanovisek pro oblast kulturní politiky, společenského života, propagandy a ideologie. Taktéž se zabývaly úrovní periodického tisku a jejich schůze navštěvovali šéfredaktoři kulturního tisku.¹⁵⁴

Co se týče cenzurních zásahů proti listu, Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD)¹⁵⁵ uvedla přehled počtu připomínek k závadnosti obsahu v časopisech Svazu čs. spisovatelů mezi 1. lednem a 20. říjnem roku 1964. Z celkem 180 připomínek týkajících se časopisů *Literární noviny*, *Plamen* a *Tvář*, *Literární noviny* čelily 125 připomínkám, z toho 112 publikovaným v denních zprávách HSTD. V 13. čísle LN byly např. přepracovány části textu Ivana Klímy o současné próze nebo celý jeho článek „Obecenstvo“ v 29. čísle. Zásahy tohoto rázu pokračovaly i v letech 1965-1966.¹⁵⁶

I ve spisech Ústřední publikační správy (ÚPS)¹⁵⁷ lze dohledat konkrétní cenzurní zásahy vůči *Literárním novinám*. Správa se v roce 1967 často obracela k Ludvíku Veselému, zastupujícímu předsedovi redakční rady, s upozorněními týkajícími se obsahu časopisu. Výtky se týkaly jak obsahu diskuzních příspěvků, recenzí a rubrik, tak

¹⁵³ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, str. 306-307.

¹⁵⁴ KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 384-385.

¹⁵⁵ HSTD byla cenzurní institucí spadající pod ministerstvo vnitra a dohlížející od roku 1953 na veškerou mediální komunikaci. In: Knapík, Jiří, Franc, Martin, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*, 2011, str. 353-354.

¹⁵⁶ ABSČR, fond 318, II. oddělení MV – HSTD.

¹⁵⁷ V roce 1966 ÚPS nahradila dosavadní cenzurní orgán – Hlavní správu tiskového dohledu. ÚPS jako veřejný orgán bylo možné napadnout a odvolat se soudně proti jeho rozhodnutí. In: BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, str. 292.

čtenářských dopisů. Články byly buď úplně vypuštěny, nebo došlo k pozměnění jejich obsahové podoby.

Ludvík Veselý např. na základě těchto upozornění vypustil recenzi A. J. Liehma v 19. čísle z 17. května 1967 s názvem „O slavnosti a mučednících“. A. J. Liehm čelil častým upozorněným ÚPS především od roku 1964, kdy u něj tento trend začal vzrůstat. Od roku 1962 měl údajně hájit nezávislost filmového umění na jakékoliv instituci. V tomto období ostře kritizoval bezzásadové řízení československého filmu ve článku „Na dlouhé trati aneb myšlenky nad romancí“ v 5. čísle časopisu Film a doba. V 20. čísle Literárních novin měl dále v článku „V Cannes bez nás“ kritizovat naši účast na tomto festivalu. V 50. čísle LN v článku „Hovoří Ester Krumbachová“ musel Liehm vypustit text: „*Nebo když jsem na Čest v práci odpověděla Ahoj a na otázku, jak to zdravíš? Řekla: Česky. To jsem pak hodně dlouho nedostala práci.*“¹⁵⁸

Napětí mezi vedením SČSS a Ideologickou komisí ÚV KSČ vyústilo v kauzu časopisu Tvář¹⁵⁹, který přestal v roce 1965 existovat. Takto napjatá situace vyvrcholila IV. sjezdem Svazu spisovatelů konajícím se 27. června 1967 v Národním domě. Spisovatelé ve vedení SČSS vkládali naděje na normalizaci svazových poměrů do dlouho připravovaného sjezdu. Sjezd nicméně odstartoval řadu následných opatření vůči osobám, které nepodporovaly rigidní stranický přístup.¹⁶⁰

Literární noviny ve dvou číslech věnovaly větší pozornost blížícímu se sjezdu formou dotazů různých tvůrců, teoretiků i kritiků z uměleckých oblastí, jakými problémy by se měl dle nich sjezd zabírat, a to např. filmového režiséra Otakara Vávry, Bohumila Hrabala, atd.

26. číslo z 1. července 1967 bylo prakticky celé věnováno průběhu sjezdu a otisklo jak diskusní příspěvek vedoucího delegace ÚV KSČ Jiřího Hendrycha, tak úvodní slovo ke zprávě činnosti SČSS Jiřího Šotoly. Jiří Hendrych v projevu kriticky hovořil o americkém imperialismu likvidujícím úsilí o společenský progresivní rozvoj: „*V takové chvíli jsme především povinni znovu vyslovit naši sounáležitost se světem socialismu, vyzdvihnout naše spojenectví se Sovětským svazem, který znamená jistotu*

¹⁵⁸ ABSČR, fond 318, Ústřední publikační správa.

¹⁵⁹ Společenskokritický a umělecký měsíčník. Vycházel v letech 1964-1965 a 1968-1969. Časopis se dostával do konfliktu s tiskovým dozorem a KSČ, poprvé byl zastaven, protože odmítl změny v redakčním kruhu, podruhé v důsledku procesu normalizace. In: DOKOUPIL, Blahoslav. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, Olomouc: Votobia, 2002, str. 135.

¹⁶⁰ KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 230.

*a základní předpoklad mírového rozvoje naší země, prostupuje náš život jako jeho záruka a základní podmínka.*¹⁶¹

Na druhou stranu Jiří Šotola vyzdvihl zásadní vývoj, kterým si SČSS od III. sjezdu prošel: *„Během čtyř let mezi III. a IV. sjezdem se značně urychlil proces diferenciací názorů, stanovisek, tvůrčích metod. Značně ubylo apriorismu, voluntarismu, direktivního institucionálního přístupu k literatuře, a pokud dosud existovaly tyto zastaralé způsoby, ztratily téměř veškerou autoritu a téměř veškerý vliv na vnitřní vývojový proces literatury. Česká i slovenská literatura dobyla velkých území ve sféře své vnitřní svobody, vnitřní nezávislosti a odpovědné samostatnosti.*¹⁶²

V průběhu sjezdu zazněly i příspěvky jeho hostů. Například Ludvík Vaculík ve svém projevu otevřeně kritizoval neschopnost politiků vyřešit základní společenské otázky a otevřeně poukázal na nesvobodu slova v Československu.¹⁶³

A. J. Liehm se odmítavě vyjádřil k informační politice KSČ, A. Lustig označil politiku KSČ za antisemitskou propagandu.¹⁶⁴

Tyto projevy se ani v jednom z čísel zaměřeným na sjezd, tj. čísel 26 a 27, neobjevily. Časopis pouze krátce informoval, o čem referoval např. Milan Kundera, Pavel Kohout, Laco Novomeský a další.

27. číslo o Liehmově projevu v obecném rámci napsalo: *„A. J. Liehm vystoupil s příspěvkem, v němž hovořil o nutnosti formulovat zásady socialistické kultury a kulturní politiky. Současná kulturní politika zatím opakuje všechno to, čím se na kultuře provinily minulé formace, zatímco by se měla odlišit zejména v tom, že by zbavila kulturu diktátu moci a trhu. Socialistická kulturní politika je dnes jediná, jež má k tomu předpoklady.*¹⁶⁵

Na druhé straně 39. čísla 16. ročníku novin z 20. září 1967 se nachází zpráva z plenárního zasedání ÚV KSČ z 26. a 27. září vydaná na základě výsledků IV. sjezdu SČSS o potrestání těch účastníků, kteří měli šířit antikomunistickou propagandu: *„Ústřední výbor strany schválil soubor opatření, která mají upevnit těsné soudružské sepětí mezi stranou a spisovateli, vytvořit potřebné podmínky pro rozvoj tvorby a její*

¹⁶¹ HENDRYCH, Jiří. Místo a úloha Svazu čs. spisovatelů. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1967, roč. 16, č. 26, str. 2.

¹⁶² ŠOTOLA, Jiří. Úvodní slovo ke zprávě o činnosti SČSS. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1967, roč. 16, č. 26, str. 4.

¹⁶³ JUNGSMANN, Milan. *Literárky – Můj osud*. Brno: Atlantis, 1999, str. 236.

¹⁶⁴ KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 231.

¹⁶⁵ N. N. Přehled sjezdové diskuse. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1967, roč. 16, č. 27, str. 5.

*uplatnění bez úzkých skupinových nebo dokonce ideově cizích vlivů, založit proces dalšího vyhraňování charakteru socialistické literatury a celé československé kultury. Za postup, který je neslučitelný s členstvím ve straně, vyloučil ÚV KSČ z řad strany I. Klímu, A. J. Liehma a L. Vaculíka. Pro politické chyby, kterých se ve své činnosti dopustili, byl J. Procházka ústředním výborem uvolněn z funkce kandidáta ÚV KSČ. Protože se Literární noviny přes trpělivé úsilí stranických orgán zcela vymkly z rukou ÚV SČSS a staly se platformou opozičních politických stanovisek, doporučili ÚV KSČ jejich převedení do sféry ministerstva kultury a informací.*¹⁶⁶

Ve 40. čísle ze 7. října 1967 Jiří Hendrych ve zprávě z plenárního zasedání odsoudil antikomunistická vystoupení výše zmiňovaných osobností: *„Nejdrastičtěji zazněl tón ve vystoupení spisovatele Vaculíka, který z pozice povýšeného intelektuálního anarchismu odsoudil nejen socialistickou moc, orgány socialistického státu, ale i volené zástupce lidu, včetně ústavy, jako temný zdroj likvidace občanství. Ve svých závěrech dochází tak daleko, že sama existence komunistické strany je pro něj v rozporu s ústavou. Logika anarchie je neúprosná a končí – jak ukazuje postoj spisovatele Vaculíka – v naprostém rozchodu s marxismem i stranou.*¹⁶⁷

Úplné texty projevů vyloučeného Ivana Klímy, A. J. Liehma a Ludvíka Vaculíka v průběhu sjezdu lze dohledat v Denní zprávě ÚPS z 6. listopadu 1967. Dokument obsahuje překlad článku Pavla Tigrida „Revolta českých spisovatelů – boj proti cenzuře a zneužívání moci“ z časopisu Neue Zürcher Zeitung. Dle článku konkrétně Liehm kritizoval socialistickou kulturní politiku opakující všechny chyby minulosti, které *„utvrdily mnohé spisovatele a umělce v přesvědčení, že socialismus asi není schopen řešit kulturní problémy“*. V poslední části svého projevu uvedl, že *„Spojené státy americké jako nejbohatší země na světě budou mít jednou takovou kulturní politiku, o jaké my sníme.*¹⁶⁸

V důsledku antikomunistických stanovisek list od 40. čísla přešel pod Čs. ústředí knižní kultury a začal jej řídit Jan Zelenka s redakčním kruhem, jehož složení není uvedeno.

¹⁶⁶ N. N. Zpráva ze zasedání ÚV KSČ. *Literární noviny*. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1967, roč. 16, č. 39, str. 2.

¹⁶⁷ HENDRYCH, Jiří. Strana a spisovatelů. *Literární noviny*. Praha: Čs. ústředí knižní kultury, 1967, roč. 16, č. 40, str. 3.

¹⁶⁸ ABSČR, fond 318, Ústřední publikační správa.

V tomto čísle s novým podtitulem „Kulturně politický týdeník“ Jan Zelenka prohlašuje: „*Ubezpečujeme své čtenáře, že chceme časopisem podporovat progresivní proudy, jimž cestu rozevřel XIII. sjezd KSČ. Literární noviny přešly do sféry ministerstva kultury a informací, jak doporučovalo poslední usnesení pléna ÚV KSČ, aby sloužily co nejširšímu proudu socialistické literatury a umění a vrátily se k svému původnímu poslání. Redakce chce vytvářet dostatečný prostor pro polemiky, jimž jde o progresivní vývoj socialistické společnosti, státu a jejich institucí. Na stránkách časopisu dáme větší důraz publicistice vycházející z vědeckých hodnocení.*“¹⁶⁹

Z dopisu podepsaného předsednictvem Ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů, který se nachází v dokumentaci ÚPS, vyplývá nespokojenost předsednictva s jeho přechodem pod Čs. ústředí knižní kultury. Dle obsahu dopisu Jan Zelenka převzal bez souhlasu Svazu čs. spisovatelů název časopisu a pokračoval v jeho číslování. Zároveň si ponechal všechny rubriky, což dle slov předsednictva odporuje zásadám novinářské etiky.¹⁷⁰

Od 3. čísla z 20. ledna 1968 Vladimír Diviš získal funkci zastupujícího šéfredaktora. Literární noviny naposledy vyšly pod tímto názvem 5. číslem 6. února 1968 a v následujícím čísle již vyšly pod názvem Kulturní noviny.

¹⁶⁹ ZELENKA, Jan. *Literární noviny*. Praha: Čs. ústředí knižní kultury, 1967, roč. 16, č. 40, str. 1.

¹⁷⁰ ABSČR, fond 318, Ústřední publikační správa.

5. Na cestě k Pražskému jaru

„Program Jara 68 byl podle mého – a vidím to tak i po letech – útěk dopředu.“

A. J. Liehm.¹⁷¹

60. léta se nesla ve znamení postupného liberalizačního procesu kulturní sféry vrcholícího Pražským jarem. Mírný, ale přesto patrný odklon od ideologické základny, poptávka po tvorbě oproštěné od nánosu ideologie a větší svobodě slova kumulovaly napětí ve společnosti. Tyto aspekty nejsou součástí pouze kulturních, ale i ekonomických otázek týkajících se charakteru situace československé společnosti těchto let. Citelnější vyhlídky na změnu po vyhlášení socialismu k lepší budoucnosti Alexanderem Dubčekem¹⁷² v rámci Pražského jara motivovaly studentská hnutí, literáty, novináře a další články občanské společnosti k volání po transformaci systému.

60. léta zároveň ztělesňovala uvolnění v československé kinematografii, výtvarném umění a dalších oblastech společenského života. Kinematografii jako takové A. J. Liehm věnoval značnou pozornost. Vedle filmové rubriky v Literárních novinách se k tomuto tématu vracel i ve své knižní činnosti. Přímo v knize „Ostře sledované filmy“ naráží na fenomén tzv. československé nové vlny.

Jádro následující kapitoly čerpá z publikační práce, která se stala součástí Liehmova exilového programu po emigraci z Československa po roce 1969. Před vyhodnocením tohoto období nelze opomenout překladatelskou tvorbu z 50. a 60. let, v níž se autor realizoval souběžně s vykonáváním novinářského povolání.

5.1 A. J. Liehm z pozice překladatele

Vynikající jazykové schopnosti Liehmovi umožňovaly realizaci v překladatelské doméně. Cizojazyčné překlady navíc zaručovaly vedlejší zdroj příjmů nutných k obživě. Liehm aktivně překládal ze čtyř jazyků: z angličtiny, francouzštiny, němčiny a z ruštiny. Následující dvě strany obsahují ucelený přehled přeložených knih ve formě čtyř

¹⁷¹ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 68.

¹⁷² (* 27. listopadu 1921, † 7. listopadu 1992) – v roce 1968 Alexander Dubček převzal štafetu prvního tajemníka ÚV KSČ po Antonínu Novotnému. Jeho osobnost je spojována s reformním vývojem mezi lednem a srpnem 1968. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. Praha: Libri, 1998, str. 117-118.

souhrnných tabulek rozdělených dle jednotlivých jazykových skladeb a seřazených abecedně na základě jmen jejich autorů.

1) překlady z angličtiny¹⁷³:

Autor	Název v češtině	Originální název	Vydání překladu
George Farquhar	Bubny a trumpety	The Recruiting Officer	1959
Ralph Parker	Spiknutí proti míru. Zápisky britského novináře	Conspiracy against Peace	1950

2) překlady z francouzštiny¹⁷⁴:

Louis Aragon	Aurelián	Aurélien	1958
	Basilejské zvony	Les Cloches de Bâle	1960
	Cestující z imperiálu	Les Voyageurs de l'impériale	1962
	Karty na stůl	J'abats mon jeu	1961
	Komunisté V.	Les Communistes	1954
	Usmrcení	La Mise à mort	1968
	Velikonoční týden	La Semaine sainte	1960
Simone de Beauvoir	Paměti spřádané dívky	Mémoires d'une jeune fille rangée	1969
François Billeldoux	A co svět, šéfe? Točí se, šéfe!	Comment va le monde, Môssieu? Il tourne, Môssieu!	1966
	Ještě skleničku?	Tchin-Tchin	1966
	Jdi přece k Törpové!	Va donc chez Törpe	1966
Roger Boussinot	Letiště	Aérodrome	1967
Pierre Gaspar	Ztracené kroky	Les pas perdus	1961
Renaud de Jouvenel	Válka žoldnů	La guerre des mercenaires	1952
	Internacionála zrádců	L'internationale des traîtres	1950

¹⁷³ Antonín Jaroslav Liehm. In: *Obec překladatelů* [online]. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: http://www.obecprekladatelů.cz/_ftp/DUP/L/LiehmAntoninJaroslav.htm

¹⁷⁴ Tamtéž

Robert Merle	Flamineo	Flamineo	1966
	Nový Sisyfos	Nouveau Sisyphé	1966
	Ostrov	L'Ile	1964
	Sisyfos a smrt	Sisyphé et la mort	1959
	Smrt je mým řemeslem	La Mort est mon métier	1955
	Útok na kasárnu	Moncada, premier combat de Fidel Castro	1967
	Vláda žen	L'assemblée des femmes	1962
Jean-Paul Sartre	Ďábel a pánbůh	Le Diable et le Bon Dieu	1962
	Holá pravda	Nekrassov	1956
	Mrtví bez pohřbu	Morts sans Sépulture	1967
	Počestná děvka	La Putaine respectueuse	1962
	S vyloučením veřejnosti	Huis-clos	1962
	Špinavé ruce	Les Mains sales	1967
	Trójanky	Les Troyennes	1967
	Vězňové z Altony	Les Séquestrés d'Altona	1961
Georges Soria	Cizinka na ostrově	L'Étrangère dans l'île	1959
Jules Verne	Plovoucí ostrov	L'Ile à hélice	1955

3) překlady z němčiny¹⁷⁵:

Slatan Dudow, Michael Tschesno- Hell	Tajemství úspěchu	Hauptmann von Köln	1960
--	-------------------	--------------------	------

4) překlady z ruštiny¹⁷⁶:

Karpovič N. N. Denisov	V. P. Čkalov	Velikij sovětskij letčik	1955
B. Griбанov	Titova banda, nástroj americko-	Banda Tito – orudie	1952

¹⁷⁵ Antonín Jaroslav Liehm. In: *Obec překladatelů* [online]. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: http://www.obecprekladatelů.cz/_ftp/DUP/L/LiehmAntoninJaroslav.htm

¹⁷⁶ Tamtéž

	anglických podněcovatelů války	amerikansko-anglijskích podžigatelej vojny	
B. V. Karpovič	Armáda USA	Armija SŠA – orudije amerikanskogo imperializmu	1953

Pro správnost tohoto výčtu je nutné specifikovat, že se na dvou titulech podílela Liehmova manželka Mira Liehmová. Konkrétně jde o knihu „Tajemství úspěchu“ a „Bubny a trumpety“.

Z tabulky lze vyhodnotit, že těžiště Liehmovy práce spočívalo v překladech z francouzštiny. Cizojazyčné interpretace se orientovaly zejména na prózu. Jelikož tento souhrn čerpá pouze s jednoho zdroje, není možné definovat, zdali se jedná o finální podobu Liehmovy překladatelské práce v knižním odvětví.

Propojení knižních překladů s Liehmovou novinářskou specializací v Literárních novinách je pro naši analýzu vysoce relevantní, vezmeme-li v potaz realizaci osobních rozhovorů s výše zmiňovanými francouzskými osobnostmi opublikovaných v 60. letech v Literárních novinách. Stejně texty autor souhrnně vydal v knize „Rozhovor“¹⁷⁷. V rozhovorech figuruje kupříkladu spisovatel Robert Merle, básník Louis Aragon, filozof Simone de Beauvoir a Jean-Paul Sartre.

Dialogy se vztahovaly zejména k životní filozofii osobností v souvislosti s kulturní dobovou problematikou. Pro představu přikládám úryvek z rozhovoru s Robertem Merlem: *„Moje filosofie? Jistě jsem byl hodně ovlivněn marxismem, a kdybych ho víc znal, byl by tento vliv asi ještě větší. [...] Mám dnes velmi vyhraněné politické názory, ale totéž bych už nemohl říci o svých názorech na problémy, jež spadají do oblasti metafyziky. Tak třeba problém svobody, o němž se tolik diskutuje, mne, po pravdě řečeno, příliš nezajímá. Jednám prostě, jako bych byl svobodný.“*¹⁷⁸

¹⁷⁷ Kniha, vedená formou rozhovorů s evropskými intelektuály, která vyšla v roce 1966 v Československém spisovateli. In: LIEHM, A. L. *Rozhovor*. Praha: Československý spisovatel, 1966.

¹⁷⁸ LIEHM, A. L. *Rozhovor*. Praha: Československý spisovatel, 1966, str. 35.

5.2 A. J. Liehm jako filmový teoretik

60. léta se vyznačovala vznikem kvalitních filmových snímků a jejich oceněními na mezinárodní úrovni v rámci filmových festivalů. Tento úspěch byl dán zásluhou režisérských osobností řazených do tzv. československé nové vlny. K tomuto fenoménu se Liehm vyjadřoval prostřednictvím různých médií.

V rozhovoru pro francouzskou verzi Radio Praha promluvil z pozice teoretika zlaté filmové doby 60. let a definoval tři historické vlny československé kinematografie: „*Již před válkou se o českou kinematografii coby umění začaly zajímat některé osobnosti. Jednou z nich byl režisér Otakar Vávra a Martin Frič, charakterističtí nejstarší vlně působící ve 20. a 30. letech 20. století. Dále následovala středně stará vlna, např. Jan Kadár a Elmar Klos – výherci festivalu v Cannes, nebo Vojtěch Jasný. Do nové vlny patřili ti nejmladší jako Věra Chytilová a Miloš Forman.*“¹⁷⁹

Hlubší zainteresovanost ve filmu A. J. Liehm po zániku Literárních novin rozvíjel ve čtrnáctideníku *Filmové a televizní noviny (FTN)*. Titul časopisu se etabloval z iniciace Svazu filmových a televizních umělců (FITES).

FTN reprezentovaly první časopis FITES vydávaný v letech 1966-1969. Vedoucím redaktorem byl filmový publicista Otakar Váňa, zástupcem pro film Drahomíra Olivová-Novotná, na zahraniční film se orientoval překladatel a filmový publicista Ljubomír Oliva a na krátký film a televizi Senta Wolnerová střídavě s filmovým režisérem a publicistou Jiřím Pittermannem.

Noviny informovaly o aktualitách z domova a zahraničí, o filmových festivalech a přetiskovaly články ze zahraničních periodik (např. *Sight and Sound*). Liehmovou rolí bylo externě dělat rozhovory¹⁸⁰ s předními filmovými tvůrci v rubrice „...je slavný, strašně slavný...“, např. s režisérem Jiřím Menzelem a Václavem Krškou. FTN zrcadlily vypjatou dobu po 21. srpnu 1968. Poslední číslo vyšlo 17. září 1969, kdy se redakce odmítla odklonit od svých postojů a vyhovět nastupující normalizaci.¹⁸¹

¹⁷⁹ Překlad audio záznamu z francouzštiny. In: RICHTER, Václav. *Antonin J. Liehm, chroniqueur de plusieurs générations d'artistes tchèques*. In: *Radio Praha* [online]. 2005 [cit. 2012-10-01]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/fr/rubrique/literature/antonin-j-liehm-chroniqueur-de-plusieurs-generations-dartistes-tcheques>

¹⁸⁰ Tyto rozhovory A. J. Liehm souhrnně vydal v knize „Ostře sledované filmy“ v roce 1974 v New Yorku.

¹⁸¹ KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 317-318.

A. J. Liehm udělal pro první číslo časopisu z 8. listopadu 1966 rozhovor s režisérem Milošem Formanem a nazval jej „Miloš Forman je slavný“. Na svou pozici v časopise vzpomíná následovně: „*Když zakázali Literárky, nově zrozené FTN převzaly nejen okamžitě část jejich úkolů, ale také poskytly autorské útočiště některým členům redakce LN. Především Ludvíku Vaculíkovi a mně. Dohodli jsme se, že bychom neměli skončit rozhovorem s Formanem, ale že by bylo dobře zachytit takhle postupně myšlení většího počtu tvůrců čs. kinematografie.*“¹⁸²

5.3 Pražské jaro

Počátek Pražského jara ohlašoval demokratizaci společnosti, rehabilitaci dřívějších křivd režimu a naplňování programu ekonomické reformy. Za účelem obnovení důvěry ve schopnost strany vznikl politický program „Socialismus s lidskou tváří“. Stranické tresty uložené spisovatelům po jejich vystoupení na IV. sjezdu SČSS byly anulovány a Svaz spisovatelů získal kompetence řešit problémy literární scény.¹⁸³

Svaz spisovatelů, v té době vedený Eduardem Goldstückerem, se zasadil o zřízení rehabilitační komise, k níž se obraceli nespravedlivě věznění a ti, kterým bylo odebráno svazové členství, jako např. V. Černému a J. Patočkovi, nebo jim z politických důvodů bylo zakázáno publikovat.¹⁸⁴

K uvolnění atmosféry přispělo přijetí „Akčního programu“ ÚV KSČ, na jehož základě měl být akceptován nový tiskový zákon vylučující cenzuru.¹⁸⁵ V dokumentu figurovala hesla typu: „*Vnitrostranická demokracie, omezující vertikální kontrolu strany ve prospěch příčných diskusních alternativ; kombinace patronátu a partnerství ve vztahu k ostatním politickým subjektům; právní, nikoliv ideologické a manipulativní pojetí politických a občanských práv; pluralita ekonomických poměrů, spojená se snahou restituovat soukromý sektor a uplatnit některé tržní mechanismy.*“¹⁸⁶

Cílem Pražského jara byla zároveň autonomie kultury a vědy, spolupráce se Západem, odtržení mocenských institucí od občanské společnosti a vyřešení krize vývoje

¹⁸² LIEHM, A. J. *Ostře sledované filmy: československá zkušenost*. Praha: Národní filmový archiv, 2001, str. 22-23.

¹⁸³ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: III. 1958-1969*. Praha: Academia, 2007, str. 40-41.

¹⁸⁴ Tamtéž

¹⁸⁵ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, str. 310.

¹⁸⁶ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000, str. 384.

sovětského modelu socialismu. Pražské jaro bylo pokusem, jak mírovou cestou transformovat komunistický režim sovětského typu.¹⁸⁷

Podle J. Bednařika a B. Köpplové: „*Liberalizaci veřejného prostoru a s tím spojenou demokratizaci médií, k nimž došlo v průběhu jara a léta 1968, považovalo tehdejší vedení KSSS v čele s L. I. Brežněvem za fatální ohrožení vedoucí úlohy KSČ.*“¹⁸⁸

Pokračování obrodného procesu bylo pro Sovětský svaz nepřijatelné. V březnu 1968 na schůzi v Drážďanech došlo k vytvoření antireformní aliance uvnitř zemí Varšavské smlouvy a k označení vývoje v Československu za kontrarevoluci. Den 21. srpna 1968 je významný ukončením československého pokusu o reformu socialismu vojenskou intervencí pěti států Varšavské smlouvy – SSSR, NDR, Polska, Maďarska a Bulharska.¹⁸⁹

Tyto události vedly k formování normalizačního procesu a k ovlivnění dalšího vývoje doposud relativně svobodně se vyjadřujícího tisku. V roce 1968 byl zastaven časopis Reportér, Kulturní život a Politika. V květnu 1969 byly postihnuty kulturní časopisy Listy, Plamen a Dějiny a současnost.¹⁹⁰

Část umělců odmítla nový okupační režim akceptovat a stala se disidenty.¹⁹¹ Vyhlášení normalizace vyvolalo mohutnou emigrační vlnu. V letech 1968-1969 emigrovala řada spisovatelů a literárních publicistů, mezi nimi i A. J. Liehm, Eduard Goldstücker, Arnošt Lustig, Karel Kryl a Josef Škvorecký. Emigrace postupně pokračovala i v dalších letech.¹⁹²

Po roce 1968 se zrodilo několik exilových periodik reflektujících soudobou politickou realitu. V této souvislosti lze zmínit např. měsíčník Listy vycházející od roku 1970 v Římě a založený Jiřím Pelikánem, Proměny vydávané od roku 1970 v New Yorku v čele s Jiřím Škvorem nebo Svědectví redigované v Paříži Pavlem Tigridem.¹⁹³

¹⁸⁷ PAUER, Jan. *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy*. Praha: Argo, 2004, str. 11.

¹⁸⁸ BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, str. 310.

¹⁸⁹ PAUER, Jan. *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy*. Praha: Argo, 2004, str. 12.

¹⁹⁰ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: III. 1958-1969*. Praha: Academia, 2007, str. 46-48.

¹⁹¹ Slovo disident bylo označením pro vydědence ze společnosti, který aktivně vyslovoval svůj nesouhlas s uspořádáním společnosti. In: BROD, Toman, LIEHM, A. J. MĚCHÝŘ, Jan, NAVRÁTIL, Jaromír, TUREK, Otakar, VANČURA, Jiří, VANĚK, Miroslav. *Proč jsme v listopadu vyšli do ulic*. Brno: Doplněk, 1999, str. 46.

¹⁹² JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2007, str. 139.

¹⁹³ Tamtéž, str. 152-154.

5.4 A. J. Liehm v exilu

5.4.1 Učitelská praxe

Dle spisů Krajské správy SNB v Praze A. J. Liehm odcestoval za služebním účelem 30. června 1969 do Francie, kde měl povolení zůstat do 31. prosince 1969. 14. října 1969 si zažádal o prodloužení pobytu v Paříži na dobu tří let, které bylo československými úřady zamítnuto. V roce 1977 bylo na základě nepovoleného odchodu z republiky proti Liehmovi zahájeno trestní stíhání pro čin opuštění republiky. 28. listopadu 1977 Městská prokuratura v Praze přerušila po výsledku jeho dcery Alexandry Urbanové trestní stíhání z důvodu nemožnosti objasnění věci bez přítomnosti obžalovaného.¹⁹⁴

A. J. Liehm v roce 1969 odjel do Paříže, kde mu bylo přislíbeno místo vysokoškolského profesora. Práce na francouzské půdě se pro něj nicméně nenašla dříve než v roce 1983.

Po prvních exilových měsících strávených cestováním mezi Prahou, Paříží, Anglií, Německem a dalšími evropskými destinacemi v září 1970 odjel do Ameriky, kde přijal jednoroční pracovní nabídku od děkana fakulty humanitních věd University of the city of New York – Marshala Suthera. Do roku 1976 na univerzitě působil jako profesor se zaměřením na evropskou literaturu a film.¹⁹⁵

V letech 1977-1982 přednášel na elitní University of Pennsylvania ve Filadelfii. Na této univerzitě dostal za úkol vytvořit institut pro mezinárodní kulturu a přednášet v rámci katedry Slovanských jazyků a literatury.¹⁹⁶ Univerzitní týdeník „Almanac“ Liehma prezentuje jako po více než 20 let působícího mediálního kritika v Československu a profesora v oddělení slovanských jazyků na Pensylvánské univerzitě.¹⁹⁷

¹⁹⁴ ABSČR, Krajská správa SNB, Odbor vyšetřování Státní bezpečnosti v Praze, vyšetřovací spis.

¹⁹⁵ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 88.

¹⁹⁶ Tamtéž, str. 120-121.

¹⁹⁷ Almanac je interní univerzitní týdeník Pensylvánské univerzity informující o činnosti univerzity a jejích pracovníků. In: Lectures. *Almanac*. 1978, č. 9. Dostupné z: <http://www.upenn.edu/almanac/v25pdf/n09/102478.pdf>

Po pozvání z pařížské univerzity mu ve Francii finálně garantovali místo profesora na Université de Paris (1983-1987) a posléze na École des Hautes Études en Sciences Sociales (1988-1989) v Paříži.¹⁹⁸

Nově nabytá učitelská praxe neznamenala ukončení publikační činnosti. Stěžejní část naší analýzy je konstituována redigováním exilových periodik. Proto další části této podkapitoly definují ústřední tituly a jejich motivy.

5.4.2 Časopis Listy

Liehm nejintenzivněji spolupracoval s časopisem Listy vydávaném v českém jazyce Jiřím Pelikánem¹⁹⁹ z Itálie. Dle slov Liehma: „Listy jsme spolu dělali dvacet let, na dálku, ale občas i v jedné ulici, v jednom domě či bytě. On měl svoje kontakty, já své, za celých dvacet let mezi námi nepadlo zlé slovo, nejednou nesouhlasil se vším, co jsem si smyslel nebo napsal – včetně Dalimila v každém čísle – ale nikdy mi neškrtl ani slovo.“²⁰⁰

Časopis vznikl v Římě pod titulem „Časopis československé socialistické opozice“. První číslo koncipované jako dvouměsíčník se objevilo v lednu 1971, čímž navázalo na dvě nultá čísla z roku 1970. Na první pohled poutavý název úvodníku prvního čísla „Proč nesmíme mlčet“ nastiňuje základní ideovou náplň časopisu: „Navazovat na myšlenky demokratického socialismu z roku 1968 a současně být tlumočnickem odporu našeho lidu proti okupaci a tzv. normalizaci.“²⁰¹

Listy byly určeny čtenářům Československa a profilyovaly se jako časopis levicové domácí i exilové opozice. Přinášely politologické studie, informace ze zákulisí komunistické politiky a všímaly si exilových uměleckých aktivit.²⁰²

K autorům Listů se řadil např. Eduard Goldstücker, Ivo Fleischmann²⁰³, Ivan Klíma²⁰⁴ a Sergej Machonin.

¹⁹⁸ AV ČR, biografický archiv, A. J. Liehm.

¹⁹⁹ (* 7. února 1923, † 26. června 1999) – československý komunistický funkcionář, publicista. Po srpnu 1968 emigroval do Itálie, odkud vydával časopis Listy, v roce 1969 vyloučen z KSČ. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: II. díl N-Ž*. Praha: Libri, 1998, str. 58.

²⁰⁰ PELIKÁN, Jiří. *1923-1999 Sborník*. Praha: OPS Občanský dialog, 2003, str. 49.

²⁰¹ N. N. Proč nesmíme mlčet?. *Listy*. Řím, 1971, roč. 1, č. 1, str. 1-2.

²⁰² FORMANOVÁ, Lucie, GRUNTORÁD, Jiří, PŘIBÁŇ, Michal. *Exilová periodika: Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajaňských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek ve spolupráci s Libri prohibiti, 1999, str. 85.

²⁰³ (* 21. června 1921, † 7. července 1997) – básník, překladatel a prozaik. V letech 1956-1964 redaktor Literárních novin. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002, str. 82.

²⁰⁴ (* 14. září 1931) – prozaik a dramatik. Od roku 1964 pracoval v Literárních novinách. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. Praha: Libri, 1998, str. 321.

A. J. Liehm se v člancích podepisoval pod pseudonymem Dalimil. Jeho článkům časopis věnoval velký prostor, lze je dohledat téměř v každém čísle.

V 1. čísle z roku 1973 se Dalimil ve čtyřstránkovém zamyšlení „Po pěti letech“ vrací k roku 1968: „*Leden 1968 a s ním pražské jaro, byly logickým, nezadržitelným vyústěním nahromaděni hříchů minulosti a zároveň snahy o dnešku lépe odpovídající liberální fasádu. Když se Novotný pokusil na poslední chvíli zavést znovu režim konce padesátých let, vzbouřilo se i jeho okolí. Cesta zpátky byla uzavřená. Zbývala jen cesta dopředu, kterou však nikdo ve vnitřním okruhu moci neznal, o jejíž podobě a směru panovala jen mlhavá tušení...*“²⁰⁵

V únoru 1990 časopis začal oficiálně vycházet v Praze s podtitulem „Nezávislý dvouměsíčník“. Ve druhém čísle najdeme vybrané články z let 1970-1990, včetně Dalimilova příspěvku „O emigraci“. Uvedením článku redakce odhaluje pravou identitu Dalimila: „*Při této příležitosti máme milou povinnost prozradit autorovo občanské jméno: A. J. Liehm.*“²⁰⁶

Časopis Listy dodnes existuje pod titulem „Dvouměsíčník pro kulturu a dialog“.

Od července 1980 byla součástí Listů příloha „Čtení na léto“ vymezená pro styk literatury publikované za hranicemi se čtenáři a obsahující např. úryvky od spisovatelů Pavla Kohouta, Milana Kundery, Ludvíka Vaculíka a Ladislava Klímy.

Příloha vycházela jedenkrát ročně pravidelně ve třetím čísle Listů ve formě almanachu československé literatury. Redakce v květnu 1985 uvedla: „*Řadíme v podstatě podle abecedy, texty z Československa tiskneme bez vědomí a souhlasu autorů, a jak už mnohokrát řečeno, často ani nevíme, jak se k nám dostaly.*“²⁰⁷

Almanach vyšel celkem desetkrát, naposledy v červnu 1988.

5.4.3 Časopis 150 000 SLOV – Texty odjinud

V roce 1982 A. J. Liehm založil časopis 150 000 SLOV – Texty odjinud. V úvodním článku redakce vysvětlila určující motivy pro vznik listu: „*Chceme odpovědět na potřebu už signalizovanou především z domova: na potřebu textů. Netvrdíme, že všechno, co v dnešním Československu předkládá k věření oficiální propaganda, je jenom pustá lež.*“

²⁰⁵ DALIMIL. Po pěti letech. *Listy*. Řím, 1973, roč. 3, č. 1, str. 1-4.

²⁰⁶ N. N. O emigraci. *Listy*. Praha: Václav Kocourek, 1990, roč. 20, č. 2, str. 147-148.

²⁰⁷ N. N. Čtení na léto. *Listy*. Řím, 1985, roč. 15, č. 3, str. 1.

*Netvrdíme také, že všechno, co se víceméně oficiálně předkládá k věření na Západě, je pravda pravdoucí. [...] Budeme pro vás překládat z novin, časopisů i knížek po celém světě, ne abychom vás pobavili, ale abychom těm, kteří o to stojí, poskytlí demokratičtější možnost přemýšlet a uvažovat jako informovaní lidé.*²⁰⁸

Časopis čerpal z celého světa, jeho součástí byla kupříkladu románová příloha George Orwella, verše o Stalinovi od B. Brechta, článek o psychoanalýze v SSSR, aj.

Liehm vzpomíná na zrod listu: *„Čtyři až šest set strojopisných stran textů, přeložených z novin, časopisů a jiných pramenů z celého světa. Až neuvěřitelně pečlivě (dovedete si představit, jak těžké bylo v emigračních podmínkách, s minimem peněz, sehnat texty, pořídit kvalitní překlady ze spousty jazyků, vyrobit prakticky bez chyb hotový produkt a nakonec ho i dostat domů).*²⁰⁹

Liehm řídil časopis společně s redakčním kruhem až do posledního 27. čísla roku 1991. Časopis vydával INDEX z Kolína nad Rýnem a od 26. čísla roku 1990 Lidové noviny.

V 26. čísle redakce 150 000 SLOV shrnula rozsah časopisu: *„Před devíti lety vyšlo v kolínském INDEXu první číslo exilového časopisu 150 000 SLOV. Vycházel třikrát do roka, velice záhy překročil plánovaný rozsah, slov bývalo obvykle o sto tisíc víc. Za ta léta vyšlo 24 čísel, což dělá přes 5000 tiskových stran a přes 5 miliónů slov. Od začátku jsme navíc vydávali jednu knížku do roka, zprvu uvnitř čísla, pak jako zvláštní svazek. [...] Vycházelo zhruba 2000 výtisků a největší problém samozřejmě byl dostat je do Československa a ke čtenářům.*²¹⁰

5.4.4 Časopisy Text a Svědomí

A. J. Liehm dále kooperoval s exilovým listem Text s podtitulem „Československý nezávislý měsíčník“ vydávaným Československým kulturním výborem Bohemia z Mnichova v letech 1969-1972. Měsíčník založil Jaroslav Kučera a hlavní náplň časopisu byla určována politickými komentáři Oty Šíka²¹¹ a Alexeje Kusáka.²¹²

²⁰⁸ N. N. Proč a jak. *150 000 SLOV – Texty odjinud*. Kolín nad Rýnem: INDEX, 1982, roč. 1, č. 1, str. 1-2.

²⁰⁹ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 97.

²¹⁰ N. N. Na vysvětlenou. *150 000 SLOV – Texty odjinud*. Praha: Lidové noviny, 1990, roč. 9, č. 26, str. 1-2.

²¹¹ (* 11. září 1919, † 22. srpna 2004) – československý ekonom, vytvořil reformní program založený na spojení tržní ekonomiky a plánu přijatý v roce 1945 na zasedání ÚV KSČ. In: CHURAN, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: II. díl N-Ž*. Praha: Libri, 1998, str. 182.

I v tomto listu se Liehm specializoval na kulturní otázky. Jeho první článek s názvem „Forman proti člověku“ je dostupný v 8. a 9. čísle 3. ročníku z roku 1971. Liehm se zde pozitivně vyjádřil k filmovému úspěchu Miloše Formana v Americe: „*A tak Forman k upřímnému zděšení všech, kteří mu drželi palce, vedl svůj zápas v novém prostředí starými prostředky: když bylo nejhůř, usnul, když nikdo nečekal, že se bude prát, uveřejnil satirický pamflet na všemocné americké filmové bossy, od nichž nakonec závisel jeho osud, a ve chvíli, kdy už ho skoro odepsali, prosadil svou.*“²¹³

Poslední titul vhodný zmínky v souvislosti s Liehmovou osobností existoval pouze v pěti číslech z února a května roku 1985 a února, července a října roku 1988. Jednalo se o časopis Svědomí, který se vyprofiloval jako údajná příloha orgánu Československé federativní republiky (ČSFR) „Československá cesta“ vycházejícího v Kanadě. Všechna čísla vydala Státní bezpečnost jako podvrh této přílohy. Pracovníci StB chtěli jeho prostřednictvím zdiskreditovat bývalé členy KSČ působící v exilu A. J. Liehma, Zdeňka Hejzlara²¹⁴ a historiky Karla Kaplana a Viléma Prečana.²¹⁵

Obsah čísel byl souborem vybraných článků těchto autorů bez doplňujících komentářů. Opublikované Liehmovy příspěvky pocházely primárně z filmového oddílu deníku Večerní Praha z let 1958 a 1959 a z časopisu Kino z roku 1957.

Útočná forma je zřetelná na stránce pod označením „Aforismy“ obsahující kritické výroky různých osobností, např. Václava Havla a Pavla Kohouta, směrem k výše uvedeným autorům bez bližšího určení místa a data vyřčení výroku.

Dle slov Jaroslava Dreslera z Mnichova: „*Za procesu se Slánským a spol. byl Liehm reportérem v soudní síni. Ve spílání obžalovaným překonával dokonce Ivana Skálu v Rudém právu. Nyní je Liehm opět expertem. Posuzuje práce demokratických žurnalistů.*“²¹⁶

²¹² FORMANOVÁ, Lucie, GRUNTORÁD, Jiří, PŘIBÁŇ, Michal. *Exilová periodika: Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek ve spolupráci s Libri prohibiti, 1999, str. 182-183.

²¹³ LIEHM, A. J. Forman proti člověku. *Text*. Mnichov: Československý kulturní výbor Bohemia, 1971, roč. 3, č. 8-9, str. 4.

²¹⁴ (* 18. července 1921, † 6. srpna 1993) – československý politolog, od února 1948 zvolen členem ÚV KSČ, odkud byl v roce 1952 vyloučen jako protistranický článek. In: CHURANĚ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. Praha: Libri, 1998, str. 208.

²¹⁵ FORMANOVÁ, Lucie, GRUNTORÁD, Jiří, PŘIBÁŇ, Michal. *Exilová periodika: Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek ve spolupráci s Libri prohibiti, 1999, str. 354.

²¹⁶ DRESLER, Jaroslav. Aforismy. *Svědomí*. 1988, str. 2.

6. Francouzská Lettre Internationale: 1984-2000

„Na obálce dominovalo faksimile podpisu Franze Kafky. V pařížském Centre Pompidou se otevírala velká expozice o jeho životě a díle a vernisáž, na kterou přišla ‚celá Paříž‘, se měla stát odrazovým můstkem nového časopisu. Nestala. První číslo vyšlo totiž o den později, výroba zapoměla, že je úterý, po dlouhém víkend, kdy se čtyři dny nepracuje. Perfektní začátek. Ale přece.“ A. J. Liehm o vzniku Lettre Internationale.²¹⁷

Vznik časopisu Lettre Internationale propůjčuje Liehmově činnosti nový rozměr. Analýza třetí až páté kapitoly diplomové práce se omezuje na profil kulturního redaktora a filmového kritika. Následující text vykresluje Liehma jako zakladatele významného kulturního mezinárodního periodika. Tato část bude adresována rozboru listu s ohledem na Liehmovu pasivitu v publikování svých vlastních článků. Časopis svou podstatou navazuje na české Literární noviny 60. let s důrazem na zprostředkovávání literárních děl, k nimž v 80. letech v Československu nebyl adekvátní přístup. Zároveň nelze opomínat, že časopis nejprve vznikl ve francouzštině. Předpokládaná analýza je ohraničena studiem francouzského periodika, další jazykové mutace budou uvedeny pouze okrajově.

6.1 Vznik časopisu a jeho rozmach

A. J. Liehm společně s francouzským spisovatelem a novinářem Henri Blancem, známým pod pseudonymem Paul Noiro, v létě roku 1984 založil čtvrtletník Lettre Internationale v Paříži. První číslo bylo součástí přílohy francouzského kulturního časopisu Politique Aujourd'hui, který rovněž řídil Henri Blanc, ale již druhým číslem časopis Lettre Internationale získal autonomii.

Programové prohlášení 1. vydání seznamuje čtenáře se zrodem časopisu inklinujícího k postupné cizojazyčné expanzi: *„Cílem je, aby se autoři jednotlivých jazykových verzí nesoustředili pouze na problémy své národní kultury, ale dali prostor problémům v evropském měřítku. Posláním časopisu je vytvořit příznivé podmínky především pro malé země, aby se neuzavíraly samy do sebe, ale daly o sobě vědět zbytku světa. Snahou není propagovat ideologii nebo modely pro současnost a budoucnost, ale ukázat přesný, seriózní a živý popis současného světa na kulturní bázi. Redakce se*

²¹⁷ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 143.

*prostřednictvím dlouhých textů, pro něž v časopisech obecně nenacházíme dostatek místa, ale i esejemi, reportážemi a rozhovory, obrací k evropským intelektuálům a k relativně rozptýlené intelektuální elitě.*²¹⁸

Charakteristika časopisu byla určena dvěma redakčními koncepcemi. Stěžejní faktor představovala relace Západ-Východ. Tato problematika se musela omezit na 25 – 30 % prostoru časopisu.²¹⁹

Dle Liehma: „*Druhou částí redakční koncepce která platila i pro pozdější vydání v jiných zemích, bylo, že 70 % uveřejněného materiálu musí být překlady a jen zbývajících 30 % může mít svůj původ v zemi, v níž Lettre vychází.*“²²⁰

Zrekapitulujeme-li vývoj francouzské verze Lettre Internationale, od léta 1984 do léta 1993 vyšlo celkem 37 výtisků. Další bádání nás seznámí se 14 čísly zmenšené verze Le Bulletin de Lettre Internationale pokračujících na stejném principu čtvrtletníku od podzimu 1994 do zimy 1998. Konečná verze čtvrtletníku ve čtyřech vydáních vyšla od podzimu 1999 do podzimu 2000 pod názvem La Nouvelle Lettre Internationale. Rozdíly mezi jednotlivými verzemi jsou na první pohled patrné z barevného pojetí titulní strany – viz obrázky níže.

Titulní strana Lettre Internationale, číslo 1, roč. 1, léto 1984

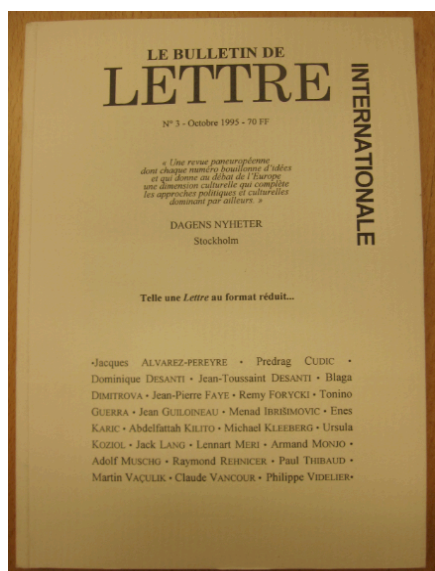

²¹⁸ Překlad z francouzštiny. In: N. N. *Lettre Internationale*. Paříž: S.A.R.L., 1984, roč. 1, č. 1, str. 94.

²¹⁹ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 145.

²²⁰ Tamtéž, str. 146.

Titulní strana Le Bulletin de Lettre Internationale, číslo 3, roč. 2, 1995

Titulní strana La Nouvelle Lettre Internationale, číslo 4, podzim 2000

Časopis na samém počátku reagoval na kulturní událost probíhající v té době v Paříži – zahájení expozice o životě a díle Franze Kafky, na jehož počest dominovala na titulní straně prvního čísla časopisu faksimile jeho podpisu – viz obrázek výše.²²¹

Cíl rozšířit časopis do dalších evropských destinací se podařilo naplnit v průběhu téměř jednoho desetiletí. Francouzská Lettre Internationale ve svých číslech průběžně informovala o aktuálním cizojazyčném rozmachu. Za zrodem jednotlivých verzí stál bez

²²¹ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 143.

výjimky A. J. Liehm, který tento list vedl z Paříže. Jeho jméno figurovalo pod vedením časopisů společně s lokálním šéfredaktorem každé země.

Následující tabulka je pro zřetelnější orientaci soupisem časově chronologicky seřazených jazykových mutací:

Země	Název	Lokální šéfredaktor	Datum
Francie (Paříž)	Lettre Internationale	A. J. Liehm	1984
Itálie (Řím)	Lettera Internazionale	Federic Coen	1984
Španělsko (Madrid)	Letra Internacional	Ludolfo Paramio	1985/86
Německo (Berlín)	Lettre International	Frank Berberich	1988
Československo (Praha)	Lettre Internationale	Tomáš Vrba	1990
Maďarsko (Budapešť)	Alapátvány lapja	Gábor Mihályi	1991
Chorvatsko (Záhřeb)	Lettre Internationale	Slobodan Novak	1991
Rusko (Petrohrad)	Vsemirnoe slovo	Alexander Ninov	1991
Rumunsko (Bukurešť)	Internationale-Confluente	Elvin Bernstein	1991
Bulharsko (Sofia)	Lettre Internationale	Stefane Tafrov	1993

6.2 Složení redakce a obsah časopisu

Liehm ve vedení setrval až do konce vydávání všech francouzských verzí časopisu, Henri Blanc byl uveden do jara 1990. Složení redakce korespondovalo s mezinárodním charakterem časopisu. Seznam pracovníků v prvním čísle obsahoval jména jako Monique Bigot, Jean-Pierre Lecointre, M. Maftoul, Nicole Maillard, Jan Sekal a Martin Vaculík. Od čtvrtého čísla přibylo jméno Evelyne Nambotin, Mira Liehm a Fernanda Cereda, postupně pak Fedor Ballo, A. Markowicz, Michèle Sochor, Valérie Sarre, Angélique Navarro, Brigitte Clément, Nathalie Cornu, Anne Nivat, Catherine Roth a další.

Časopis vydával S.A.R.L. Aujourd'hui Internationale, od 30. čísla (podzim 1991) Editions Littéraires Techniques et Artistiques (ELTA S.A.) a od 36. čísla (jaro 1993) Les Editions Dursus. Časopis se tiskl v tiskárnách Les Marchés de France, od 2. čísla (podzim 1984) v Roto de Paris, od 5. čísla (léto 1985) opět v Marchés de France a od 9. čísla (léto 1986) v ETC – Yvetot.

Každé číslo na prvních stranách obsahovalo seznam článků, o kterých bude pojednávat, a seznam překladatelů. Primárně se publikovaly eseje, úryvky z knih a básně od autorů z různých zemí světa. Některé články se svým rozsahem přiblížily až sedmi tiskovým stranám. Časopis sám o sobě disponoval 70 – 80 stranami.

Z obsahu časopisu je zřetelné zaměření na tvorbu francouzských představitelů, lze zde ovšem dohledat i texty českých literátů jako je: Jaroslav Seifert (3. číslo), Milan Kundera (4. číslo), Václav Havel (7. číslo), Ivan Klíma (10. číslo), Bohumil Hrabal (17. číslo), Ludvík Vaculík (18. číslo) a další.

Důležitým prvkem časopisu byly příspěvky formou dopisů od kulturních představitelů. Nejčastěji zde od 11. čísla přispíval bulharský filozof a esejista Tzvetan Todorov aplikující své poznatky na různé kulturní fenomény. Zmiňoval například Milana Kunderu a Romana Jakobsona (12. číslo), sovětskou literaturu (14. číslo) nebo fenomenologii Heideggera (17. číslo). Další příspěvky pocházely od kanadského politika Michaela Ignatieffa z Londýna (od 17. čísla) zamýšlejícího se nad filozofickými a existencionálními otázkami, např. nad úlohou člověka (18. číslo), nad svobodou (21. číslo) a nad chudobou (23. číslo). Tito dva autoři publikovali v *Lettre* v průběhu tří let až do 31. čísla. Posléze je vystřídal francouzský esejista Pascal Bruckner, britská spisovatelka Maria Warner, český publicista Milan Šimečka, italský filozof Giulio Giorello, španělská publicistka Roa Maria Pereda, aj.

Milan Šimečka se specializoval na témata spojená se socialismem a psal z Bratislavy. V 26. čísle z roku 1990 ve svém dopise píše o pocitu hrdosti z revoluce roku 1989 a kritizuje rok 1968 v Československu: „*Nemám příliš velké mínění o sovětské informační složce, její amatérismus je pravděpodobně příčinou vedoucí sovětské vedení k fatálnímu rozhodnutí invaze Československa v roce 1968...*“²²²

Časopis se neformoval kolem rubrik, ale kolem textů. Pravidelně se objevovala pouze rubrika „Komentáře a dopisy“, která byla věnována korespondenci čtenářů, jejich komentářům a postojům k již vyšlým článkům.

Okruh předplatitelů zajišťoval časopisu nutné finance k přežití. Už z tohoto důvodu od roku 1988 redakce začala organizovat pravidelná diskuzní setkání se čtenáři na různých místech ve Francii za účelem propagace časopisu. Při této příležitosti se

²²² Překlad z francouzštiny. In: ŠIMEČKA, Milan. *Lettre Internationale*. Paříž: S.A.R.L. Aujourd'hui Internationale, 1990, roč. 7, č. 26, str. 79.

promítaly filmy a hovořilo se o kulturně-politických tématech. Čtenáři byli o těchto setkáních s předstihem informováni na první straně časopisu.

6.3 Zánik časopisu *Lettre Internationale*

Nedostatek financí zapříčinil problémy, které se projevily na jaře roku 1993, v tehdy předposledním vydání první podoby časopisu. Redakce se v úvodníku omluvila čtenářům za nedodání posledního čísla, přičemž se odvolávala na špatnou finanční situaci hraničící s nedostatkem reklamy, sponzoringu a snížením investic do kultury ze strany státu.²²³ Redakce v rámci úsporných opatření snížila počet stran a změnila adresu.

V úvodníku posledního 37. čísla z roku 1993 redakce optimisticky předpověděla rozšíření o polskou a anglickou verzi časopisu, nad budoucím fungováním francouzského listu však zůstal viset otazník: „*Stále čelíme velkým problémům. Obdrželi jsme dopis od amerického společníka George Sorose, který nám přislíbil z 20 % financovat časopis v případě, že zbytek zajistí jiné vládní či privátní organizace.*“²²⁴

Dle Liehma: „*Francouzská verze vydržela ve své původní podobě deset let. Její relativní úspěch byl přitom zaplacen neúspěchem obecnější povahy. Nenašla velkého nakladatele, který by beze ztrát pokryl základní režii, zajistil distribuci, reklamu atd. [...] A tak se všechno muselo dělat na koleně, zadarmo, s minimem honorářů (pokud vůbec) – jen překlady jsme platili slušně, protože od jejich kvality závisela celá koncepce: nebude-li čtenář číst překlad jako originál, přestane prostě časopis s převahou překladů číst, dialog a napětí mezi jednotlivými texty nikdy nevznikne.*“²²⁵

Absence financí zpečetila zánik francouzského časopisu *Lettre Internationale* v podobě, v jaké je doposud představen. V roce 1994 se objevil ve skromnější podobě pod názvem *Le Bulletin de Lettre Internationale*. Zásahu na tom měli čtenáři, jimž byl od samého počátku určen – neprofesionální intelektuálové, pro něž čtení není pouze povrchní záležitostí.²²⁶

Zmenšená verze ve formě bulletinu měla dvojí cíl: znovu umožnit francouzská vydání *Lettre Internationale* a stát se místem setkávání a debat mezi čtenáři a autory *Lettre Internationale*. Časopis pokračoval v zasetém stylu literárních článků a korespondence se

²²³ Překlad z francouzštiny. In: N. N. *Lettre Internationale*. Paříž: Dursus, 1993, roč. 10, č. 36, str. 1.

²²⁴ Překlad z francouzštiny. In: N. N. *Lettre Internationale*. Paříž: Dursus, 1993, roč. 10, č. 37, str. 1.

²²⁵ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002, str. 153.

²²⁶ Tamtéž

čtenáři a profiloval se jako prostředek konfrontace úsudků a přesvědčení, poznání polemiky a debaty nad nepravou politikou.²²⁷

Nová podoba časopisu závisela od počtu předplatitelů. Časopis spadl po vedení A. J. Liehma se členy redakce Jeanine Fouchet, Bruno Grippay, Bernard Hoepffner, Philippe Videlier a vydávalo jej Association des Amis de Lettre International.

Bulletin se v roce 1999 transformoval do své původní podoby a přejmenoval se na La Nouvelle Lettre Internationale. Tato verze se jak z grafického, tak obsahového hlediska vyrovnala původní verzi díky edici Golias. Mezi členy redakce patřili např. Vladimír Claude Fisera, Jeanine Fouchet, Bruno Grippay (prezident asociace), Jean Guiloineau, Marion Herold, Bernard Hoepffner, Antonin J. Liehm (ředitel publikace) a Philippe Videlier. Časopis se tiskl v tiskárně Sézane. Tímto způsobem vyšla pouze čtyři čísla časopisu. Poslední číslo z podzimu 2000 se nijak nedotklo otázky možného zastavení časopisu.

Při pokusu dopátrat se příčiny definitivního zmizení časopisu se lze dozvědět více z korespondence mezi francouzským ministerstvem kultury a jedním ze čtenářů Lettre Internationale, na jehož obavy ze zániku časopisu ministerstvo zareagovalo následovně: *„Časopis v horizontu několika let čelil stagnaci množství předplatitelů a prodeje jednotlivých čísel spolu s nedostatkem prostředků potřebných k řízení. Časopis byl dlouhou dobu pravidelně podporován Národním knižním centrem (Centre national du livre) jako kulturní časopis a od roku 1991 ze strany tohoto ústavu dostal několik mimořádných peněžitých podpor. Přes snahy zařadit se pod správu renomovaného vydavatele, nikdo o časopis neprojevil zájem. Nakonec se o něj přihlásila společnost ELTA, spolupráce však skončila v roce 1992. Posléze časopis převzalo vydavatelství Dursus, smlouva však obdobně byla ukončena v roce 1993 a od té doby se nepodařilo najít jiné vydavatelství, které by časopis zaštitilo.“*²²⁸

Tuto informaci potvrzuje vedení vydavatelství Golias zaštitující poslední čtyři čísla La Nouvelle Lettre Internationale. Dle slov Christiana Terrase, ředitele současného vydavatelství Golias: *„Vydavatelství obdrželo časopis od předešlé vydavatelské asociace Dursus jako neaktivní. Z ekonomických důvodů jsme museli vydávání neživotaschopného*

²²⁷ Překlad z francouzštiny. In: N. N. *Le Bulletin de Lettre Internationale*. Paříž: Association des Amis de Lettre Internationale, 1994, roč. 1, č. 0, str. 1.

²²⁸ Překlad z francouzštiny. In: *Disparition de l'édition française de la revue „Lettre Internationale“*. In: *Sénat: Un site au service des citoyens*. [online]. 1994 [cit. 2012-12-18]. Dostupné z: <http://www.senat.fr/questions/base/1994/qSEQ940104549.html>

časopisu zastavit v době, kdy ztrácel na významu nedostatkem předplatitelů a nízké distribuci do knihkupectví.“²²⁹

Podle Liehma dodnes existuje německá, maďarská, italská, španělská a rumunská verze, ve kterých je stále jmenovitě uveden.²³⁰

Při internetové rešerši lze skutečně dohledat německou, španělskou a italskou verzi – viz obrázky níže. Nejobsáhleji působí internetové stránky německé verze čtvrtletníku *Lettre International*, kde po 25 letech vychází 100. číslo. *Lettre* se prezentuje jako: „*Nezávislý časopis o kultuře v mezinárodním měřítku financovaný výhradně přes prodej jednotlivých čísel a z reklamy. Jedná se o mezioborové intelektuální fórum bez vyhraněného politického programu. [...] Lettre se obrací k intelektuálně zaměřeným čtenářům umějících ocenit živé a seriózní texty.*“²³¹

Titulní strana čtyř čísel německé *Lettre International* (Léto 2012 – Jaro 2013)

Titulní strana aktuální italské (*Lettera Internazionale*) a španělské verze (*Letra Internacional*), č. 114, (zima 2012)

²²⁹ Z emailové korespondence s Christianem Terrase dne 7. června 2012. V archivu autorky.

²³⁰ Z osobního rozhovoru s A. J. Liehmem dne 24. března 2013. In: Příloha diplomové práce č. 2.

²³¹ Překlad z angličtiny. In: N. N. *About Lettre*. In: *Lettre International* [online]. [cit. 2013-04-14]. Dostupné z: <http://www.lettre.de/lettre-info/about-lettre>

7. Po Listopadu 1989

„Cestou do Paříže jsme přemýšleli, jestli se po Listopadu 1989 Liehm, hlavní tvůrce toho nejlepšího, co znamenají Literární noviny, vrátil z exilu, nebo jestli v něm žije stále. Když jsme s ním seděli v restauraci Vývrtka nedaleko kostela Saint Ambroise, který před lety obsadili imigranti z Afriky, aby upozornili na svou zoufalou situaci, pochopili jsme, že hledat odpověď je zbytečné. V dnešním globalizovaném světě nehraje místo pobytu důležitou roli a pojem trvalé bydliště nabývá lehce absurdní nádech. Není důležité, kterého státu jsme obyvateli, ale k jaké kultuře náležíme. Doživotně.“ Reakce LN, po návštěvě u A. J. Liehma v Paříži v roce 2011.²³²

Poslední kapitola bude uvedena v souladu s historickým kontextem roku 1989 jakožto klíčovým mezníkem pro vývoj budoucího demokratického Československa. Po roce 1989 zmizely poslední překážky bránící umělcům a kulturním představitelům v návratu do rodné vlasti. A. J. Liehm i přesto trvale setrval v Paříži až do března letošního roku 2013.

Tato kapitola seznamuje s Liehmovou knižní tvorbou a nastiňuje aktuálnější spolupráci s Českým centrem v Paříži a soudobými českými periodiky.

7.1 Historická situace roku 1989

Událost, kterou si každý rok připomínáme v podobě státního svátku jako „Den boje za svobodu a demokracii“, dodnes přetrvává pod označením „Sametová revoluce“.

V roce 1989 se oficiální spisovatelské organizace snažily o docílení demokratizace literárního života v kulturní sféře a o integraci tří existujících proudů české literatury – oficiální, exilové a tvorby spisovatelů ze samizdatu. Nespokojenost veřejnosti s dosavadní situací se promítla v manifestacích v Praze. V pátek 17. listopadu 1989 studenti iniciovali oficiálně povolenou manifestaci na Albertově k oslavě padesátého výročí uzavření vysokých škol nacistickými okupanty. Tato manifestace byla započatím protestu proti normalizačnímu režimu.²³³

²³² BÍLEK, Petr v rozhovoru s A. J. Liehmem. Patnáct let historie se vygumovalo. *Literární noviny*. Praha: Litmedia a.s., 2011, roč. 22, č. 32. str. 4-5. ISSN 1210-0021.

²³³ JANOUSEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2007, str. 53-54.

Studenti se z Albertova vydali na Vyšehrad, kde skončila povolená část akce, a pokračovali na Václavské náměstí a Národní třídu, kde je násilným způsobem zastavily policejní jednotky. Stávky trvaly několik dnů až do vypuknutí generální stávky 27. listopadu. O den později, 28. listopadu, rezignovalo předsednictvo Svazu českých spisovatelů, na což zareagovali spisovatelé z exilu a 3. prosince 1989 vytvořili organizaci, která měla navázat na poválečný Syndikát, který měl v čele např. Ivana Klímu nebo spisovatelku a publicistku Alexandru Berkovou. Zároveň vznikla Obec spisovatelů, jíž předsedal Václav Havel a v čele rady stál např. Milan Jungmann, Milan Uhde, aj. Obec spisovatelů byla založená na stavovském principu, dle něhož se jejími členy mohl stát jakýkoliv spisovatel bez ohledu na své politické smýšlení.²³⁴

Svaz českých spisovatelů zanikl na konci roku 1989 po pádu normalizačního režimu. S liberalizací společnosti došlo i k osvobození spisovatelů z politické moci.²³⁵

Liehmova osobní situace se po Listopadu 1989 nijak zásadně nezměnila. Až do března 2013 bydlel v Paříži. Můžeme se pouze domnívat, zdali byla jedním z důvodů ostychu k návratu do vlasti obava z nedostatečného přijetí v rodné zemi. Dle Liehma: *„Pak přišel Listopad 1989. Vzpomínám na telefonický rozhovor, který jsme vedli ve třech²³⁶ se Zdeňkem Mynářem. ‚Nejezdi tam, to nespěchá, to je dnes slavnost těch, kteří tam byli. Budou-li nás k něčemu chtít a potřebovat, řeknou to.‘ Nepotřebovali, neřekli.“²³⁷*

7.2 A. J. Liehm a knižní tvorba

Z kontextu minulých kapitol nám vyplynula charakteristika tří zásadních Liehmových knih: „Rozhovor“ (v podkapitole 5.1.), „Generace“ (v podkapitole 2.4.) a „Ostře sledované filmy“ (v 1. kapitole).

Pro úplnější přehled autorovy knižní tvorby je na místě rozšířit toto spektrum o další dvě česky psané knihy a několik cizojazyčných textů. Nárůst autorových knižních publikací na českém trhu lze zaznamenat primárně v 90. letech.

Obecná charakteristika knih vychází ze snahy reflektovat smýšlení uměleckých osobností první a částečně druhé poloviny 20. století prostřednictvím osobních rozhovorů.

²³⁴ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2007, str. 53-54.

²³⁵ Tamtéž, str. 56.

²³⁶ Třetí osobou byl myšlen Jiří Pelikán.

²³⁷ PELIKÁN, Jiří. *1923-1999 Sborník*. Praha: OPS Občanský dialog, 2003, str. 50.

Ústředním cílem je pochopit, jak vnímali atmosféru 40. až 60. let, a zmonitorovat jejich vlastní situaci. Převážná část rozhovorů se uskutečnila v 60. letech. Tyto knižní celky se objevily až s demokratizací, která umožnila jejich existenci na našem trhu.

V návaznosti na filmovou tematiku Mladá fronta v roce 1993 vydala knihu „Příběhy Miloše Formana“ rekapitulující životní a filmové momenty z Formanova působení na mezinárodní scéně. Kniha systematicky a obsáhle hovoří o vzniku Formanových filmů, např. o filmu Černý Petr, Lásky jedné plavovlásky, Hoří, má panenko, Přelet nad kukaččím hnízdem a dalších.²³⁸

Nejzásadnější kniha dokumentující život samotného A. J. Liehma vyšla v roce 2003 ve vydavatelství Host pod názvem „Minulost v přítomnosti“. Knihu Liehm sepsal na základě svých vlastních vzpomínek z cest, publicistické práce a setkání s významnými osobnostmi. V knize lze vypožorovat reflexi kultury a literatury vůbec.²³⁹

Zatímco potenciál českého knižního trhu nebyl před rokem 1989 příliš využitelný, francouzské ani americké publikace nepodléhaly žádným restrikcím ze strany lokální legislativy. Tímto způsobem vzniklo několik knih ještě za doby Liehmovy pobytu v jednotlivých zemích: „Closely Watched Films“ (New York, 1972), „Le passé présent“ (Paříž, 1975), „The Most Important Art“ společně s manželkou Mirou Liehmovou (Berkeley, 1976) a „Socialism a visage humain“ (Paříž, 1976).²⁴⁰

7.3 Spolupráce s Českým centrem v Paříži

České centrum od svého založení v roce 1997 ztělesňovalo přímý kontakt s Českou republikou z Paříže. Těsnější spolupráce s centrem byla znatelná v letech 2003-2005, kdy se v jeho prostorách uskutečnilo několik debat u kulatého stolu za přítomnosti Liehma z pozice přednášejícího. Na základě dokumentace a fotografií, kterými centrum disponuje, bude ozřejmáno, na jaká témata diskuze cílily.

1. října 2003 proběhl pravidelný dvouměsíční „Přehled středoevropské literatury“ za účasti spisovatelů, překladatelů, univerzitních učitelů a příznivců kultury, jehož ústředním tématem byl Liehmův referát o díle Milana Kundery.²⁴¹

²³⁸ LIEHM, A. J. *Příběhy Miloše Formana*. Praha: Mladá fronta, 1976.

²³⁹ LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002.

²⁴⁰ AV ČR, Biografický archiv, A. J. Liehm.

²⁴¹ Přehled středoevropské literatury. In: České centrum [online]. 2003 [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <http://paris.czechcentres.cz/cs/program/detail-akce/prehled-stredoevropske-literatury/>

O den později, 2. října 2003, Sdružení zahraničních kulturních center zorganizovalo setkání s francouzskými intelektuály a cizinci žijícími v Paříži na téma „Cizinče, mám tě rád ... z dálky“. A. J. Liehm zde promluvil z pozice českého intelektuála.²⁴²

11. října 2005 při příležitosti festivalu „Česká kultura 60. let“ Liehm referoval o rozkvětu české kultury tehdejších let a o tom, jakou roli v tomto procesu sehrály Literární noviny.²⁴³ V rámci stejného festivalu se 17. října 2005 konala debata u kulatého stolu na téma „Proč 60. léta?“ s A. J. Liehmem a předsedou festivalu Jean-Gaspard Páleníčkem²⁴⁴ za účelem zhodnocení tzv. zlatého období kultury 60. let.²⁴⁵

Poslední zaznamenaná událost pochází z 26. dubna 2007 při příležitosti křtu Liehmovy knihy „Culture tchèque des années 60“ v edici Harmattan. Křest proběhl za přítomnosti velvyslance České republiky ve Francii Pavla Fischera.²⁴⁶

7.4 Spolupráce s českými periodiky

Nejvýznamnější spolupráce z hlediska nejdélejší časové periody vznikla mezi Liehmem a časopisem Listy, který je v podkapitole 5.4 charakterizován jako exilový časopis vycházející od roku 1970 v Římě. Liehm v časopise i po smrti jeho zakladatele Jiřího Pelikána dne 26. června 1999 působí jako stálý fejetonista. Poslední změna provozovatele měla za důsledek aktualizaci názvu podtitulu na „Dvuměsíčník pro dialog a kulturu“ dostupný od roku 2003 v olomouckém nakladatelství Burian a Tichák.²⁴⁷

Od 1. čísla roku 2003 po 3. číslo roku 2012 lze v elektronické podobě časopisu dohledat 63 Liehmových fejetonických článků. Jako ukázka formy obsahu nám poslouží část článku „Francouzské zahřmění?“, *„Letos máme zase pár výročí, léta s devítkou. Donedávna největší hospodářská krize, o deset let později nacistická okupace, za dalších deset stalinismus, na podzim v devětašedesátém zavřeli jiní pookupační místodržitelé hranice, v devětaosmdesátém listopad, za další dvě desítky zatím největší krize, ale také*

²⁴² Cizinče, mám tě rád ... z dálky. In: České centrum [online]. 2003 [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <http://paris.czechcentres.cz/cs/program/detail-akce/cizince-mam-te-rad-z-dalky/>

²⁴³ Z francouzštiny: Centre tchèque: České centrum. [online]. [cit. 2013-01-27]. Dostupné z: <http://paris.czechcentres.cz/programme/details-de-levenement/palabres-liehm/>

²⁴⁴ Česko-francouzský spisovatel, se kterým A. J. Liehm napsal knihu „Culture tchèque des années 60“.

²⁴⁵ Z francouzštiny: *Pourquoi les années 60*. In: České centrum. [online]. 2005 [cit. 2013-01-27].

Dostupné z: <http://paris.czechcentres.cz/programme/details-de-levenement/pourquoi-les-annees-60/>

²⁴⁶ Z francouzštiny: Lancement du livre „Culture tchèque des années 60“. In: České centrum [online].

2007 [cit. 2013-01-27]. Dostupné z: <http://paris.czechcentres.cz/programme/details-de-levenement/lancement-du-livre-culture-tchque-des-annees-60/>

²⁴⁷ O Listech. In: Listy. [online]. [cit. 2013-01-27]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/profil.php>

české předsednictví EU a volby... Dost na rehabilitaci minulosti jako zdroje zkušeností, cesty k dospělosti. Takže bychom mohli raději o budoucnosti. Ale okamžik, nač spěchat. ²⁴⁸

Tomáš Tichák, současný redaktor časopisu *Listy*, v e-mailové korespondenci objasňuje: „*A. J. Liehm s Listy trvale autorsky spolupracuje, do každého čísla píše fejeton, občas i glosu nebo nekrolog. Pokud vím, přispívá i do jiných periodik, jako jsou Divadelní noviny* ²⁴⁹ *nebo Literární noviny.*“ ²⁵⁰

Liehmův nejnovější příspěvek v *Listech* vyšel v 1. čísle roku 2013 pod názvem „*Ze Žižkova na Žižkov*“. Autor v něm hovoří o svém návratu do Prahy a osobních deziluzích: „*[...] kdesi v podvědomí kmitala představa, že se z Čech ozvou: Přijed', můžeš být ještě užitečný, je tu pro tebe co dělat. – To byla moje hloupost, nic takového se nestalo, a mně bylo najednou skoro devadesát.*“ ²⁵¹

Širší pátrání po aktuální spolupráci s výše uvedenými *Literárními novinami* a *Divadelními novinami* mě dovedlo k oslovení kompetentních osob dílčích novin:

Dle slov Jana Koláře, předsedy *Divadelních novin*: „*AJL dvakrát do roka napíše pro Divadelní noviny Divadelní pohlednici z Paříže. Tato spolupráce trvá už řadu let.*“ ²⁵²

Jan Štolba, projektový manažer *Literárních novin* definuje novodobou spolupráci takto: „*Po roce 1989 obnovil spolupráci s českými médii, především s nově vycházejícími Listy a Literárními novinami, dále Divadelními novinami. Několikrát naši redakci osobně navštívil a nepravidelně přispíval krátkými esejemi a postřehy. Jsme s ním ve stálém kontaktu, dává nám tipy na zajímavé osobnosti či události. Sám už ale nepíše, je poměrně ve špatném fyzickém stavu, ale kulturní dění u nás stále bedlivě sleduje. [...]* Vyvrcholením novodobé spolupráce byla naše loňská návštěva u něj v Paříži, kdy jsme natočili desetihodinový rozhovor.“ ²⁵³

²⁴⁸ LIEHM, A. J. Francouzské zahřmění. *Listy*. [online]. 2009 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=094&clanek=040938>

²⁴⁹ „*Nekomerční kulturní čtrnáctideník. Vznikly v roce 1992 v přímé návaznosti na čtrnáctideník Scéna věnovaný divadlu i filmu; vzorem a duchovním předchůdcem byl stejnojmenný časopis zlikvidovaný s nastupující normalizací. Cílem Divadelních novin je v první řadě reflektovat současnou českou divadelní tvorbu a podle možnosti ji vřazovat i do kontextu světového divadla.*“ In: *Divadelní noviny*. [online]. [cit. 2013-01-27]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/o-nas>

²⁵⁰ Z emailové korespondence s Tomášem Tichákem dne 5. ledna 2013. V archivu autorky.

²⁵¹ Liehm, A. J. *Ze Žižkova na Žižkov*. *Listy*. 2013, XLIII, č. 1. ISSN 1210-1222.

²⁵² Z emailové korespondence s Janem Kolářem dne 21. ledna 2013. V archivu autorky.

²⁵³ Z emailové korespondence s Janem Štolbou dne 7. ledna 2013. Jan Štolba mi poskytl fotografii z rozhovoru s Liehmem (viz příloha č. 10). V archivu autorky.

A. J. Liehm se 2. března 2013 vrátil do České republiky. Literární noviny na tuto novou skutečnost reagovaly rozhovorem s Liehmem ze 4. dubna 2013, v němž se Liehm zamýšlí nad rolí české kultury v zahraničním kontextu: „*My jsme malá země s malým jazykem, ale s velkou kulturou. Jenže, řekněme si to na rovinu, v cizině se o současné české kultuře prakticky nic neví.*“²⁵⁴

9. dubna 2013 Rada pro mezinárodní vztahy v Evropském domě v Praze na počest Liehmovy návratu zorganizovala besedu na téma „Po půl století zpátky v Praze“. V průběhu besedy padaly otázky o českých kulturních představitelích jako například o V. Havlovi, M. Kunderovi a o jejich významu ve světovém měřítku. Na konci debaty Liehm nechvalně zhodnotil současný stav naší kultury: „*Česká republika v podstatě zmizela ze světového kontextu. Její význam a vliv je zanedbatelný. Již to není země umění a kultury.*“²⁵⁵

A. J. Liehm momentálně žije v Lucemburské ulici v Praze a prozatím zde plánuje zůstat.

²⁵⁴ PROUZA, Petr v rozhovoru s A. J. Liehmem. Začít myslet o kultuře. *Literární noviny*. Praha: Litmedia a.s., 2013, roč. 24, č. 14. str.11. ISSN 1210-0021.

²⁵⁵ Osobní účast na besedě s A. J. Liehmem organizovaná Radou pro mezinárodní vztahy, Evropský dům, 9. dubna 2013.

Závěr

„A když se mě lidé ptají: ‚Tak co vlastně jste?‘ Já říkám: ‚Já jsem český novinář a nic jiného nikdy nebudu.‘“²⁵⁶

Na základě historické analýzy byla postihnuta profesionální aktivita Antonína Jaroslava Liehma, a tím byl vytvořen biografický portrét jeho osobnosti. Lze konstatovat, že se autor vyprofiloval jako člověk mnoha zaměření – novinář, kulturní publicista, filmový odborník, překladatel ze čtyř jazyků, učitel. Zrekapitulujeme-li jeho novinářskou činnost, nemůžeme opomenout spíše levicově orientované novinářské počátky v Kulturní politice a dlouholetou redaktorskou činnost v zahraničním a filmovém oddělení Literárních novin jako symbolu svobodného slova v období Pražského jara.

Autor se dále výrazně angažoval v exilu po roce 1969 v periodiku Listy a 150 000 SLOV – Texty odjinud, prostřednictvím kterých na dálku reflektoval kulturní dění své rodné země. V neposlední řadě je nasnadě zdůraznit existenci mezinárodního časopisu Lettre Internationale, vycházejícího z konceptu propojení kultury několika evropských zemí, jež autor založil v 80. letech v Paříži. Tento projekt považuji za vyvrcholení jeho publicistické činnosti, i když on sám říká, že nejužitečnější léta svého života strávil v 60. letech v Literárních novinách.

Autor se řadí mezi svědky několika generačních proměn československé společnosti a zlomových událostí provázejících politický a kulturní vývoj naší země napříč 20. stoletím. Do této pozice jej staví jak životní zkušenost daná věkem, cestováním a rozmanitostí novinářské práce, tak mnohočetná setkání s významnými představiteli mezinárodní kulturní sféry. Autor se osobně zná s řadou mimořádných československých a mezinárodních kulturních osobností – E. F. Burianem, J. P. Sartrem, L. Aragonem, V. Havlem, M. Kunderou, M. Formanem, J. Werichem, atd. Na základě knižních a časopiseckých rozhovorů s nimi chce pravdivě reflektovat dobu a stav kultury ovlivněné komunistickými principy řízení státu, často potlačujícími osobní rozvoj mnohých literátů a umělců.

Osobní setkání s autorem mi bylo cennou zkušeností a motivací k hlubšímu zamyšlení se nad minulým režimem. Pro mne osobně autor symbolizuje odvážný hlas

²⁵⁶ Z osobního rozhovoru s A. J. Liehmem dne 31. května 2012. In: Příloha diplomové práce č. 1.

obracející se k lidu prostřednictvím kulturních periodik s cílem propagovat to nejlepší, co v československé kultuře minulého století mohlo vzniknout.

Summary

In this historical analysis were overtook the professional activities of Antonín Jaroslav Liehm and was created a biographical portrait of his personality. The author can be distinguished as a cultural journalist, film expert, translator from four languages, teacher. When these activities are recapitulated, it cannot be forgotten to mention his journalistic beginnings in the journal *Kulturní politika* and a long-lasting cooperation with the journal *Literární noviny* that were representing a voice of freedom during the Prague Spring.

Furthermore, the author was involved in publishing from exile after 1969 in the journal *Listy and 150 000 SLOV – Texty odjinud*, through which he reflected the cultural situation in his native country.

Finally, it should be highlighted that he founded an international journal named *Lettre Internationale* based on the concept of connection between European cultures. This is sometimes considered as the most important thing in his life, even though he says that he spent the most useful years in the journal *Literární noviny* in the 1960s.

He speaks openly about the Czechoslovak culture, its importance and Czech cultural representatives. He knows most of them well personally. This knowledge and his own experience with the past regime allow him to be able to explain political and cultural changes in the history of our country.

Zdroje

Archivní zdroje

Akademie věd České republiky (AV ČR), Biografický archiv, A. J. Liehm

Archiv bezpečnostních složek České republiky (ABSČR), fond 318

Národní archiv České republiky (NAČR), fond Archiv Syndikátu novinářů, A. J. Liehm

NAČR, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, fond 05/3

Národní knihovna, 1. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948:
(Sbírka projevů, referátů a resoluce)

Památník národního písemnictví, fond Literární archiv, Kabinet EFB

Periodika

Kulturní politika. 1945-1949, ročník 1-4

La Nouvelle Lettre Internationale. 1999-2000, ročník 1

Le Bulletin de Lettre Internationale. 1994-1998, ročník 1-5

Lettre Internationale. 1984-1993, ročník 1-10

Listy. 1971-1994, 2009 a 2013, ročník 1-24, 39 a 43

Literární noviny. 1952-1968 a 2011, ročník 1-17 a 22

Naše vojsko. 1951, ročník 10

Práce. 1945, ročník 1

Rudé právo. 1953, ročník 33

Svědomy. 1985 a 1988

Text. 1969-1972, ročník 1-4

150 000 SLOV – Texty odjinud. 1982-1991, ročník 1-10

Seznam literatury

BEDNAŘÍK, Petr. JIRÁK, Jan. KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. 439 s. ISBN 978-80-247-3028-8.

BROD, Toman. LIEHM, A. J. MĚCHÝŘ, Jan. NAVRÁTIL, Jaromír. TUREK, Otakar. VANČURA, Jiří. VANĚK, Miroslav. *Proč jsme v listopadu vyšli do ulic*. Brno: Doplněk, 1999. 159 s. ISBN 1081-162-1999.

BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha: Torst, 2007. 617 s. ISBN 978-80-7215-331-2.

BURIAN, Jan. *Nežádoucí návraty E. F. Buriana*. Praha: Galén, 2012. 494 s. ISBN 978-80-7262-847-6.

DOKOUPIL, Blahoslav. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, Olomouc: Votobia, 2002. 334 s. 2002 ISBN 80-7294-041-4.

CABADA, Ladislav. *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890-1938*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 198 s. ISBN 80-86898-32-6.

FORMANOVÁ, Lucie, GRUNTORÁD, Jiří, PŘIBÁŇ, Michal. *Exilová periodika: Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha: Ježek ve spolupráci s Libri prohibiti, 1999. 504 s. ISBN 80-85996-24-3.

GROMAN, Martin. *Ztraceni v davu: Osudy novinářů ve 20. století*. Praha: Matfyzpress, 2005. 167 s. ISBN 80-86732-73-8.

CHURAŇ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: I. díl A-M*. Praha: Libri, 1998. 467 s. ISBN 80-85983-44-3.

CHURAŇ, Pavel a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století: II. díl N-Ž*. Praha: Libri, 1998. 482 s. ISBN 80-85983-64-8.

JANOUSEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: I. 1945-1948*. Praha: Academia, 2007. 452 s. ISBN 978-80-200-1527-3.

JANOUSEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: II. 1948-1958*. Praha: Academia, 2007. 552 s. ISBN 978-80-200-1528-0.

JANOUSEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: III. 1958-1969*. Praha: Academia, 2007. 692 s. ISBN 978-80-200-1583-9.

JANOUSEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989: IV. 1969-1989*. Praha: Academia, 2007. 980 s. ISBN 978-80-200-1631-7.

JUNGMANN, Milan. *Literárky – Můj osud*. Brno: Atlantis, 1999. 408 s. ISBN 80-7108-182-5.

KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: Libri, 2002. 278 s. ISBN 80-7277-093-4.

KNAPÍK, Jiří. FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011. 1300 s. ISBN 978-80-200-2019-2.

KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006. 399 s. ISBN 80-7277-316-X.

KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha: Torst, 1998. 663 s. ISBN 80-7215-055-3.

LIEHM, A. J. *Generace*. Praha: Československý spisovatel, 1990. 472 s. ISBN 80-202-0254-4.

LIEHM, A. J. *Le passé présent: Le socialisme oriental face au monde moderne*. Paříž: JC lattes, 1974. 305 s.

LIEHM, A. J. *Minulost v přítomnosti*. Brno: Host, 2002. 200 s. ISBN 80-7294-073-2.

LIEHM, A. J. *Ostře sledované filmy: československá zkušenost*. Praha: Národní filmový archiv, 2001. 470 s. ISBN 80-7004-100-5.

LIEHM, A. J. *Příběhy Miloše Formana*. Praha: Mladá fronta, 1976. 200 s. ISBN 80-204-0388-4.

LIEHM, A. J. *Rozhovor*. Praha: Československý spisovatel, 1966. 209 s. ISBN 22-120-66.

PAUER, Jan. *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy*. Praha: Argo, 2004. 358 s. ISBN 80-72003-558-4.

PELIKÁN, Jiří. *1923-1999 Sborník*. Praha: OPS Občanský dialog, 2003. 80 s. ISBN 80-239-0846-4.

RAUCHOVÁ, Jitka. *Spoutané divadlo: Jindřich Honzl, Jiří Frejka a Emil František Burian v systému kulturní politiky (1945-1959)*. České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny, 2011. 291 s. ISBN 978-80-904446-7-6.

VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. 864 s. ISBN 80-85983-82-6

WELNER-POSPÍŠIL, Michael. PÁLENÍČEK, Jean-Gaspard. LIEHM, A. J. *Culture tchèque des années 60*. Paříž: L'Harmattan, 2007. 434 s. ISBN 978-2-296-03238-5.

Elektronické zdroje

Antonín Jaroslav Liehm. In: *Obec překladatelů* [online]. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: http://www.obecprekladatelu.cz/_ftp/DUP/L/LiehmAntoninJaroslav.htm

LIEHM, A. J. *Ještě jsem tady*. In: *Česká televize* [online]. 1997 [cit. 2012-09-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1059542845-jeste-jsem-tady/29736313806-antonin-j-liehm/>

Překlad audio záznamu z francouzštiny. In: RICHTER, Václav. *Antonin J. Liehm, chroniqueur de plusieurs générations d'artistes tchèques*. In: Radio Praga [online]. 2005 [cit. 2012-10-01]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/fr/rubrique/literature/antonin-j-liehm-chroniqueur-de-plusieurs-generations-dartistes-tcheques>

Překlad z francouzštiny. In: *Disparition de l'édition française de la revue „Lettre Internationale“*. In: *Sénat: Un site au service des citoyens*. [online]. 1994 [cit. 2012-12-18]. Dostupné z: <http://www.senat.fr/questions/base/1994/qSEQ940104549.html>

Překlad z angličtiny. In: N. N. *About Lettre*. In: *Lettre International* [online]. [cit. 2013-04-14]. Dostupné z: <http://www.lettre.de/lettre-info/about-lettre>

České centrum: <http://paris.czechcentres.cz/>

Divadelní noviny: <http://www.divadelni-noviny.cz/>

Listy: <http://www.listy.cz/>

Výpověďmi osobně přispěl

A. J. Liehm, 31. května 2012

A. J. Liehm, 24. března 2013

Seznam zkratek

ČSFR – Československá federativní republika

ČSR – Československá republika

ČTK – Československá tisková kancelář

FITES – Svaz filmových a televizních umělců

FTN – Filmové a televizní noviny

HSTD – Hlavní správa tiskového dohledu

KP – Kulturní politika

KSČ – Komunistická strana Československa

LN – Literární noviny

MČK – Mezinárodní Červený kříž

SČSS – Svaz československých spisovatelů

StB – Státní bezpečnost

ÚPS – Ústřední publikační správa

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Seznam příloh

Příloha č. 1: Osobní rozhovor s A. J. Liehmem v Paříži, 31. května 2012

Příloha č. 2: Osobní rozhovor s A. J. Liehmem v Praze, 24. března 2013

Příloha č. 3: Novinářský průkaz, Svaz českých novinářů z roku 1945 (fotografie)

Příloha č. 4: Fotografie A. J. Liehma jako součást dotazníku Svazu československých novinářů z roku 1950 (fotografie)

Příloha č. 5: Novinářský průkaz, Svaz československých novinářů z roku 1951 (fotografie)

Příloha č. 6: A. J. Liehm a J. P. Sartre v roce 1962 v Praze (obrázek)

Příloha č. 7: A. J. Liehm a Louis Aragon v roce 1963 (obrázek)

Příloha č. 8: A. J. Liehm ve Filadelfii (University of Pennsylvania) v roce 1979, zleva A. J. Liehm, Arnošt Lustig, Milan Kundera, Josef Škvorecký, Pavel Kohout (obrázek)

Příloha č. 9: Proč 60. léta, debata u kulatého stolu v Českém centru v Paříži, 17. října 2005 (obrázek)

Příloha č. 10: Setkání redaktorů Literárních novin s A. J. Liehmem v Paříži, (napravo Petr Bílek), květen 2011 (fotografie)

Příloha č. 11: Pohlednice zaslaná 25. února 2013 (fotografie)

Příloha č. 12: A. J. Liehm doma v Praze, 24. března 2013 (fotografie)

Příloha č. 13: Beseda Rady pro mezinárodní vztahy s A. J. Liehmem, 9. dubna 2013 v Evropském domě v Praze (fotografie)

Příloha č. 14: Fejeton z 1. čísla 2013 dvouměsíčníku Listy (naskenovaný text)

Přílohy

Příloha č. 1: Osobní rozhovor s A. J. Liehmem v Paříži, 31. května 2012 (dostupný v archivu autorky)

Café Fusain, 50 Avenue Parmentier, Paříž

Autor: Kamila Trojanová

Jak jste vnímal Vaše žurnalistické počátky v týdeníku Kulturní politika? Byly pro Vás výzvou, protože jste byl mladý a bez zkušeností?

Jako gymnazista jsem dělal v divadle u E. F. Buriana, kterého jsem znal náhodou z prázdnin a pro kterého jsem dělal vedoucího středoškolské sekce přátel divadla Buriana. Když se Burian po roce 1945 vrátil z koncentračního tábora, časopis mu dali legionáři. Legionáři byli ti, co dělali první republiku. Byli to čeští vojáci, kteří bojovali v první světové válce – z Ruska, z Francie, z Anglie... Poté přijeli do Prahy a v pětáctýřicátém roce pochodovali po Václavském náměstí. Legionáři měli ve 30. letech banku, nakladatelství, kde vydávali Masarykovy spisy.

Do divadla jsem šel za prací. Novinářskou zkušenost jsem měl z gymnázia, kde jsem dělal studentský časopis. V pětáctýřicátém roce Burian dostal peníze od legionářů a chtěl časopis, který pojmenoval Kulturní politika. Bylo mi dvacet nebo dvacet jedna let, když mi řekl: „*Pijdeš to dělat*“. A tak jsem tedy poprvé začal dělat v novinách. V Kulturní politice jsem se učil dělat noviny z ničeho. Když jsem poprvé přišel do tiskárny, koukali tam na mě všichni metěři, staří tiskárenští zaměstnanci, a smáli se. Ale já jsem se to naučil.

Po této zkušenosti jste dělal filmovou rubriku v Literárních novinách?

Přišel jsem tam, abych dělal zahraniční věci, což je důležité pro francouzskou Lettre. Zároveň jsem již předtím dělal hodně filmových věcí, ale pak jsem to spojil a dělal film a zahraniční profil. Po roce nebo dvou jsme nakonec vytvořili takové malé vedení redakce o třech nebo čtyřech lidech, kteří dělali všechno. To byly Literární noviny fungující až do

roku 1968. Když jsem přišel do emigrace, ukazoval jsem v novinách, že pokud chcete s českou kulturou něco udělat, musíte ji vymanit z izolace a konfrontovat se světem. To znamená přivést kulturu, ke které jsme neměli přístup v 50. letech nebo v první polovině 50. let, a obnovit do ní kontext české kultury. Od roku, kdy byli Němci světoví, a postupně, jak to šlo, se to rozšiřovalo, a když jsem potom přišel do emigrace, tak jsem říkal, že takové noviny by jednou měly vycházet na Západě. Ale nemyslel jsem jenom česky, ale kdekoliv, protože nebyla taková konfrontace kultur, Východu i Západu, minulosti i přítomnosti, všeho dohromady...

Když jsem se potom vrátil z Ameriky do Paříže, tak jsme nakonec sehnali pár peněz a v kuchyni z pokoje jsme začali dělat Lettre Internationale. Smutné na tom bylo to, že první, která zmizela...

...byla ta francouzská.

Nejdříve česká. V roce 1990 vyšla česká Lettre Internationale. Vyšlo asi osm nebo devět čísel a potom v Čechách řekli, že to nikoho nezajímá. A tím to skončilo.

Lettre Internationale jste tedy řídil z Paříže?

No jistě.

Jak se Vám podařilo získat spolupracovníky nebo odběratele? Jak jste vymyslel, popřípadě s kým, program časopisu?

Program byl o tom, že se musíte hrabat v české kultuře. A najednou to není jenom česká kultura, ale musíte zrušit rozdělení na východ a západ, jih a sever. Princip Lettre Internationale byl takový, že nevycházela od témat, ale každé číslo dělalo tři nebo čtyři témata, která nebyla dána tématem, nýbrž textem. Objevil jsem například někde zajímavý text, ve Francii, v Bulharsku nebo kdekoliv jinde, a pak jsem kolem něj musel vybudovat celý okruh textů, kde se na totéž téma vyjadřovaly kultury z různých stran. To znamená k prvnímu textu, který byl zajímavý, například americkému nebo polskému, jsem hledal další texty, které k tomuto tématu mluví. Tenkrát ještě nebyl internet, a proto jsme měli kartotéku. Problematiku jsme hledali jak v oblasti poezie a vyprávění, tak v údělu a eseji. To všechno jsme propojili. Když si vezmete kterékoliv číslo Lettre Internationale nebo

české Lettre, tak vidíte, že je tam vždy k jednomu tématu z různých stran a z různých druhů literatury. Takhle se to dělalo. Nebyly peníze, maximálně na překlady, ale honoráře se neplatily. Byly to jediné noviny, které to dělaly, a proto nám to spousta lidí dávala zadarmo. Nakonec se to rozšířilo po celé Evropě a pak postupně zase zanikalo.

Včera jsem odpovídal na dopis, napsal mi nějaký člověk se zvláštním jménem, že studoval v Maďarsku a že tam našel maďarskou Lettre, která dodnes vychází. Přečetl si ji a rozhodl se založit ji u něj doma v Mongolsku. První číslo Lettre Internationale vyjde mongolsky v červnu nebo v červenci. Dodnes existuje Lettre v Německu, Maďarsku, Rumunsku a částečně v Itálii.

Jste s nimi stále v kontaktu?

Pořád jsem tam vedený jako zakladatel, ale dnes už si s nimi jen telefonuji. Někteří za mnou jezdí, jsme v kontaktu. Problém je v tom, že se to neřídilo, já jsem to sice vytvořil a byl jsem tam vedený, ale podmínkou bylo, že si každý najde svoje vlastní šéfredaktory nebo svoji vlastní redakci a budeme si navzájem posílat informace, vyměňovat je a domlouvat se. Ale zásadně se to nesmělo, nemělo to být totéž. Každá Lettre musela zároveň odpovídat kontextu své vlastní země. Jednoho dne se domluvil třeba Monde s Deutche Zeitung a se španělským El País, že budou mít určitou přílohu jednou za měsíc o kultuře a že to bude v podstatě tentýž text. To ale nejde. Když vezmete zajímavou kulturu třeba ve francouzském Monde a ve španělském El País, přeložíte to a stejně vydáte v jiné zemi, tak to nefunguje, protože kontext je jiný. Takhle komplikovaně se to dělalo o politice v Diplomatie. O kultuře to nefunguje, princip musí být stejný a kontext jiný. Na Moravě nemůžete dělat totéž co v Paříži, kontext je jiný, ale pokud zase bude jen moravský, tak to nemá smysl. Musíte nějakým způsobem ty dva kontexty svařit dohromady.

Publikujete dnes ještě v Listech? Našla jsem, že poslední článek vyšel před rokem.

V českých Listech? Tam píšu šestkrát do roka fejeton. Jinak už nic nedělám, mám na to právo. Už mi to nemyslí. Víte, co to dá práce v mém věku vymyslet šestkrát do roka fejeton? (Smích, pozn. autorky). To není jako kdysi, když člověk přišel do redakce a za půl hodiny to bylo hotové.

Už tedy ani nepřekládáte, nic nepíšete?

Ne, ne, dívám se na fotbal v televizi.

Měl jste možnost sledovat oficiální českou žurnalistiku nebo publicistiku z Francie?

Ano, z emigrace jsme dělali Listy, Čtení na léto a 150 000 SLOV, takže jsme byli s Československem neustále v kontaktu. Lidé nám posílali věci, četli jsme, co jsme mohli, měli jsme rádio atd. Ale pozor, nebyl internet!

Nebyly počítače.

Nebyly, takže se všechno dělalo poštou, maximálně na psacím stroji. Já jsem se tím pádem nikdy nenaučil pracovat na počítači, protože jsem celý život dělal s psacím strojem, a tohle je na psaní rychlejší než psací stroj. Za šedesát let jsem se naučil myslet u psacího stroje v určitém rytmu, a tohle má jiný rytmus. Na tomhle dodnes můžu posílat e-maily, ale když jsem dělal pařížskou Lettre Internationale, byla mezinárodní a vždy na to byl někdo, kdo to přepisoval na počítači. A když nakonec všechno skončilo a já jsem se ocitnul sám u psacího stroje, bylo mně přes osmdesát a už jsem se to nikdy nenaučil. Dodnes fejetony píšu na psacím stroji, posílám je opravené tužkou nebo perem a oni to musí přepsat. Je to malér, ale synchronizace u mě nevyšla. A moc mě to mrzí. Měl jsem se to ještě ve starém věku naučit, ale už jsem na to byl líný a nenaučil jsem se to.

Jak se díváte na současnou novinařinu?

To je složitý problém, protože dnešní novinařina se čím dál tím víc dělá na internetu. Já si pořád myslím, že noviny, jaké byly dřív, postupně mizí. Otázkou je, jestli ještě za deset let budou noviny na papíře. Druhá věc je, že noviny na počítači se nedají udělat. Noviny jsou něco jiného, tam ty texty musíte mít celé před očima a dávat je dohromady, a to se na počítači těžko dělá. Takže já se k české žurnalistice raději nevyjadřuji, protože tomu moc nerozumím, nebo nevím, jak se to dělá. Vadí mi, že je prožraná ideologií. Buď jste nalevo, nebo jste napravo. A to je dle mého názoru špatné. Dobré noviny musí od ideologie odhlédnout. Noviny v 60. letech byly v podstatě vydávané po vzoru komunismu. Přitom dělaly úplně něco jiného. A to mně v českých novinách dneska chybí. Dnes si koupíte

Mladou frontu nebo Lidové noviny a je to pořád totéž. Všechno ostatní je pro mě pořád to samé. Takže se do toho raději nepletu.

Když jste přednášel na vysokých školách, jací byli Vaši studenti a co Vás na této činnosti obohatilo?

Naučíte se, že se musíte snažit, aby Vám rozuměli. A to bylo v mém případě dost zajímavé, protože jsem měl pohled zverbovaný Prahou. O vysokých školách si ale nedělejte žádné iluze, ani o francouzských, ani o amerických, je to pořád totéž. V každé třídě jsou mladí lidé, a to platí už od gymnázia, kde máte 20, 30, 40 posluchačů a z toho jsou dva nebo tři, kteří Vám za to stojí. Ti ostatní jsou tam proto, aby tam prostě byli, aby to odškrtali a udělali. Jenomže vysoká škola, ani žádná jiná škola, není pro ty, kteří to sami umí. Na vysoké škole jsou lidé, kteří se to sami nikdy nenaučí a kterým musíte pomoci. Na to je tam profesor. Ten nemůže myslet na ty tři lidi, kteří ho zajímají, ale musí myslet na všech 35 lidí, kteří ho sice nezajímají a které ani Vy moc nezajímáte, ale pro ty to je. Dobří učitelé jsou lidé, kteří myslí na většinu. Zatímco vědci, výzkumníci nebo teoretici myslí jenom na ty 3, 4 studenty, kterým stačí jenom napovědět a všechno už si sami dohledají.

Já jsem do školy nepřišel jako profesor, musel jsem se tím uživit. To je něco jiného. Začal jsem přednášet až po Praze, v Praze jsem to nikdy nedělal a musel jsem to po emigraci dohnat. Ale naučil jsem se přitom, že musíte, když stojíte před studenty, myslet na tu většinu a nikoliv na tu menšinu, jinak řečeno elitu.

Když se ještě vrátíme k Vaší tvorbě, máte pocit něčeho nedokončeného, nebo si myslíte, že jste udělal vše, co jste chtěl, a že to mělo smysl?

Tohle už je potom věc náhod. Já jsem se nikdy novinářinu neučil, byl jsem sice na vysoké škole, ale to byla taková vysoká škola na baterky. Čichnul jsem k ní až na gymnáziu. Situace po válce byla jiná, ale přišel jsem s konkrétně vyhraněným zájmem, který nebyl jenom žurnalistický, ale postupně, okolnostmi, se stal i zájmem žurnalistickým. A tady hodně záleží, co se naučíte. Burian mě hodil někam, o čem jsem neměl ani nejmenší ponětí. A během krátké doby jsem navázal na to, co mě zajímalo už na gymnáziu, rychle jsem se to naučil a pak jsem to dělal dál. Dále to záleží na tom, jak Vás postrkuje život. Já jsem nakonec všechno musel dělat česky a potom francouzsky, anglicky a německy

a zároveň v jiných kontextech. Tím se samozřejmě naučíte spoustu věcí, které Vás žádná škola nenaučí.

Co z Vaší tvorby považujete za velmi důležité? Co jste přinesl?

Já vždycky říkám, že nejužitečnější léta mého života jsou Literární noviny, pražská 60. léta. To bylo v podstatě to nejdůležitější, co jsem kdy mohl udělat. To ostatní, samozřejmě, bylo otázkou, jak s Vámi život zatočí. Když mně lidé říkají: „*Pane profesore*“, já vždycky říkám: „*Jaký já jsem profesor? Na to se musí studovat, já to dělám pro obživu.*“ A když se mě lidé ptají: „*Tak co vlastně jste?*“ Já říkám: „*Já jsem český novinář a nic jiného nikdy nebudu.*“ Novinář, který shodou okolností musel začít učit na vysoké škole, ale normálně jako program bych to byl asi nikdy nedělal.

Říkáte, že jste český novinář, ale značnou část života jste prožil ve Francii. Je Vám teď bližší spíše Francie, francouzská nebo česká kultura?

Česká, a Francouzi to vědí. Abyste mohl být novinář a naučit se psát do novin; psát noviny, aby to bylo dobré a zajímavé, to trvá léta. To se nenaučíte ani za rok, ani za dva, ale musíte popsat tisíce stránek, aby z toho nakonec něco vyrostlo. Tuto profesi jsem nikdy nemohl získat ani v Americe, ani tady, protože na to nebyl čas. Přišel jsem na to, že to nelze dělat v jiném jazyce. Mohl jsem francouzsky napsat článek do novin, ale na francouzskou nebo anglickou novinářinu bylo pozdě. Kdybych byl přišel do Ameriky nebo do Francie o deset let dřív, tak bych to možná mohl udělat. Takže jsem pořád dělal české noviny, díval jsem se na věci z české perspektivy, a proto to tady (v Paříži, pozn. autorky) lidi zajímalo, protože to bylo trochu jiné, než jak se to tady dělalo.

Příloha č. 2: Osobní rozhovor s A. J. Liehmem v Praze, 24. března 2013 (dostupný v archivu autorky)

Byt A. J. Liehma, Lucemburská 12, Praha

Autor: Kamila Trojanová

Jakým způsobem se Vám podařilo při vzniku jednotlivých jazykových verzí Lettre Internationale najít lokální redaktory, kteří časopis zaštiťovali?

Protože jsem znal spoustu lidí po celé Evropě a po světě. Když vznikal tento projekt, nebylo to snadné, protože to byl nový projekt, který se dříve nikde nedělal. Spousta lidí z různých zemí se na něm chtěla podílet a přihlásili se sami od sebe. Nemusel jsem je moc hledat, našli se sami.

Jakým způsobem časopisy, ve kterých jste pracoval (Literární noviny, Listy, Lettre Internationale), získávaly finance důležité pro přežití titulu? Kulturní politika čerpala ze zdrojů legionářů, co ostatní časopisy?

Nebyli to legionáři, ale Legiobanka, jedna z českých bank, která financovala divadlo E. F. Buriana. Ty ostatní, to bylo různé, v každé zemi si musely sehnat peníze sami. Byly to peníze z různých fondů, od soukromníků. Přispívaly jim na to třeba i různé emigrační fondy nebo ty, které měly zájem na tom, aby to vycházelo i v cizích jazycích. Takhle různě se to sbíralo, každý měl svoje financování, protože časopis nevydělával, neplatil honoráře, dělalo se to na koleně a nakonec byli všichni překvapení, jak se to rozrostlo, i když to tak ze začátku nevypadalo.

Spolupracovala Lettre Internationale s Humanité?

Humanité nikdy neměla žádné peníze. Ve Francii to bylo ministerstvo kultury, kde mají fond na podporu časopisů. V Humanité v podstatě tenkrát tohle moc nechtěli. Pro ně to bylo moc málo nalevo. My jsme je znali, ale peníze z toho žádné nebyly.

Francouzská Lettre Internationale se k nám do Česka nedostávala?

Všechno se dostávalo jenom ilegálně. Vozilo se to a posílalo různým způsobem. Vozili to lidé různými kanály. Musíte si uvědomit, že se to dělalo bez internetu, bez počítače, tohle všechno ještě nebylo.

Telefonovali jste si?

Telefonovali a psali na průklepový papír. Když bylo třeba osm nebo sedm zemí, kde se to dělalo, posílalo se to poštou v průklepech. Byla to zajímavá práce.

Kde Vám zůstaly archivy?

Něco je na univerzitě v Bruselu a něco ve Francii na jednom zámku v Normandii, kde si teď berou druhou část a chtějí to nějak spojit. Jinak mají v každé zemi svoje archivy.

Jak se zpětně díváte na Nezvalovu pamfletovou aféru?

Nezval nesměl za války nic publikovat, tedy hrálo se, ale pod jiným jménem. Jeho první poválečná sbírka na sebe dala čekat. A najednou v roce 1948 po válce zveřejnil svoji sbírku, všichni byli strašně zvědaví, byla to taková velmi zvláštní knížka, jmenovala se...

Veliký orloj.

Nezval byl komunist a střídaly se tam surrealistické i erotické básně společně s básněmi o Klementu Gottwaldovi a o straně. Měli jsme z toho vyražený dech, protože to bylo bizarní. Dva studenti na filozofické fakultě z toho udělali pamflet, parodii na Nezvalovu knihu. Třetí student ji přinesl na redakční poradu do Kulturní politiky, kde se to přečetlo. Všichni se ohromně bavili, byla to taková studentská legrace.

Burian řekl: „*To je výborné, to musím mít*“, a tak se to muselo opsat na stroji s průklepy, každý si vzal jednu verzi pro sebe. Někdo z těch, kteří tam byli, to odnesl na redakční poradu do Mladé fronty, kde zase seděl další člověk, který měl dobré kontakty na partajním sekretariátu a odnesl jim to. Tam okamžitě objevili, že je to protistátní pamflet, a studenty/autory vyhodili ze školy.

Samozřejmě to nikdy nevyšlo, jenom pod pultem. Publikovalo se to až po devadesátém roce v knize, kterou znáte. Za aféru byly postihy. Kunderův román „Žert“ je podobná historie. Byla to v podstatě taková studentská legrace, kterou orgány moci změnilly na politickou demonstraci. Všichni to ale nakonec přežili, někteří studenti se potom mohli po 2 až 3 letech vrátit do škol, jeden se stal ředitelem letní školy v Karlových Varech. Zakázali samozřejmě Kulturní politiku, takže důsledky byly neúměrné původnímu záměru – studentské legraci. A Nezval se samozřejmě hrozně urazil a přikládal pod kotel.

Jakou roli jste sehrával ve Svazu spisovatelů?

Ve Svaze spisovatelů jsem nesměl být až do 60. let. Organizace byla součástí pyramidy, o které mluvíte, a postupně se měnila. Až se nakonec stala hlavním nástrojem svobodnějšího myšlení, což trvalo od poloviny 50. let až do ruské okupace. Svaz spisovatelů se nakonec ze součástí pyramidy stal součástí paralelní kultury. Svaz dostával peníze z centra, ale zároveň měl příjmy z novin a časopisů. Jeho členové, kteří byli součástí pyramidy a kteří se teď stali součástí paralelní kultury, byli slavní lidé, proto je bylo těžké postihovat. Svaz spisovatelů mohl tedy dělat různé věci, protože byl krytý autoritou těchto autorů a zároveň měl svůj vlastní zdroj příjmu. Bylo těžké proti němu zakročit, protože by to vyvolalo špatnou reakci, takže postupně sílil až ke sjezdu v roce 1967.

Svaz spisovatelů, který byl v podstatě stalinistickou organizací pro kulturu, byl od 50. let součástí pyramidy. I literární titul měl opsaný ze sovětského. Postupně těch 15 let, o kterých se tady dodnes nepíše, nevyšla jediná kniha ani o 15 letech vývoje ve Svazu, ani o vývoji v celé společnosti.

Vy jste byl tedy členem Svazu českých novinářů?

Ano. A ten se také naprosto změnil, i s jeho členy. Všechny disidentské a kulturní organizace začaly jako součást pyramidy. Pyramida byla budovaná na tom, aby se podílela na moci, jenomže se vymkla z kontroly. Teď například vyšla příloha Lidových novin „Zlatá 60. léta“ pouze o filmu. Jakoby to byl jenom film (nesouhlasně, pozn. autorky). Toto období se ale netýkalo pouze kultury, která samozřejmě hrála velkou roli, protože měla možnost komunikace. Uvědomte si, že Literární noviny vycházely v té době

v nákladu 30 000 výtisků. Což znamenalo, že noviny ráno ve čtvrtek vyšly a v poledne už nebyly k dostání.

Najednou se situace uvnitř pyramidy začala měnit a paradoxně se sama stala nástrojem disidentu. Měnil se Svaz mládeže, odbory, celá společnost. Jako se změnil Svaz spisovatelů, tak to postupně probíhalo v lidském těle, v cévách a žilách. 60. léta měnila celou společnost.

Rusové nepřišli do Prahy kvůli Literárním novinám nebo kvůli Vaculíkovu článku, ale proto, že celá společnost se vymkla z ruky. Navíc to bylo velmi nakažlivé, totéž začali dělat Poláci a Maďaři. Hrozilo nebezpečí, že se celý východní blok rozpadne.

Je to otázka pro politology, aby vysvětlili, jak se stalo, že během 15 let celý proces probíhal v podstatě zevnitř. Demokratizaci československého, polského a maďarského socialismu nikdo nechtěl, ani Rusové, ani Američané, ani Západ. Situace studené války byla pod kontrolou, která byla ohrožena, a proto obě strany měly zájem na tom, aby se to nepovedlo. Pamatuji si, že jsem byl jednou pozván americkým velvyslancem na oběd s předsedou amerického senátu, kteří přijeli z Moskvy. On tenkrát kandidoval na prezidenta a objížděl svět. Na obědě mi řekl: „*Jedu z Moskvy, tam jsou na Vás moc rozzlobení, dejte si velký pozor. A abyste věděli, my pro Vás nehme ani prstem.*“

To bylo v 68. roce?

Ano, to bylo v roce 1968. Tzv. pražské/československé jaro nikdo nechtěl, kromě zemí, kterých se to týkalo.

Co se týče teorie paralelní a legální struktury, tu jste vymyslel Vy sám?

Sám jsem ji nevymyslel, možná jsem ji tak spíše nazval, takhle to v zásadě vypadalo. Pyramida existovala a z ní se postupně odlupovaly součásti, které nešly liberalizačnímu procesu. Výsledkem je, že uvnitř pyramidy vznikla paralelní kultura. Protože kulturní noviny a kultura hrály v Čechách velkou roli, rozšiřovalo se to do celé společnosti. Pamatuji si, že když jsme jezdili na debaty se čtenáři, abychom od nich dostali podporu, lidé v Čechách, na Moravě a na Slovensku se nás ptali: „*Jaktože Vy smíte říkat věci, které my říkat nemůžeme?*“ A my jsme jim říkali: „*My se nikoho neptáme.*“

Kultura se postupně měnila, až nakonec cenzura fandila tehdejšími disidentům a paralelní kultuře. Nevím, kdo zformuloval tuto teorii. Já jsem psal po celém světě a uměl dobře

jazyky. Když se situace v Čechách uvolnila, hodně jsem cestoval a přispíval do řady zahraničních časopisů a zároveň lidé psali k nám do Lettre.

Sami Vás oslovovali?

Částečně nás oslovovali, částečně jsme oslovovali my je. Spoustu z nich jsem znal a někteří z nich byli tak slavní, že měli Nobelovu cenu. Jejich agenti po mně chtěli peníze, ale já jsem vždy argumentoval tím, že jim za článek nemůžeme zaplatit, ale ať nám ho pošlou, když ho nikdo jiný neotiskne. Což se stávalo velmi často, protože na Západě také nechtěli všechno tisknout.

A když jste řídil Listy s Pelikánem?

Listy byly něco jiného, česká záležitost. Řídil je Pelikán, se kterým jsem velmi těsně a týmově spolupracoval. Byly to v podstatě české opoziční noviny, které se do Čech dostávaly ilegálně jako třeba Tigridovo Svědectví.

Svědectví bylo spíše katolické a napravo, my jsme byli spíše socialističtí a nalevo. Ale kupodivu, narozdíl od Poláků a Maďarů, jsme spolu spolupracovali.

To bylo v době, kdy jste byl v Americe?

V Americe i ve Francii.

Není mi totiž úplně jasné, kdy jste se konečně dostal do Francie. Původně jste byl v New Yorku?

Emigroval jsem do Francie, ale tam pro mě nebyla práce, slíbili mi ji až za rok. V tu dobu mě kontaktovala jedna americká univerzita v New Yorku a zeptala se mě, jestli bych nechtěl na rok přijet. Já jsem do Ameriky nikdy nechtěl, nelákalo mě to. Američani mi řekli, že mi na rok dají „flek“, a tak jsme tam odjeli. V té době jsme doma měli tragédii, umřel mi syn, proto jsem chtěl odjet pryč, co nejdál. Ve chvíli, kdy mi Francouzi po třinácti letech řekli, že pro mě konečně mají místo, sbalili jsme kufry a jeli zpátky do Evropy.

Kde jste dostal práci...

... na pařížské univerzitě.

Jak jste se dostal na Pensylvánskou univerzitu?

Nejdříve do New Yorku a potom do Pensylvánie. New York potom zkrachoval, ne ta univerzita, ale město New York jako takové. Potom mě pozvali do Pensylvánie, kde jsem byl až do chvíle, kdy mi Francouzi napsali, že práci, kterou mi slibovali za rok, už konečně mají.

Kdo Vás oslovil z Pensylvánské univerzity, abyste tam šel pracovat?

Byl tam děkan univerzity, původem Armén, jmenoval se Gregorian. Přitáhl mě tam z New Yorku, už ani nevím, odkud jsem ho znal.

Na univerzitě v Paříži jste působil dlouho?

V Paříži šest let a v Pensylvánii sedm let.

Poté jste začal vydávat Lettre Internationale?

Lettre Internationale začala až v Paříži. Byl to projekt, který se zrodil v Praze, mělo se jednat o literární noviny v evropském měřítku, ale nebyly peníze. Ty se postupně různým způsobem sháněly. Postupně se z nich staly noviny v osmi vydáních na světě, z nichž ještě dnes čtyři existují. Nejhlavnější je ta v Německu, která se pořád jmenuje Lettre Internationale, ale i v Maďarsku, Rumunsku a Itálii. Tenkrát to bylo propojení evropských kultur, které se budovalo na psacím stroji.

Jak jste přišel k rodině Řezáče?

Můj tatínek byl za války malíř a měl ateliér v posledním patře v Lucerně na Václaváku, kde se scházeli různí kamarádi. Nebyla to politická záležitost. Mně bylo tehdy 18 let a směl jsem tam chodit. Ohromně mě to zajímalo. Řezáč měl dva syny, s jedním z nich

jsem se dal dohromady... Sedávalo se tam vždycky v neděli odpoledne, scházeli se tam spisovatelé a intelektuálové jako Václav Černý, Marie Majerová, Marie Pujmanová...

Jak jste se dostal k Burianovi?

(Pousmání, pozn. autorky). To bylo zajímavé. Od dětství jsem jezdil na prázdniny na Českomoravskou Vysočinu na místo u Telče, které se jmenovalo Dobrá voda.

O jedněch prázdninách, těsně před válkou, kdy mi bylo 15 let, tam přijelo na prázdniny Burianovo divadlo.

S Burianem jsme spolu hráli ping pong, byl jsem pro něj zajímavý, protože jsem byl gymnazijní student, který k němu chodil do divadla v Praze. Když jsem se vrátil po prázdninách domů, zašel jsem tam a stal se vedoucím studentské sekce. A už jsem u něj zůstal. Za války ho zavřeli, já jsem pro něj jel, našel ho v Německu a přivezl zpátky a on mě chtěl vzít k sobě do divadla jako administrativního tajemníka, jenomže já jsem na to nebyl. Srazili jsme se také s Kouřilem a on říkal: „*Sehnal jsem peníze od Legiobanky, půjdeš dělat Kulturní politiku.*“ Byli jsme s Burianem dva, ještě Jiří Pober.

Jak vypadala redakční zkušenost? Každý týden jste měli porady?

Legiobanka měla velkou zasedačku naproti Jiráskova mostu, kde se každý čtvrtek scházeli spolupracovníci. Redakce měla dva lidi. Bylo to pokračování toho, co bylo za protektorátu, scházeli se tam lidé napříč politickým spektrem. Nebyla to ani tak redakční rada, mohl tam přijít kdokoliv, kdo spolupracoval. I aféra s pamfletem vznikla tam. Chodila tam spousta zajímavých slavných lidí. To máte jako Lettre Internationale, kontakty, které se potom přelijí do časopisů a kultury celkově. Všechno vzniká z takovýchto zárodečných buněk.

Jaký měla Kulturní politika náklad?

Na tu dobu obrovský. Vycházela v 30 000 výtiscích, což bylo hodně. A těch 30 000 se prodalo, Legiobanka nám dala místnosti a zasedačku, ale neprodělávala.

Financovala časopis až do konce?

Ne, pak to převzal Svaz spisovatelů. Svaz se tam dostal až po dvou letech, původní vydavatel byl Kruh přátel divadla Buriana, ale potom už to nešlo, tak Svaz řekl, že si Kulturní politiku vezme pod svá křídla.

Před Kulturní politikou jste byl v redakci Práce?

Práci dělal Řezáč a Drda a protože mě znali z Lucerny jako mladého kluka, vzali mě do redakce, ale trvalo to asi jen půl roku, bylo to hned po válce. Pak jsem jel do koncentráku pro Buriana.

Z komunistické strany Vás vyloučili ihned po pamfletové aféře nebo až po roce 1967?

Tenkrát mě nevyloučili, ale vyhodili. V roce 1949 mě přivedl Clementis na ministerstvo zahraničí, kde mě v souvislosti se zavřením Kulturní politiky vyhodili a dostal jsem stranický trest. Nechali mě s důtkou s výstrahou, předposledním stádiu před vyloučením.

Rok 1948 byl sovětskou záležitostí, hierarchií špičky pyramidy. Když přišel Únor 1948, musel jsem o tom v Kulturní politice napsat úvodník. Nikdo ho nechtěl napsat a padlo to na mě jako nejmladšího člena redakce. Říkám tomu nejslavnější krasobruslařský výkon. Všichni byli ze situace v roce 1948 rozpačití a nešťastní, i když fandili komunistické straně, tohle nechtěli, chtěli demokratický socialismus.

Zůstal jste tedy ve straně?

Zůstal jsem v ní až do roku 1967, pak mě vyloučili dvakrát, v roce 1967 a znovu v roce 1968 a pak mě zase vrátili, jako ty ostatní při rehabilitaci.

Emigroval jste v roce 1969?

Tenkrát nebylo jiné východisko, protože jsem patřil k lidem, které by okamžitě zavřeli. Ještě tu noc po Rusech jsme ilegálně odjeli. Pak se ukázalo, že to vůbec nebylo ilegálně,

tenkrát mohl odjet, kdo chtěl. V roce 1969 jsem byl ještě naposled v Praze, kam jsem se z Paříže mohl vrátit.

Do Paříže jste jel za někým známým?

Měl jsem tam spoustu známých. Překládal jsem z francouzštiny. Když mě v roce 1949 vyhodili, musel jsem se něčím živit.

V Literárních novinách jste hodnotil filmové premiéry?

Byl jsem tam externě, když mě vyhodili z ministerstva, a živil se překladatelstvím. Zároveň jsem pracoval v Četce a už v té době psal do Literárních novin.

Co jste přesně dělal v Četce, zahraniční zprávy?

Byl jsem v zahraniční redakci. To je výborná škola. Musíte spoustu informací napsat zhuštěně.

Také jsem našla, že jste pracoval ve Filmových a televizních novinách.

Moje žena byla spolu-šéfredaktorem těchto novin a když zakázali Literární noviny v roce 1968, Vaculík tam psal svoji odmocninu z V a vydal to jako knihu s fejetony. To trvalo až do chvíle, kdy noviny zakázali, což bylo asi po jednom roce. Z rozhovorů, které jsem tam publikoval, jsem potom napsal knihu.

Vy jste celou dobu pracoval v Literárních novinách externě?

Od doby, kdy mě vyhodili z ministerstva, jsem šel do Četky a pak do Literárních novin. Tam se lidé dávali z trestu, nikoliv, že byli dobří. Většina lidí tam nebyla proto, že uměla psát, ale že nebyla dost spolehlivá. Sešla se tam celá parta lidí, která se postupně odtrhla od pyramidy a stala se anti-pyramidou.

Scházeli jste se v Literárních novinách na poradách?

No jistě, Literární noviny, to byl časopis! (Pochvalně, pozn. autorky). Dnes takový časopis dělají tři lidi, tenkrát nás bylo patnáct, měli jsme krásné místnosti na nábřeží.

Svaz spisovatelů, to byla instituce! (Pochvalně, pozn. autorky). Všechny noviny na tom byly obdobně. V dnešní době techniky je to jinak. Kdysi vyšel film „Pytel blech“ od Věry Chytilové o ženském internátě. Literární noviny byly takový pytel blech, byli tam lidé od Machonina až třeba po Chudožilova, komunisté, antikomunisté, všichni. Z drtivé většiny odložený lidé, ze kterých se nakonec stal nejlepší časopis v Čechách.

V Listech jste používal krycí jméno Dalimil?

To nebylo krycí jméno, ale pseudonym. Teď na tom sedíte (na gauči, pozn. autorky). Na podzim to vyjde jako kniha „Názor takřečeného Dalimila“, všechny Dalimilovy texty za 25 let. Dostal jsem teď korektury.

Ihned po ukončení Lettre Internationale jste odešel do penze?

To jsem již byl v penzi. A ještě jsem pracoval na univerzitě.

Jaký náklad měla Lettre Internationale?

Různý. Neměla velký náklad, měnilo se to od 15 000 a pak to klesalo, dnes má německá asi 14 000 a je to čtvrtletník.

Když jste bydlel v Paříži, stavovali se za Vámi Češi cestou na festival do Cannes?

No jistě, stavovali se. Myslíte teď, nebo v době nesvobody za normalizace?

Od té doby, co jste v Paříži.

Ty doby byly různé. Někteří se stavili, ale hlídala si mě jak česká, tak francouzská policie, což lidé věděli. Věděli také, že když za mnou půjdou, tak se to policie dozví. Na francouzské policii by to tolik nevadilo, ale dozvěděla by se to česká policie. Museli být

opatrní a já jsem se jim také nevnucoval. Pravidelně jsem jezdil do Cannes, kde jsem je vídal, ale záleželo na tom koho, kde, jak a kdy.

Dopisoval jste si s někým, abyste udržel kontakty?

Po devadesátém roce jsme si i telefonovali. Předtím nešlo o mě, ale o ně, musel jsem na ně brát ohled. Když bych jim zavolal, mohli by jim třeba odposlouchávat telefony. Kontakt jsem ale udržoval.

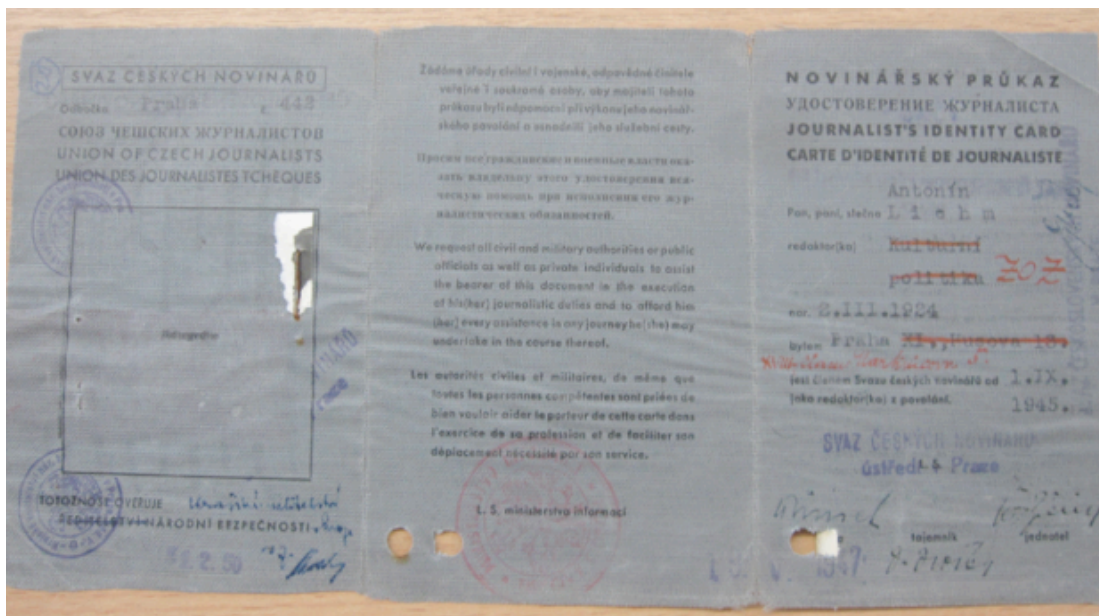
Máte nyní v Česku v plánu sejít se s někým z Literárních novin?

Určitě, ale to všechno bude ještě trvat. Jsem na to už starý a české kultuře moc nerozumím. Pravděpodobně tomu neujdu a někdo od nich přijde.

Teď už zůstanete v Česku?

No budu se snažit..., snažím se, ale není to snadné.

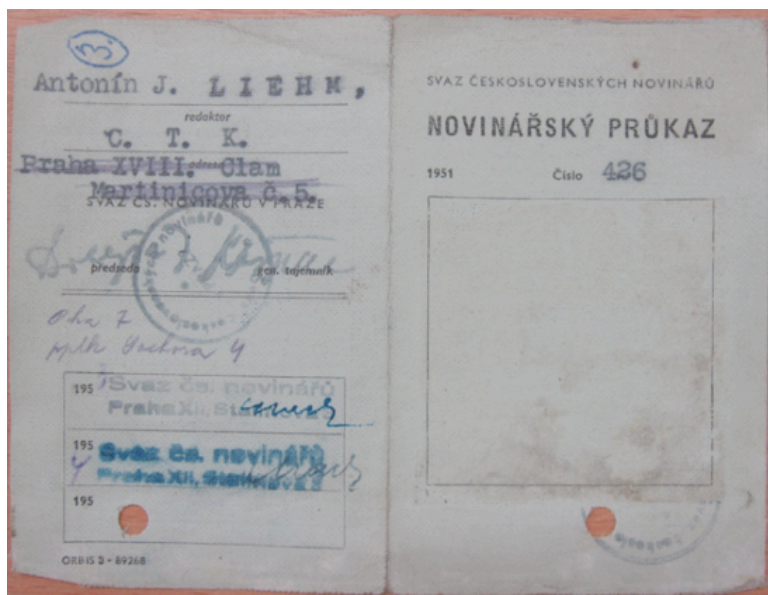
Příloha č. 3: Novinářský průkaz, Svaz českých novinářů z roku 1945 (fotografie)

Příloha č. 4: Fotografie A. J. Liehma jako součást dotazníku Svazu československých novinářů z roku 1950 (fotografie)

Příloha č. 5: Novinářský průkaz, Svaz československých novinářů z roku 1951 (fotografie)

Příloha č. 6: A. J. Liehm a J. P. Sartre v roce 1962 v Praze (obrázek)

Příloha č. 7: A. J. Liehm a Louis Aragon v roce 1963 (obrázek)

Příloha č. 8: A. J. Liehm ve Filadelfii (University of Pennsylvania) v roce 1979, zleva A. J. Liehm, Arnošt Lustig, Milan Kundera, Josef Škvorecký, Pavel Kohout (obrázek)

Příloha č. 9: Proč 60. léta, debata u kulatého stolu v Českém centru v Paříži, 17. října 2005 (obrázek)

Příloha č. 10: Setkání redaktorů Literárních novin s A. J. Liehmem v Paříži, (napravo Petr Bílek), květen 2011 (fotografie)

Příloha č. 11: Pohlednice zaslaná 25. února 2013 (fotografie)

Příloha č. 12: A. J. Liehm doma v Praze, 24. března 2013 (fotografie)

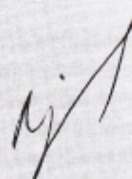
Příloha č. 13: Beseda Rady pro mezinárodní vztahy s A. J. Liehmem, 9. dubna 2013 v Evropském domě v Praze (fotografie)

Příloha č. 14: Fejeton z 1. čísla 2013 dvouměsíčníku Listy (naskenovaný text)

Antonín J. Liehm

Ze Žižkova na Žižkov

Zpátky do Prahy? Vždyť vám bude napřesrok devadesát. Má to smysl...? Nemá, samozřejmě, jenže není jiná možnost, stojím před zdí a hlavou mi jde, co bylo.

Zpod Vítkova Krásovkou nahoru do první třídy, pak přes Vinohrady do gymnázia (Kubelkova, pak Slovenská), k Burianovi (E. F.) na Poříč, za Clementisem na chvíli do Černína, pak do Literárek. Odtud, přes hranice, do Srpna mě to nikdy nenapadlo, do Francie, za velkou louží, a zase po letech zátky. Na čtyřicet let. Dnes zas na kopec, žižkovský, vinohradský. Až mě někde rozsypou. Z jednoho místa zase zpátky, jenže za půlstoletí a přes zeměkouli (ani Čínu jsem nevynechal). Svědkem je knihovna, putovala se mnou, a dnes netuším, co s ní.

A proč vlastně za tak dlouho...? Začátkem roku 1990 přišli tři představitelé druhé poválečné generace (jak se doufalo, pokračovatelé, další směna osmašedesátníků, jeden byl onedý dokonce kandidátem na prezidenta), abych se vrátil a dělal Lidové noviny. U kuchyňského stolu jsme se dohodli, že to navrhnu výboru a redakční radě. Jsou to tvoji kamarádi, nebude problém. - Nazítlí se vrátili: Budeš se divit, oni tě neprokádrali...

Trvalo - i když mě to vzalo -, než jsem pochopil, že nejde o pokračování armádami přerušného procesu, že prožili dvacet let, která jsem mohl pozorovat jen z dálky a z dálky se snažit do nich plést. Že chtějí něco jiného a já mohu trochu pomoci už jenom z dálky. Tak jsem (v podstatě s jejich praporem) objel zeměkouli, přednášel, psal knížky a kdesi v podvědomí kmitala představa, že se z Čech ozvou: Přijed', můžeš být ještě užitečný, je tu pro tebe co dělat. - To byla moje hloupost, nic takového se nestalo, a mně bylo najednou skoro devadesát. V tu chvíli se ozvalo tělo (zatím naštěstí - nebo naneštěstí - jen částečně hlava), a protože jsem s obojím nebyl sám, nezbyvalo než se s prázdnýma rukama vrátit a čekat, až si pámbu vzpomene (vzpomínáte, jak moje třiadvadesátiletá babička říkala: Pámbu na mě zapomněl?). To je asi odpověď...

Zbývá podtrhnout a sečíst. S kamarádkou, co jsem jí každé ráno nosil školní tašku

ze Žižkova na Vinohrady, jsem se po letech setkal v Americe, nejlepší kamarádi z gymnázia umřeli, stejně jako ti z Burianova Děčka (jen Honza je pořád věrný) a většinou i ti z Literárek a z filmu. I ti nejlepší ze všech koutů zeměkoule. Jen já tu třím jako haastroš i odstrašující příklad.

Co jsem vlastně chtěl, skoro od začátků té dlouhé kruhové pouti? Věřil jsem (nevěřil?) ve spojitost a vzájemný vliv kultury a politiky. To jsem ještě dohromady ani nevěděl o socialistickém realismu, východiskem byla česká avantgarda ve všech vtěleních. Zápas se soc-realismem začal hned po válce (už v prvních mých novinách Kulturní politice), aby se přes souboj se sebou (mnou?) samým stal bojem za nezávislou kulturu a její vliv na politiku a společnost. Ten jsem v různých podobách a podle různých pravidel vedl (občas dokonce ne bez úspěchu) až do chvíle, kdy z vrcholu moci zaznělo jiné bojové heslo: Je třeba skoncovat s názorem, že Čechy jsou zemí kultury a umění. Dtky nejvyšší podpoře nezůstalo heslem. Já ještě v zápasu - spíš obranném - pokračoval, až mi došlo, že na bitevním poli neleží jen mrtví, ale i (jak trvale, nevím) invalidní kultura a demokracie, se svým místním účetnictvím... Přitom v malé zemi, která nemůže být než provincií, je kultura a její spojení s politikou hlavním, ba jediným výrazným znakem identity a snad i přínosem celku.

Tak jsem to nakonec vzdal z nedostatku naděje na tu třetí cestu, jejímž hledáním jsou dějiny. K tomu patří v mém věku bilance fyzická i psychická s minimálními vyhlídkami (navíc na to nejsem sám). Východiskem (východiskem?) se zásluhou dcery a její rodiny stal pokus aspoň na chvíli se vrátit tam, kde to všechno před bezmála stoletím začalo. Uzavřít ten kruh, který je oběžnou drahou prakticky každé lidské existence.

V mém případě: ze Žižkova na Žižkov.

